

Móra Ferenc

Az ember feje nem füge

TARTALOM

A KALCINÁLT SZÓDA

A KALCINÁLT SZÓDA
FURFANGOS CINTULA
ÚRI KALAP
A HEREPFEDÉNY
TETRAKONTAOKTAÉDEREK

ARANY!

KÉMÉNYSEPRŐÉKNÉL SZŐREGEN
CUCI JÁNOS NEM HAGYTA MAGÁT
DISZTINGVÁLÁS
ARANY!
MIT TUD A VAJZ?
ARANYFIBULA, VAGY A VILÁG ÍGY MEGYEN
MIHÁLY FOLYAMATBA TÉTELE

AZ EMBER FEJE NEM FÜGE

AZ EMBER FEJE NEM FÜGE
BUJDOSÓK
MILYEN A MAGYAR HUSZÁR?
KIRÁLYASSZONY MACSKÁI
THURZÓ TORA

A MONOSZLÓI HARANGOK

ANDRÁS MEGCSALÓDIK
A MONOSZLÓI HARANGOK
AZ UTOLSÓ LOPÁS
VALLATÓ VACSORA
MÉG EGYSZER A MADARÁSZTÓI CSÁRDÁS
KI CSAPJA MEG A JÁNOST?

A GELLÉRTHEGYI TÁVIRGÁNY

A GELLÉRTHEGYI TÁVIRGÁNY
A DUNA A TISZÁN
MAGYAR NYELVMESTER BÉCSBEN
EGY RÉGI MAGYAR STAFÉTA FUTÓRÓL
A FÉLELMES BASSZISTA
AZ ALEPPÓI BASÁRÓL
VÁROSI CSODÁK PUSZTÁN
REPÜL AZ EMBER
BABONASÁG-BOLONDSÁG

A KALCINÁLT SZÓDA

A KALCINÁLT SZÓDA

Mindenkinek ad a sors fiatakorában olyan kalandot, amire még öregen is szívdobogva emlékszik vissza. Az én fiatalságomnak az volt felejthetetlen kalandja, hogy egy esztendeig inasiskolai tanító voltam.

Álmomban még ma is megesik, hogy az vagyok, s olyankor mindig átverejtékesedik a fejem alatt a kisvánkös.

Fiatal újságíró voltam akkoriban, s elég emberségesen megfizettek: kaptam egy hónapra száz koronát. Ez sokkal több volt ugyan, mint amennyit öreg újságíró koromban keresek, de azért el lehetett költeni ezt is. Rám fért volna még valami mellékstallum. Legalább olyan, amelyiknek a jövedelméből részletfizetésre megrendelhettem volna a Klasszikus Regénytárt. (Havi részlet öt korona.)

Mindig kegyeltje voltam a sorsnak, s mint szolid és jó erkölcsű ifjú, előkelő protektorokkal is rendelkeztem. Bejuttattak az inasiskolába havidiás tanítónak. Tanítottam heti egy órát, minden kedden este hattól hétig, s azért kaptam a város pénztárából havi tíz koronát.

- Közismeretet fog tanítani - mondta az igazgató, ahogy bemutatkoztam neki, és ideadta az előírt tankönyvet is. Nagyon érdekes könyv volt, találtatott benne csillagos ég, váltóisme, községi autonómia, légtünetek, Dugovics Titusz, baromorvoslás és észak-amerikai szabadságharc. Mindjárt láttam, ahogy átlapoztam, hogy nagy tudós lehetett, aki csinálta, csak éppen vidéki inasiskolában nem tanított soha. Jól is sejtettem: a könyvet maga az iparoktatási főmufti írta.

Nono, hiszen nem a könyv a lényeg az inasiskolában, hanem a fegyelem, a fegyelem! - adja a használati utasítást az igazgató, különben érdemes öreg pedagógus, és nekem mindmáig igaz jó barátom.

- Fegyelmezni, fegyelmezni: ez a fő! - mind ezt mondták a többi kollégák is. Voltak vagy húszan, elemi tanítók, középiskolai tanárok, valamennyien edzett hősei az inasoktatásnak. Volt, aki megtapogatta a karomat, és aggódalmasan csóválta a fejét, mert vékonyallotta. Volt, aki azt tapasztalta, hogy a sétatálcával is lehet boldogulni, de akik legfőbb jóakarattal voltak hozzám, azok a méterrudat ajánlották. Tudniillik, hogy amint az osztályba belépek, a méterrudat kell az inasok közé vágnom, akkor csönd lesz.

Húsz esztendő távlatából visszanézve, a gyakorlatiasság pálmáját a méterrudasoknak kell adnom. Azonban én húsz esztendővel ezelőtt se voltam gyakorlati ember. Én tanítani akartam, nem fegyelmezni. Azt hittem, azért fizetik nekem a közpénzből a havi tíz koronát, hogy segítsek az istennek embert teremteni ebből a csordából, amit úgy hívtak, hogy inasiskola.

Nem tudom, hogy Dániel mit érezhetett az oroszlanok vermében, de az valami olyasféle lehetett, mint ami az én torkomat szorongatta, mikor először léptem az inasok közé. Bögés, nyerítés, mekegés, kukorékolás, nyávogás fogadott, és minden bűzök között a leginfernálisabb emberbűz. Negyven inasom volt mindenféle szakmából, a szennynek, a testi-lelki elhagyatottságnak, a magától való és tenyészeti durvaságnak olyan hadserege, hogy nagyon vakmerő fiatalúnak kellett nekem lennem, ha egy esztendeig kibírtam köztük.

Pedig kibírtam, mégpedig úgy, hogy se én nem tettem kárt öbennük, se ők én bennem. És nem kellett hozzá méterrúd se, csak éppen az kellett, hogy ne nyúljak hozzá a „közismeret”-hez, mert attól mindnyájan elkárhoztunk volna.

Egyszer vaktában kinyitottam a könyvet valahol: *A szóda* című olvasmányra nyitottam. Aztán vaktában rámutattam egy egérképű inasra.

- No, olvasd!

A gyerek addig olvasott, hogy a szóda legfinomabb fajtája a kalcinált szóda. Ezt aztán olvasta kanciláltnak, kancsiláltnak, és csak azért nem tört ki a nyelve szegénynek, mert engem elfutott a düh.

- Milyen inas vagy te, fiam?

- Szabóinas.

Hát a keserves poncius-pilátusát annak a m. kir. állami iparoktatási szaktudománynak! Én tanultam az egyetemen természethistóriát, nyelvtudományt, csillagászatot, művelődéstörténetet, esztétikát, politikát, de a kalcinált szódának a nevével soha ebben az életben nem találkoztam. Hát minek kelljen azt tudni egy istenadta szabóinasnak, amit az egész magyar képviselőház és főrendiház együtt se tud!

Máskor az alkotmánytannal tettem próbát. Úgy kezdődött az olvasmányunk, hogy „a legelső magyar ember a király”. Ahogy a végére értünk, vállon fogok egy buflifejű kamaszt. Mocskos fehér kötője, a derékmadzagján lógó fenőacél mutatták, hogy vérben dolgozó iparral jár jegyben. Magyarul: mészárosinas.

- Miről olvastunk most, fiam?

- A királról.

- Mit olvastunk róla?

- Nem tom.

- Hát hogyan tudnád. Miféle ember az a király?

- A királ? A királ az királ. Az nem embör.

- Nem? Hát mi a csuda?

- A királ? A királ az csak egy katona.

Már most azt mondjam neki, hogy „szamár vagy, fiam”? De akkor én hazudok, azt pedig én az iskolában szégyelleném. Inkább lemondok az alkotmánytanról. Majd tanítanak azt a buflifejűnek a katonaságnál.

A *pragmatica sancti*óról¹ is volt egy szép olvasmányunk, mert az is beletartozik az inasi közismeretbe. Alighanem valami akadémikusból lehetett kinyírva, mert egy csöppet ártalmatlan volt. (De csak éppen annyira, amennyire a tudomány komolysága megkívánja.) Megpróbáltam a nevezetes és költséges törvényt a gyermekeimnek elmagyarázni a maguk nyelvén. Aki nem aludt, vagy legyet nem fogdosott, az hallgatta is türelmesen.

- No, fiam - simogattam ki egy hét múlva egy hóka gyereknek a haját a gyulladássos szeméből -, hát tudod-e még, miről meséltem a múltkor?

Szelíd képű, csendes, jó gyerek volt, mindig végigaludta az órát. Most is elásította a felelet felét, belepislogva a könyvbe:

- A ... a ticáról.

¹ A Habsburg-ház trónörökösödési jogát leányágra is érvényesítő törvény (1723)

- Ne beszélj csacsiságot, te. Mi az a tica?
- Vagyis izé... a cicáról.
- Mi a mesterséged? - emeltem föl az állat.
- Pék vagyok.
- Hány órákor feküdtél le az éjszaka?
- Háromkor.
- Mikor keltél fel?
- Fél hétkor.
- Mikor fekszel le ma?
- Megint háromkor.
- No jól van, kisfiam, feküdj rá szépen a karodra, és aludj egyet hét óráig.

Máig is azt hiszem, hogy ezért a bűnömért száz esztendő elenged nekem a jóisten a purgatóriumban. Viszont külön szurokfürdőt érdemelnék azért, ha lett volna lelkem tovább nyaggatni a pragma cicával egy tizenegy éves gyereket, aki naponta negyedfél órát alszik; és máig se teszek szemrehányást érte, hogy önhatalmúlag megreformáltam az inasoktatást, kidobtam a tantervből a közismeretet, és negyven inasgyereknek az *Ezeregyéjszakát* adtam elő heti egy órában. Ez is ért annyit, mint a méterrúd. Míg a többi osztályban egész esztendő át csattogva, pufogva, ordítva, jajgatva folyt az emberszelidítés, minálunk olyan csönd volt, amilyen csak egy kirgiz jurtában lehet, mikor az egész sátoralja gyerek körülüli a mesemondót.

Az ám, csak hogy a jurtában nincs vizsga, az inasiskolában meg van. Úgy kívánja a törvény, hogy olyankor felüljön a katedrára egy iparos-keblű honfitárs, és az számon vegye a tanítótól, mit adott tíz hónapon keresztül tízszer tíz koronáért.

Az én vizsgabiztosom nagyon tekintélyes ember volt. Nagy hasa, aranylánca akkora, hogy megbírná a kútostorfát, s tán három háza is a Belvárosban, gyulladássos szemű kisasok téglává vált álmaiból. Azonfelül valami adócsalási ügye is volt akkoriban, s azt az újságírók piszkálták ki, mert már akkor is minden rosszat azok követtek el. Egyszóval egészen rendjén való volt, hogy mérgesen nézzen rám a vizsgabiztos, és leszamarazzon az inasaimon keresztül.

Hiszen a szó köztünk maradjon, meg is érdemeltük. Ha Ali babát és a negyven rablót adhattam volna föl, vagy Aladdint és a Xaxa-barlangi lakatot, akkor nem lett volna semmi baj. De így bizony nemcsak a gyerekek ökögtek-bakogtak, hanem nekem is égett mind a két fülem.

A váratlan fordulatot maga a vizsgabiztos provokálta ki, aki nagy emberek szokása szerint elkapatta magát a hatalom által. Valamelyik suszterinasommal számlát íratam a nagy táblára. Legnagyobb meglepetésemre egész rendesen megcsinálta. Gyanakodtam ugyan, hogy nem éntőlem tanulta, de hát ahhoz a nagy hasú őmagasságának semmi köze.

- Derék gyerek vagy - veregettem meg a fiú ragadós képét.
- Szamár vagy! - harsogott le ránk a tekintély a katedráról. - Miért írtad a májust kis m-mel? Még azt se tudod, hogy a személneveket nagybetűvel írják?

Addig csak keresztben feküdt bennem az ördög, de most már talpra ugrott. Hát te akarsz nekem imponálni, te arannyal megpántolt kukoricagombóc? No, majd imponálok én neked úgy, hogy megrepedsz bele!

Kiintettem egy szemfüles borbélyinast.

- Te tudod, mi az a kalcinált szóda? Ugye? - néztem rá erősen. A gyerek rám bámult, de ahogy a szemem sarkával odavágtam neki, bátran megfelelt:

- Tudom. Az az erős szóda.

- Úgy van - bólintottam rá. - Hát mit csinálnak abból az erős szódából?

Magam is kíváncsi voltam rá, mi a fűtülő fülemülét lehet erre felelni. El voltam rá készülve, hogy mindent ráhagyok, akármit talál ki.

- Spirituszt.

- Bravó! - hajolt előre a katedráról a nagyember. Tudtomra akarta adni, hogy ő is tudja ám ezt.

Erre aztán egészen vérszemet kaptam.

- No, most már írjuk föl a spiritusz vegyképletét. 2 ... számmal írd a kettőt, te kófic.

- Na, tovább, ahogy következik!

- D...

- A számot is mellé, ahogy következik!

- $D_3E_4F_5G_6...$

- Elég, mehetsz a helyedre - vágtam közbe, mert attól féltem, ki fog derülni, hogy a kalcinált szóda tudósa nem egészen biztos az ábécében.

A csatát megnyertem. A nagyember lejött a katedráról, és amennyire nagy hasa és kurta karjai engedték, megölelt az inasaim szeme láttára.

- Tanár úr, engedje meg, hogy elragadtatásomnak eleget tehessek. Húsz éve járok inasiskolai vizsgákra, de szavamra mondom, ilyen művelkedést még nem tapasztaltam.

Szerényen meghajoltam, és minden érdemet az inasokra hárítottam. Ilyen nagyszerű anyaggal könnyű boldogulni.

- Nem, nem, kérem - tiltakozott a vizsgabiztos -, higgye el, a tálentom teszi az egészet.

Igazán nem tehetek róla, hogy talentumom hírével egyszerre telekürtölte a szakköröket, és mikor másnap leköszöntem az állásomról, küldöttséget vezetett hozzám, hogy vonjam vissza a lemondásomat. De mivel hajthatatlan voltam, legalább díszdiplomát adtak róla, hogy az inasoktatás ügye legfőbb oszlopát veszítették el bennem.

Ezt a diplomát ma is őrzöm, mert nem sok kilátásom van rá, hogy egyéb hivatalos elismerést hagyhassanak az utódaimra.

FURFANGOS CINTULA

Az az iskola, amelyikbe én nagyobbacska deák koromban jártam, sok ablakszemével éppen a piacra nézett. A kapuja is oda feketéllett ki, mint valami nagy, tátott száj, amelyik mindig enni kér.

No, az igaz is, hogy az emberben mindjárt talpra állt az étvágy, ha a piacra kipillantott. Soha én többet olyan piros almát, olyan fehér cipót, olyan rózsaszín húsos szalonnát nem láttam, mint azon a szép, akácfás piacon.

S a legtöbbet az ért abban a piacban, hogy ott csupa jó lelkű ember árulgatta a holmiját. Kenyeres nénik, szalonnás bácsik, almás emberek egyformán jó szívvel voltak hozzánk, hol innen, hol amonnan kiáltottak oda az embernek.

- Hej, deák úrfi, ilyen kakastejes kenyeret nem eszik ám otthon még karácsony estéjén se - pergett a nyelve az öreg Matóknénak.

Arra meg már Kosik bácsi meg nem állhatta, hogy a cipókaréjra rá ne kanyarítson egy szeletke füstölt szalonnát. Még a szeme is könnybe lábadt mellé.

- Hej, istenkém, ha te el nem vetted volna, az én fiacskám is ekkora deák volna már!

Támadi bácsi már nem adta ingyen a portékáját. Ő bizony kipróbálgatta először a deákat.

- No, öcsém, százszor egy hány? - azt kérdezte tőle. S aki ezt a nehéz kérdést kitalálta, azt megemberelte egy piros almával.

Olyan jó népek voltak ezek mind, hogy még az öreg Vízhányóné is meg akart bennünket ajándékozni, pedig ő csak avas zsírt árult szegényke.

- No, Mari néni, annak pedig semmi hasznát se tudjuk venni! - mosolyogtunk az öreganyó szándékán.

Bezzeg tudta ő! Ha elkaphatta valamelyikünket, annak úgy bekente zsírral a csizmáját, hogy az azt ki nem heverte halálos holtáig, bőre szakadtáig.

A sok áldott jó lélek közt csak egy volt, aki nem tudta szívelni a deákat. Az pedig nem volt más, mint a tojásáruló Torongyos Ignác. Azt csak úgy törte az irigység, valahányszor deákat etettek a szomszédjai.

- Jaj de kár beléjük tömni azt a drága sok jó étket! - hápogta savanyúan. - Ha gyiák, egyen gyíkot!

Amúgy is csúnya, mogorva ember volt, nemigen szerettünk körülötte járni. Attól féltünk, hogy keresztülszúr a vasvillaszemével. Kerülte, aki kerülhette, hanem egyszer egy kis pajtásunk mellette talált elszaladni. De olyan szerencsétlenül, hogy rálépett egy tojásra, amelyik kigurult a többi közül.

No, az öreg Torongyosnak se kellett egyéb. Úgy ugrott oda, mint a vércse, s úgy kapta le a fiúcska fejéről a kalapot, mintha a fejét is nagyon szeretné vele kapni.

- Máskor a lábad alatt legyen a szemed, gyiák úr!

A gyerek sírva szaladt be közénk, sajnáltuk is szegénykét, de bizony egyikünknek se volt mersze az öreg Torongyosba belekötni.

Hanem mikor vége volt az iskolának, Cintula Pali megállított bennünket a folyosón.

- Fiúk, ha adnátok egy-két garast meg egy ezüsthúszast, úgy megtréfálnám az öreg Torongyost, hogy el nem felejtene holta napjáig.

Látszott Palinak az arcán, hogy valami hamisságon töri a fejét. Ő volt köztünk a legkülönb deák, fogott az esze, mint a borotva.

Ahogy összeadtuk a pénzt, Palkó a szemére csapta a kalapját, és ránk intett nagy ravaszul.

- Gyertek utánam!

A piacon lekanyarodott Palkó a tojásosokhoz, s megállt az első kosárnál.

- Hogy ad egy tojást, néni?

- Deáknak ingyen, fiam - felelte a jószívű asszony, akárhogy morgott az öreg Torongyos a harmadik szomszédban.

Palkó kivett a kosárból egy tojást, hozzáütötte a csizmája sarkához, s megcsóválta a fejét nagy komolyan.

- Ebbe nincsen az, amit én keresek. Gyerünk odább egy házzal.

A tojásosok sorában Nebula bácsi volt a második, ő is ingyen adta a tojást. De még másodikat is kínált, mikor a deák abban se találta meg, amit keresett.

- Nem ér az semmit, bátyám - mondta Palkó szomorúan. - Amilyen az első, olyan a többi is.

Azzal odaállt az öreg Torongyos elé.

- Hogy a tojás, Náci bácsi?

- Gyiáknak kétszer annyi, mint másnak. Két garas darabja.

Cintula Pali odaadta a két garast, a húszast meg a markába szorította, s úgy ütötte a tojást a csizmája sarkához, hogy a repedésen beleejthesse a szép fényes ezüstpénzt. Akkor aztán elrikkantotta magát nagy örömmel:

- Ez az ni, amit én keresek!

- Mi az, mi az, lelkem gyiák úr? - fuldokolta kapzsian Torongyos, ahogy meglátta a tojásban a húszast.

- Az nem a kend eszéhez való! Az csak deáknak való! - takarta el Cintula markával a tojást. - Hanem hogy adja kend ezt a kosár tojást?

- Sehogyse, nem eladó - tehenkedett rá Torongyos a kosárra.

- Adok egy tízest darabjáért - alkudozott Cintula.

- Hohó, gyiák úr - vigyorgott az öreg -, aztán egy húszast szednél ki darabjából, ugye? De hiszen megeszem én azt a gyiákot, aki az öreg Torongyost bolonddá akarja tenni.

Azzal körülnézett, hogy mit vághatna Cintulához. Biz ott nem volt egyéb, mint az a kalap, amit a kis pajtásunktól elvett: azt vágta hozzá.

Cintulának meg egyéb se kellett. Felkapta a kalapot, s elballagott haragos fejcsóválások közt. Mint aki sajnálja, hogy nem sikerült a jó vásár.

Megkerültük az iskolát, s mire a másik utcán visszatértünk, Torongyos akkor törte fel a nagy kosár tojásból az utolsót. Mindnyájában húszast keresett a jámbor. De egyben sem talált.

Hanem a piacot majd előntötte a tömérdek rántottánakvaló. S a mi városunkban még ma se felejtették el a kutyák, hogy milyen jó világ volt az, mikor a piacon húszas termelt a tojásban.

ÚRI KALAP

Márton, a szép szemű foltozószücs füttyörészve haladt el az öregtemplom mellett, sőt akkor se hagyta el a füttyülést, mikor tasla kalapját megemelte a Bánatos Szent előtt. De ezt se a jó Isten nem vette rossz néven, se az ő töviskoszorús fia, mert a szücs az *Ave Máriát* füttyülte.

A vásáros azonban, aki a szemére húzott micisapkában ásótozva támogatta a boltja ajtaját, kicsit megütközött a reggeli füttyülésen. Nagyon rendes embernek ismerte a szücsöt, sose látta még úgy, hogy több helyet vett volna el az utcából, mint amennyi egy mezítlábas embert megillet, ennél fogva úgy tartotta, hogy jussa van megpirongatni.

- Hová olyan gangosan, Márton? - szólította meg pipaszárvégrül.

- Ide a kukucska-piacra megyek, tekintetes úr - mondta a szücs tisztességtudóan, s tele volt a szeme fénylással. Ha csak egy szót szól még a tekintetes úr, kibuggyan belőle az öröm, de a vásáros nem szólt többet, csak megbiccentette a fejét kedvetlenül. Azért volt kedvetlen, mert nem érzett pálinkaszagot Mártonon, és így nem feddhetette meg azokkal a szép szavakkal, amiket már elrendezgetett magában.

De azért Mártonnak tovább is csak úgy fénylett a szeme, mint az Isten kegyelméből való királyoknak, mikor föltekintik a hadseregüket. Pedig a kukucska-piacon nem szoktak ilyen fényes szemű emberek járni, sőt rendes kiskunok közelébe se mentek. Azok legfőljebb csak a sarokról kukucskáltak oda, s azért nevezték kiskunul kukucska-piacnak a rongyosok bőrzéjét, amit másfelé ócskapiacnak vagy zsibpiacnak hívnak. „Segítsen az Isten a kukucska-piacra” - ez olyan nehéz átok volt a Daru utcában, hogy akinek kiszaladt a száján, az gyónáskor külön töredelmet tett érte. Amiben ugyan lehetett némi kiskun praktika is, hogy hátha ennek a főbenjáró bűnnek előrebocsátása után Agócs főtisztelendő úr nem mutat érdeklődést a gyarlandó embernek a többi parancsolatokhoz való viszonya iránt.

Márton szücsöt soha az életben nem átkozta meg senki, ő csak Isten rendeléséből szokott ki a kukucska-piacra. Volt ő valaha urak szücsé is, szeme fénye a bőrruhákat készítő céhnek, zsinóros magyarban járt, és ezüstből való diókat hordott a mellényén, és akkor ő is csak a sarokról kukucskálta meg a rongypiacot. De aztán elmúlt a céh, a bőrruhát viselő régi urak is igencsak elmuladoztak, s Márton a szegények szücsévé vált.

- Anyjuk - környékezte meg a feleségét -, mit szólnál ahhoz, ha eladnám ezeket az ezüstgombokat?

- Az esküvőruhájáról valókat? - szaladt tele könnyel a szücsné szeme. - Én nem bánom, de akkor én is eladom a nagy selyemkendőmet.

- Jó - fordította el a szücs a fejét -, akkor ki bírjuk fizetni a porciót.

Többre nem futotta a bátorsága. A macska kaparta kívül az ajtót, először beeresztette azt, csak azután merte megkérdezni:

- Kiviszed?

- Mit? - kérdezte az asszony.

- A gombokat.

- Hová?

- A kukucska-piacra.

Alázatos, halk beszédű, sovány asszony volt a szücsné. De most fölszegte a fejét, csattant a hangja:

- Én?! Nem vagyok én cigányasszony. Juhász volt az én apám, az anyám is juhászember lánya.

Márton szücs lehorgasztotta a fejét. Ő csak bevándorolt volt a kiskunok földjére, s ezt néha éreztette is vele az asszony atyafisága. A szücsné maga nem, de ha megharagították, akkor mindig eszébe juttatta a szücsnek, hogy juhásznemzetségből való ő, ha mesterember kötötte is be a fejét.

- Tudom, fiam, tudom - békítette a szücs a kevély asszonyt -, hiszen éppen azért kérdeztem. Hogy a világért se te csúfoskodj azzal a piacozással, nem neked való az, majd én teszek azzal próbát.

Jól szolgált a szerencse Mártonnak. Nemcsak a ruhákat meg a gombokat adta el, hanem talált gazdát még a rossz borotvatokra is, amin a Kossuth Lajos képe volt kifaragva meg az „Éljen a negyvennyolc!”. Maga faragta ezt Márton fiatalkorában, mikor még tisztbéli ember volt a céhben, s egy héten kétszer is simára borotválta az állat. De aztán jött a hatvanhét, Deák fönt járt a császár udvarán, nagy lett a dínom-dánom mindenfelé. A kiskun szücsök azonban keserves káromkodások közt erős fogadást tettek, úgy, ahogy Mártontól látták. Márton a köszörűkövön kalapáccsal verte ki a borotvája élet.

- Hát én most már azért is Kossuth-szakállt eresztek. Szárita el az Isten a kezem, ha én még egyszer az életben megborotválkozok.

Teltek-múltak az évek, a szücsnek bele kellett törődni abba, hogy a császárnak semmi ártalmára sincs az ő Kossuth-szakálla. Idővel azt is be kellett látni, hogy a szakáll nem szücsnek való viselet, mert mindig teleragad subaszőrrel, ami úgy szállong a szücsök műtermében, mint mezők felett a bikanyál. Örök magyar sors a kiegyezés - a Kossuth-szakállból csak oldalszakáll lett, afféle szőrhíd a negyvennyolc és hatvanhét között. Hanem borotvához csakugyan nem nyúlt többet a szücs. Borbély kezére adta magát egy héten egyszer, s a kicsorbitott borotva rozsdamartan hevert tokjában a gerendán, mint nemesurak kardja a szögön.

Egy hatosra tartotta Márton a kortörténeti emléket a kukucska-piacon, abban a reményben, hogy első szóra odaadhatja öt krajcárért. Azonban rossz szemű volt az ember, aki megvette, s két hatossal fizetett az egy hatos helyett, mire pedig Márton ráeszmélt a tévedésre, akkorra nyoma veszett a sokadalomban. A szücs most már úgy fogta föl a dolgot, hogy ezt a keresetlen pénzt az Isten adta neki - első-utolsó részlete volt ő szent felsége nagy adósságának -, s hálából Istennek tetsző dologba fektette bele. Egy bádog szenteltvíztartót vett a kukucska-piacon, amely azt ábrázolta, miképpen kereszteltetett meg Krisztus urunk a Jordán vizében. Otthon ugyan kiderült, hogy a szenteltvíztartón akkora lyuk van, amin a Jordán vize is keresztülfolyna, de azért így is nagyon illett az a megvakult tükör alá, s minden komaasszonyok által megirigyelt dísz lett a háznak.

Lehet, hogy e műkincs sikere tette műgyűjtővé a szücsöt, de az is lehet, hogy ez csak alkalom volt a vele született szenvedély kitörésére. Ettől fogva állandó fogyasztója lett a kukucska-piacnak. Ha egy-két krajcárt el bírt lopni magától, azt mind a ponyván árult antikvitásokba ölte bele. Vett lyukas bográcsot és húrjahagyott tamburát, törött handzsárt és rozsdás köpölyözőt, ostyasütőt és hajsütő vasat, hegedűvonót és bábsütő mintát, attól se riadt vissza, sőt ebben különös kedve is telt, büszke volt rá, hogy valami olyan is lesz a háznál, amiről senki se tudja megmondani, micsoda. Műgyűjtői szenvedelmében csak két korlátot ismert. Azt, hogy a műtárgy ne legyen drágább tíz krajcárnál, s ne legyen olyan nagy, hogy télen ne lehessen a kabát alá gombolni, vagy nyáron a melles kék kötő alá rejteni. A szücsné racionalizmusa

ugyanis nem kedvezett a műgyűjtésnek, s a kincseket mindig lopva kellett hazahordani, s az udvaron tiblábolva meglesni a kedvező pillanatot, amikor föl lehetett velük osonni a padlásra, s beduggatni őket a titokőrző nádtetőbe. S ez volt a magyarázata annak, hogy a szűcs mindig válla közé húzott fejjel, óvatos körületekingetéssel szemlélődött a kukucska-piacon, a tilosban járó ember félelmével.

Ameddig a világ világ, az idealizmus mindig lábujjhegyen fog járni a földi téreken.

Ez egyszer azonban olyan fönt hordta a fejét a foltozósűcs a ponyvára került kiskun antikvitások közt, mintha ő hajtaná a Göncölszekeret. Gögös azért nem volt, itt is, ott is vetett egy-egy jó szót az ismerős üzletfeleknek, sőt azokkal a kacsintásokkal se maradt adós, amiket a guggon ülő menyecskék elvártak a népszerű szűcstől. Csakhogy a kacsintásokban most nem volt semmi pajkosság, valami kimondhatatlan gyöngédség fénylett a barna szemekben, mint a vízbe esett nyári csillagokban.

„Nem, most nem érünk rá, engedjete el minket” - ragyogott a kérés a bokros szemöldökök alól.

Hiába kínáltak neki imádságoskönyv formájú butéliákat, hiába próbálták megállítani béklyóval, amivel valódiagosan maga Cseho Pista volt megvasalva, még nemzetiszín kokárdás pipaszárral is hiába kísértették.

- Majd máskor - mosolygott barátságosan a kísértekre, és ment előre céltudatosan, csörgetve pénzeit a kötözsebben.

A sor végén állt meg, a ruhásoknál. Kínálgatta ott magát ördögbőr szoknya, piros csíkos strimfli, rossz suba, kaucsukgallér, virágos mellény, gyertyapecsétes frakk, kis fekete, pepita nadrág, kék gaty, zöld lajbi, a szűcs elégedetlenül csóválta a fejét.

- Valami úri kalapot láttam én itt a múlt hetekben, Mari néni - mondta a vastag, öreg kofának, aki mint valami ikrás hal duzzadozott a rongy-óceánban.

- Úri kalap, úri kalap? Nem vélek rá - játszotta meg magát Mari néni a kereskedelem ős ösztönével. - Hacsak...

- Jaj, tán megvette már valaki?

A kofa szétcsapott a rongyok közt, s kihúzott alóluk egy összevissza horpadozott keménykalapot, amit maga se ítelt már a világ szeme elé valónak.

- Hacsak ezt nem gondolja, Márton. Ez egy ténybeli úri kalap, lett volna is már erre vevő, de ezt nem adom akárkinek.

- Mi az ára? - kapta föl a szűcs a kalapot.

- Másnak tizenöt krajcár volna, Márton, de magának megszámitom tízéért. Nézze, atlachélése volt ennek, ugyan a kerületje még most is megvan, csak a közepe esett ki.

A szűcs ürgette-forgatta a kalapot.

- Hát ezek a betűk?

- Mind aranypapírból volt ez, lelkem.

- B. B. B. Mi lehet ez?

- Az, lelkem? Úgy lehet, báró Bánhedi Béla.

Báró Bánhidy Bélából akartak akkoriban az urak követet csinálni a kiskunok között. De a kiskunok nem hagyták Holló Lajost meg a negyvennyolcat, s még a határból is kizavarták a

bárót. A szűcs is segített kergetni, s nem talált rajta semmi hihetlent, hogy a báró még a kalapját is elhagyta szaladás közben. Ha politikai múltja van a kalapnak, akkor a horpadásokat is meg lehet neki bocsátani. Sőt, azok adják meg a becsét.

- Hm! Én úgy nézem, ez a kalap nem tíz krajcárt ér. Megér ez húszat is.

Mari néni egy szóval se tiltakozott, sőt még tódította is a kalap jelességeit:

- Ilyen kalapja még nem volt, Márton. Ezt hordhatja télen-nyáron, akár bukfencet hányhat benne a szérún.

Márton fizetett, és vitte a kalapot. De hogy vitte, Istenem! Hímes tojást, menyasszonyi fátylat nem vittek még olyan puhán. Két ujjá közé csippentve a szélét, hol a szívére tette, hol messzire eltartotta magától, hogy jobban gyönyörködhessen benne. Leheletével fújta róla, inge ujjával törölgette bele a port.

De nemcsak a szűcs vitte a kalapot, hanem a kalap is a szűcsöt. Úgy sietett, hármat is lépett egy nyomba, s befordult a keresztutcába, hogy rövidítse az utat. A vásáros előtt így is el kellett neki menni. Az még most is a boltajtót támogatta, de most már jobb kedvvel. Annak örült, hogy olyan új inast fogadott, akinek jó fogás esik a fülin.

- Kicsi lesz az a kalap magának, Márton - állította meg a szűcsöt.

- Á, hova gondol a tekintetes úr? - tiltakozott ijedten a szűcs. - Úriembernek való kalap ez, nem ilyen magamformájúnak.

- Persze, persze, de hát akkor kinek vette?

- A Ferenc fiannak, a deáknak - buggyant könnybe az öröm a foltozósűcs szemében. - Olvasta tán a tekintetes úr is az újságban, hogy stipendiumot kapott a negyedik gimnáziumban.

- A maga fia? - fanyalgott a vásáros.

- Az enyim, igenis. Ötven pengő forintot hozott haza az tegnapelőtt a bizonyítvánnyal, oda is adta az anyjának. No, gondoltam, ezt a nagy örömet megfizetjük a gyereknek. Úri kalappal lepem meg, mondtam az anyjának. Helybenhagyta, hát most viszem neki az örömet. Szaladok is, hogy még ágyban érjem. Ezt lássa meg először, ha a szemet kinyitja a lelkem.

Szaladt is, de azért a nagypatika tükörablaka előtt csak megállt egy percre. Hogy állna őneki az úri kalap? Kipróbálhatja azt az olyan apa, akinek úri fia van. Hát még ha anyjuknak megmutatná magát benne! Tíz lépés ide mindössze, a harmadik a kenyereskofák sorában.

Már le is vette a maga tasla kalapját, mikor megszólalt az ótemplom órája. Nyolcat ütött. A szűcs legyőzte az ördög incselkedéseit, és most már csakugyan szaladt hazafelé. Jaj, csak még alva találja az úri fiát!

Úgy találta. A gyerek boldogan aludta a szalmavackon az első vakációs reggel álmát. Kócos fekete haját, keskeny, sápadt arcát hiába birizgálta a zsalugáter résein keresztül a júliusi nap aranyseprűje.

- Fercsikém! - állt oda a szűcs az ágy fejéhez, és gyöngéden megrázta a vánkös sarkát. - Fercsikém!

Fercsike nem mozdult. Csak vánkös társa, a nagy fehér macska emelte fel gömbölyű fejét.

A szűcs most már a fiú vállát kezdte simogatni.

- Fercsikém, nézd csak, mit hoztam neked! Hallod, lelkem, hallod?

Most már fölnezeit a gyerek. Álmos hunyorgással nyitotta föl a szemét, amely barna volt és aranypettyes, mint a szücsé.

- Tessék?

A szücs letérdelt az ágy fejéhez, úgy gügyögött föl a gyerekhez:

- Nézd-e, mit vettem én az én jó kisfiamnak, úri kisfiamnak? Úri kalap, látod-e?

Föltartotta a kalapot. A fehér macska abbahagyta az ásítást, és villogó szemmel szaglászni kezdte. Egérszagúnak érezhette. A gyerek tágra kerekedett szemmel nézte a kalapot.

- Mi ez? - kérdezte mogorván.

- Úri kalap, mondom. Teneked. Tedd föl hamar, majd meglátod, milyen úr leszel benne. Mint a Tóth ügyvéd úr fia.

A gyerek fölült az ágyban. Barna szemét feketére futotta el a düh, kioltva benne az aranyszikrákat.

- Vigye innen - fakadt ki a suhanckor kegyetlenségével -, mit tud maga ehhez?

- Nézd, Fercsikém - halkult el a szücs hangja -, azt gondoltam... örülsz neki... Bánhedi báró viselte ezt a kalapot...

- Mondom, ne csináljon belőlem maskarát - ripakodott a szücsre az úri fia, s úgy ütötte ki az apja kezéből az úri kalapot, hogy begurult az asztal alá.

A szücs utánakuporodott, fölemelte, megtörülgette a könyökével, és lehajtott fejjel sompolygott ki vele a szobából. Halálos fájdalom volt a szemében, mikor odapillantott az ágyra.

- Jót akartam én neked, kisfiam.

A tacsó visszazuhanította a fejét a vánkosra, és mormogva húzta magára a paplant.

Az úrikalap nagyon mélyre lemerült az idő tengerében. Csak húsz esztendő múlva verődött fel újra, mikor a szücsék úri fia hazament látogatóba, kezét csókolni az öregembernek meg az öregasszonynak. Már akkor embernyi ember volt, fehér csíkok ezüstelledtek a fekete hajában, az Úristen simogatásának ujjnyomai.

Az öreg foltozószücs éppen a szőlőcskét permetezte. Olyan uniformisban, amilyent a gálccal való művelkedés kíván: feltűrt gatyában, hitványos ingben, hátán a rézputtonnyal. Hanem a fején keménykalap volt, szép égbék színű a rákristályosodott méregpermettől. Olyan felszerelési tárgy, amit nem ír elő semmiféle szőlészeti rendtartás.

- De furcsa kalapja van, édesapám - mondta a fehér fejű, fáradt fiú a deres hajú, friss szemű kis öregembernek.

A friss szemek szégyenlős-szomorúan elködösödtek.

- Úri kalap volt ez valamikor, fiam. Valamiféle báróé volt, nem tudom már a nevét, követ akart az lenni minálunk...

Nem mondta tovább, elment a másik pasztába, császárszilvát szedni a fiának, mert „tudom, fiam, hogy kiskorodban is csak ezt az egyfajta szilvát szívelhetted”.

A fiú előtt mintha hirtelen magnéziumfény lobbant volna föl, a szeméhez kapott. Láta magát a szalmavackon kócos kis deáknak, s látta az apja szemében frissnek a halálos fájdalmat, amely most már szégyenlős szomorúsággá öregedett. Nagy fájás nyilaik a szívébe, és ebben a percben odaadta volna a hátralevő életét, ha tizennégy éves korában fejébe tette volna az úri kalapot.

Most már harmincnyolc esztendeje ennek a júliusi reggelnek, sokszor megrongálhattam azóta az isteni és emberi törvények szögesdrót kerítéseit, de ezt az egy bűnöm tudom, amely ha eszembe jut, mindig sírhatnékomban van. Annál keservesebben, mentül közelebb érek a nagy ágyhoz, amelyikbe az öreg szűcsék előrementek.

Most pedig az juttatta eszembe a vétkeket, hogy Halász Aladárné úrasszony elküldte nekem a fiacskája arcképét. Drága, mosolygó kis ember Halász Tamáska, egy-két arasszal nagyobb a vadember nevezetű anyaszomorítónál, pizsamában, vállra vetett nagy kabátban, görbe bottal és - úri kalapban, amely a füleit is eltakarja a huncut kis arcnak.

- Micsoda kosztüm ez? - csodálkozott rá az anyukája, ahogy az imposztor megjelent a verandán.

- Én most Móra Ferenc vagyok - mondta sose látott kis barátom, akinek ártatlan életét én is segíték rongálni az olvasókönyvében -, megyek ásatni.

- Ebben a kalapban?

- No hallod, egy múzeumigazgató!

Kis Tamásom, anyukád nem mert kiábrándítani, helyette megteszem én ezzel a vallomással. Tedd el, s majd mikor olyan öreg leszel, mint én, akkor érted meg a tanulságát: Akkor szeretnek bennünket igazán, mikor már nem vagyunk, s nem az örömekért, amiket mi adtunk, hanem a fájdalmakért, amelyeket mi kaptunk.

A HEREPFEDÉNY

A herepfedényről mindenki tudja, hogy... Nem, ez így nem jó lesz. Mi az ördögnek mondjam el a herepfedényről, amit úgyis mindenki tud róla? Inkább azt mondom el, amit tán még azok se tudnak, akik a herepfedényből élnek. Legalább egyszer már olyant is írok, amiből tanulni lehet.

Mikor én kiskeák voltam, minden tanárom szeretett, és mind jövődölgetett rólam valami szépet. Baksay tanár úr azt mondta, költő lesz belőlem, mert szép nagy fejem van, és abban sok ész elfér. Zólyomi tanár úr pedig akadémikusnak szánt, mert szép kis fejem van, és abban nem szalad szét az ész. Mi tagadás benne, olyan tanárom is volt, aki képviselőt nézett ki belőlem - akkor még nagyon tiszteletre méltó pálya volt az -, Trungel tisztelendő úr pedig arra biztatott, hogy legyek misszionárius, és menjek el Kínába vértanúságot szenvedni az igaz hitért. Szegény édesanyámnak ez tetszett volna legjobban, de az édesapám nagyon megmérgekedett.

- Mit - ütött a szűcsasztalra a bőrtörő gamóval -, hát nem láttad tavaly Üрге Ignácot, a kínai jezsovitát?

- Dehogynem láttam! - mosolyodott el édesanyám. - Szép nagy, derék ember volt, látszott rajta, hogy Kínában jól megy dolguk a vértanúknak. Éppen azért nem bánnám, ha a gyerek is erre a pályára adná magát.

- Olyan nincs - mondta ki a döntést apám. - Az én fiamnak ne fonják copfba a haját.

- No hallja - nevetett szegény szülém -, lehet még olyan copfdivat minálunk is!

De nemcsak édesanyámnak volt látnoki lelke, hanem apámnak is.

- No hát én mégiscsak azt mondom - felelte -, hogy a gyerek nem mén Kínába. Utóvégre itthon is lehet vértanú, ha ahhoz lesz neki kedve.

A jövődömet azért mégiscsak Kunz tanár úr találta el legjobban.

- Sose lesz belőled, fiam, semmi se, mert nincs fantáziád - ez volt a szentenciája rólam.

Kunz tanár úr az ábrázoló geometriát tanította, és e minőségében szerezte azt a tapasztalatot, amelynek vetülete ez a lesújtó ítélet volt. De azért Kunz tanár úr tárgyilagos ember volt, és nemcsak a kúpszeletekre tudott nyájasan nézni, hanem énrám is. Sőt énhozzám többször hajolt le szeretettel, mint azokhoz a geometriai lángelmékhez, akik a Priamus királyt is mindig Piramis királynak mondták.

„Ej - gondolhatta magában, mikor ijedt kis arcomat megsimogatta -, neked is jobb lett volna nem születni, te Isten szegénykéje.”

Az édesapám is mindig így szokta húsvét előtt azt a kisbárányt megsimogatni, amelyikről tudta, hogy nem lesz belőle birka.

- Te, Ferkóka - fogta egyszer két, rajztanáros puha keze közé a fejemet -, láttál-e már te herepfedényt?

Szökés bajuszos ajka, szelíd kék szeme biztatva mosolygott rám.

- I... igen - vágtam ki elszántan.

- Nagyszerű! - nevette el magát. - Tudod, hogy az a legnagyobb ritkaságok közé tartozik!

Az óra végét csengették. Kunz tanár úr fejébe csapta kék bársony kalapját, és kiment, de még akkor is rázta a nevetés. Engem pedig azzal a kétséggel hagyott ott, hogy a herepfedény tartozik-e a legnagyobb ritkaságok közé, vagy az a fiú, aki látott már herepfedényt.

Trigonometriából érettségiztem, és a trigonometriába semmivel sem voltam szerelmesebb, mint a geometriába. Illetékes körök ugyan már fedeztek fel bennem némi fantáziát, de az egész más irányba szolgált, mint a sinustétel.

- Rajzoljon fel egy mértani idomot - kezdte az inkvizíciót Mihálovits tanár úr.

Némi habozás után felrajoltam egy idomot, amelyet talpával lefelé fordított csizmának éppúgy lehetett nézni, mint üstökös csillagnak.

- A legritkább mértani idomok közé tartozik - mondta halálos gúnnyal Mihálovits tanár úr. - Meg tudná mondani, miféle idom ez?

Éreztem, hogy éjszaka ereszkedik az agyamra. De azt is éreztem, hogy hirtelen belehasít egy fénysugár. Mit? A legritkább idomok közé tartozik?

- Herepfedény - susogtam bátortalanul.

- Mi-i? - merészkedett rám döbbsenten a tanár úr.

- Hangosan, fiam, hangosan! - biztatott a főigazgató. - Amit tud az ember, azt ne szégyellje. Márpedig ezt csak tudja az ilyen jeles deák, mint maga?

- Herepfedény! - csattant a hangom akkorát, hogy a professzor mathezeosz összerezzent bele.

Az is lehet, hogy nem a hangtól rezzent össze. De már mindegy volt, mert a főigazgató beletapsolt a tenyerébe.

- Bravó, hát persze hogy herepfedény. Ebből elég is lesz, tanár úr, ex ungue leonem!² Maga pedig jegyezze meg, édes fiam, hogy nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk, s az életben hangosan kell beszélni.

Közigazgatási riporter voltam, s a közgyűlés az iskolák államosítását tárgyalta. A nem államosítók vezére nagy tudományú papember volt, aki nagyszerűen tudott bánni a mezei hadakkal. Szédület volt hallgatni, mikor fősorakoztatta azokat a német és spanyol auktorokat, akik kimutatják, hogy az államosítók az ördöggel cimborálnak. Szerepelt azok közt még Pádai Szent Antal is, márpedig azzal rendes ember nem húz ujját, mert az keríti meg az elveszett tehenet.

Szemmel látható volt, hogy itt az államnak kitelt a becsülete, ha szavazásra kerül a sor. Hiábavaló volt még az is, hogy egy államosító öreg fiskális belekurjantott a főtisztelendő beszédjébe:

- Hja, könnyű a papoknak!

- Miért volna könnyű? - kérdezte a szónok.

- Azért, mert ők összetett kézzel keresik a kenyerüket! Csak a szónok nevetett a tréfán a conscia mens recti³ nyugalmával, a nem államosítók ingerülten harsogták: „Szavazzunk, szavazzunk!”

- Doktor úr - javasoltam az ügyvédnek -, kérdezze meg a főurat, mi az a herepfedény.

² Körméről (lehet megismerni) az oroszánt, vagyis az első jelentkezésből fel lehet ismerni a tehetségest]

³ Az igazság tudatában levő elme

A szónok pártja zúgó tapsai közt leült, az ügyvéd felállt, és azon kezdte:

- Tisztelt közgyűlés, mindenekelőtt azt kérdezem a főtisztelendő úrtól, tudja-e, mi a herepfedény?

Erre a szóra hirtelen csönd támadt. Mindenki a főúrra nézett, aki fülét a tenyerébe tölcsezve előrehajolt.

- Megismétlem a kérdést - dörögte az állam patrónusa. - Feleljen nekem őszintén a főtisztelendő úr, tudja vagy nem tudja, mi az a herepfedény?

A főúr elsápadt, a szeme pillája megrembent.

- Ezzel az úrral nem állok szóba - fordult hátra a híveihez.

- Akkor rendben vagyunk, méltóságos főispán úr - fordult az ügyvéd az elnöki szék felé. - Aki azt se tudja, mi az a herepfedény, azzal én igazán nem kezdek vitát.

A főispán baljóslatú morajlás közt rendelte el a szavazást. Akkora többség állt fel az államosítás mellett, hogy az ellenzék még ellenpróbát se kért.

Az elnök öt percre felfüggesztette az ülést. Szaladtam a telefonhoz. Csak futtában hallottam, hogy az ügyvéd magyarázott a barátainak:

- Mégis hallatlan, hogy valaki iskolaügyhöz hozzá merjen szólni, aki azt se tudja, mi az a herepfedény.

- Hihetetlen! - csóválta a fejét az egész társaság.

TETRAKONTAOKTAÉDEREK

Ma reggel, ahogy átmentem egy kis zöldszagért Újszegedre, a füzesbe, örvendetes találkozásom esett egy régi ismerőssémmel, akihez harminc-valahány esztendeje nem volt szerencsém. Neki, szegénynek, most se volt se öröme, se szerencséje, amennyiben meg lehetőszen züllötten feküdt a pad alatt mind a negyvennyolc oldalán.

Nem móka ez, kérem szépen; a szóban forgó egyénnek a szó legszorosabb értelmében negyvennyolc oldala van, tehát nagyszerű városatya lenne belőle. (Hirtelenében nem jut eszembe sokoldalúbb foglalkozás, de úgy látom, a városatyák csakugyan mindenhez hozzászólnak. Bizonyosan azért, mert mindenhez értenek.) Éle is van vagy hetven, tehát lehetne színikritikus is. Sarka, gondolom, huszonhat van, tehát kész politikai talentum, mert minden helyzetben a sarkára tud állni. S ez a tömérdek képességű egyén mégse megy se városatyának, se színikritikusnak, se követnek, hanem beéri azzal, hogy test gyanánt szolgál a haza ifjúságának. No nem kell rosszat gondolni így érettségis időben; csak olyan mértani testet értek, akin a kisdíákok a kristályalakokat tanulmányozzák.

Az én ismeretségem is még diákkoromból való a tetrakontaoktaéderrel. Innen a gyűlölség is, amely harminckét esztendő után durva bosszút állatott velem a tetrán a világ minden kisdíákjai nevében.

- Ó, gonosz, gonosz, gonosz! - döfködtem bele a botomat az ocsmány kéregpapír figurába, és addig tapostam cipőm sarkával, míg nem maradt rajta mértani ábrázat.

Mert én is voltam valaha kisdíák, én is tanultam testeket szerkeszteni.

Ó, milyen öröm volt a nádtetejes házakban, mikor a szabályos jegecrendszer első alakjait összebarmoltuk, mink, nehézkezü szegény ember gyerekei!

- Mártony - állt ki estefelé a kisajtóba Puci takács a homlokára tett okuláréval -, oktajédert csinál a gyerek! Mit szól ehhez, Mártony?

Márton, az édesapám, nem szólt semmit e hívságos kérkedésre, volt neki magának is elég ügye-baja - mert szűcsmester volt, s abban az időben mifelénk még a szenátor is subában reprezentált -, és soha nem avatkozott a gyerekei dolgába. Ha tanultunk, tanultunk, ha nem, nem - bizony miértünk nem hajtogattak malacot a professzor urak udvarába.

Legfőljebb én voltam a malac, mire elkészültem egy-egy testtel. De azért megcsináltam őket, ha nyakig belecsirizedtem is az igyekezetbe. A hexaéder, az oktaéder, az ikositetraéder, a pentagondodekaéder mind ott merészkedett már a kemencenyakon. Igazság szerint nem ott lett volna a helyük, de szegény anyám így könnyebben föl hívhatta rájuk a szomszédasszony figyelmét. Még most is hallom, ahogy mondja panasznak álorcázott szemérem kevélységgel:

- Nézze már, Ágneskám, milyen bolondokat csináltatnak a szegény diák fiammal azok a kórságos professzorok. Nagy ész kell ehhez, tudja, meg az a temérdek petlóreum, mikor hajnalig is elkínlódik velük.

Hát még mikor a rettenetes tetrakontaoktaéder jött! Negyvennyolc lapú, a hetvenélű, a huszonhat sarkú állat. A gyémánt kristályalakja! Ezzel a barommal nem boldogultam sehogy se. Összenyirbáltam a test vázának egy fél mázsa kéregpapírt (most nem futná az árát egyhavi fizetésem), egy rizsma kékpapírt borítólapnak, kétannyi sárgát az éleknek - csak nem akart az szerves egésszé kögülni. Se ételem, se italom egy hétig; egyik éjszakám álmatlanabb, mint a másik; ha elaludtam, százmillió tetrakontaoktaéder százbillió csúcsa szurkait föl álmomból;

sápadtan bolyongtam, mint a hazajáró lélek, s azt hiszem, fekete hajamban akkor jelentek meg az első ősz szálak. Hiába, a negyvennyolc lap csak nem gömbölyödött eggyé.

Mikor aztán semmi se segített, a legősbíbb metódushoz folyamodtam: a zálogos tehénéhez. Édesapám erre csakugyan tudomást vett rólam, és a nyakam közé szedett egy frissen hasított szíjjal (bárányéból hasította, nem az én bőrömből), hogy legyen miért sírnom. Azután kérdezte meg: mi lelt?

- A tetrakontaoktaéder... - bömböltem keservesen.

Apám megint a kezébe vette a szíjat, mert nem szerette, ha csúnyákat mondanak. Sietve siettem a magyarázattal:

- Apám, nem tudom megcsinálni a negyvennyolcast...

Apámnak erre fölragyogott a mély árnyba bújt szeme. Micsoda? Negyvennyolcas? Az már beszéd! Az aztán iskola, ahol ilyent tanítanak! S fölugrott verpánk mellől, kapta a görbe szabókést, fogta a kéregpapírt, s egy kis félóra múlva olyan tetrakontaoktaédert kanyarított, hogy azt a Kohinoor⁴ is megkíváncsiulhatta magának.

Ki nem mondhatom, micsoda örömmel vittem az iskolába a nevezetes állatot. Először annak örültem, hogy nekem van, másodszor annak, hogy másnak nincs. Negyvenünk közül egy se tudta megcsinálni. Tanárom a szívére ölelt, és genie-nek⁵ nevezett. (Persze e nélkül, de g-vel.) Én ugyan zs-vel se tudtam volna, mi az, de így is nagyon tetszett a szó. Elhatároztam azonban, hogy jogos tulajdonosának, az apámnak nem adom át, mert megint megver, azt hiszi, csúfolódom.

A tetrakontaoktaéder elemeit ilyenformán egész az év végéig az én példányomon tanulmányozta az osztály. Egzámen után szétbontottam a húgom kedvéért. S akkor derült ki, hogy nem is negyvennyolc oldala volt, hanem negyvenkilenc. Szegény apám szélső függetlenségi volt világéletében.

⁴ Egy indiai eredetű nagy gyémánt neve

⁵ Kivételes szellemi tehetség

ARANY!

KÉMÉNYSEPRŐÉKNÉL SZŐREGEN

Levelet írtam egy nagy úrnak, alázatosan megkértem, engedje meg, hogy nagy határ földje egyik kis foltján fölásathassam azt a honfoglalás kori temetőt, amiről az egyik tücski-hajcski jobbágya beszélt. A nagy úr nem válaszolt, nem is válaszolhatott. Nem nagyon lepődtem meg. Hallottam én azt már a pesti könyvkereskedőtől, hogy a nagy urak nem nagyon szeretgetik az írásaimat olvasni, még azokat se, amik nem nekik vannak írva. Hát akkor hogy kívánhatnám azt, hogy arról vegyenek tudomást, amit nekik írtam! De hát a honfoglalókat se hagyhatom, nekem azokat felkarolni hivatalos kötelességem. Most már nem a nagy úrnak írtam, hanem egyik pedinterének, bizonyos múzeumi törvényre való hivatkozással. Erre aztán meg is kaptam a választ. Rövidet, világosat, magyarosat. Nem engedhetik meg az ásatást - a mai nehéz gazdasági viszonyokra való hivatkozással.

Hát ezt is köszönöm. Tudniillik azt, hogy nem a pallosjogra hivatkoznak. A dolog ezzel el is van intézve. Nem beszélünk róla többet. Inkább beszéljünk a szőregi kincses kéményseprőekről.

Máder Ferencnek hívják azt az öregurat, akinek én a múlt esztendőben feltaláltam a kincseit a szőregi Szív utcában. De hogy adóemelés ne legyen belőle, sietek hozzátenni, hogy ezek a kincsek nemigen alkalmasak adóalapnak még minálunk se. Részben négyezer éves csontok képében tartózkodtak a Máder Ferenc földjében, részben az öreg kéményseprő szívében bujkáltak. Ilyenformán nehezen voltak hozzáférhetők mind a két helyen, s nekem is meg kellett öregednem, míg rájuk találtam.

Mert hírből régen ismertem én Máder bácsit, sokkal előbb, mint hogy szembesültem vele. Hiszen még az én hajam is koromszínű volt, mikor először jártam Szőregen ősöket keresni. Már akkor hallottam róla, hogy van ebben a faluban egy kéményseprő, akinek koponyákkal van kirakva az udvara, kertje. De hát azzal ne is próbálkozzak, mert az... izé, nehéz ember.

- Miért volna nehéz? Láttam én már karón varjút máskor is, mégis galambnak szállt a kezembe, ha bevárt.

- Nono - mondták a szőregi informátoraim -, csak hogy ez a varjú nem várja ám be az embert. Amúgy jó ember, dolgos ember a Máder úr, de nagyon magának való, s az istennek se engedi meg, hogy a földjét felturkálják.

Tovább aztán nem is igen érdeklődtem. Szőreg az én régészeti diáriumomban vagy húsz esztendőn keresztül három kereszttel megjelölt hely volt. Ez annyit jelentett, hogy ott olyan mélyen van elhantolva minden ásatási lehetőség, mintha nem is szegénysorú falu lenne, hanem sok ezer holdas uradalom. Pedig leletek dolgában Szőreg még Szegednél is gazdagabb hely. A mi kultúránk alighanem ott kezdődött még ötezer évvel ezelőtt, mikor nem a modern technika vívmányaival, hanem egyszerű kőbaltával vertük be egymás fejét, s nem a szabónál rendeltük meg a városi bundát, hanem saját kezűleg gomboltuk le a farkasról, aki nem adta részletre. S azóta minden történeti korszak otthagyt a nyomát. Az egész falu egy mintaszerű régészeti kézikönyv, s ha én gazdag ember volnék, megvenném az egészet, s akkor lenne mit ásatni még a dédunokámnak is.

De a szőregiek sehogy se akartak rákívnai a múzeumi dicsőségre. Még kínálva se kellett nekik. Savanyú arcok, kelletlen hümmögések fogadtak mindenütt. Mindenki tudott a régiségekről, de mindenki a szomszédja földjében. Úgy jártam, mint a csépai nagy úr, aki először vetődött Pestre, s a Rákóczi úton azt kérdezte a rendőrtől, melyik az utcának a másik oldala.

- Melyik? Hát az ni! - mutatott a rendőr a túlsó oldalra.

- A fene tud eligazodni ezeken a pestieken - keseredett el a csépai ember. - Az előbb azon az oldalon kérdezősködtem, ott meg mindenki azt mondta, hogy ez a túlsó oldal.

Természetes, hogy Máder úrral sohase tettem próbát. Akire még maguk a szőregiek is azt mondják, hogy nehéz ember, azzal én nem veszttem a lelkem.

Tavaly aztán muszáj volt vele megismerkednem. A szomszédjában vállaltunk valami kiárendált földet, felástunk is benne egy-két krampuszt, de kicsi volt a földecske, hamar kifogyott.

- A kéményseprőnél kellene megpróbálni - vélte Jánosom, mint jobb kezem a destrukcióban, aki jó néhány ezer embert segített már nekem kiforgatni az örök nyugodalom ágyából. - Én átnézek hozzá.

Bennem megmozdult az emberséges főnöki szív.

- Családos ember maga, János. Hagyjon békét a kéményseprőnek, mert azt hallottam, hogy az hörcsögös ember, és mindjárt füstre akarja tenni, akire megharagszik.

De János vásárhelyi ember, ennélfogva nem riad vissza a legfeketebb kéményseprőtől se. Ráadta a fejét, hogy beviszi hozzá, és sikerült neki visszahozni is.

- Lehet ásatni. Nem is olyan nagyon vonakodott az öreg, csak azt kötötte ki, hogy szőlőben, fában kárt ne tegyünk, a salátát le ne tapossuk, a birsalmát ne hozzuk el emlékebe, a méhecskéket ne zavargassuk, és mikor az árkokat behúzzuk, a termőföldet ne keverjük a vad föld alá.

Hát erre mink mind vigyázunk, ahol ki nem kötik is. Új pont itt csak egy van a paktumban. Az, hogy a méhecskéket ne zavargassuk. De ez nem is tartozik a mi szokott szórakozásaink közé, csak a méhecskék ne zavargassanak minket.

Megkezdtük az ásást, s az első napon be is fejeztük szerencsésen. Már nem nekünk volt szerencsénk, hanem a halottaknak. Nem találtuk meg őket. Egy feneketlen pernyésgödröt kotortunk ki fenékig, s azt határoztuk, hogy másnap elmegyünk jobb tájakra. Akkor odalépett hozzánk Máder úr, aki addig a kerítés mögül nézte, hogy megtartjuk-e a törvényt.

- Aj - mondta -, nem otan kel keresni őket, igazgató úr. Otan én már felaskaltalak őket, sok csontokat, begrégeket, koponyákat.

- Hát aztán hová tette őket, Máder bácsi? Összetörte, ugye?

- Nem összetortem, dehogyse. Én nem torom össze semmit. Koponyát tetem ablakba, utcára, hű, ijedezték tőle népek, és mondtak, azért feljelentenek engem jedző úrnál. Na, mondom, ením koponyával azt teszek, amit én akarom.

Kezdtém megérteni, hogy miért tartják a szőregi kéményseprőt különös embernek a népek. Mégse lehet az egészen tökéletes ember, aki nem töri össze a régiségeket.

- Hát az edények, Máder bácsi?

- Azok elvittek tőlem, hogy majd adják múzeumba.

Megmondta, hogy kicsodák. Én is megmondtam, hogy nem kapott azokból a múzeum semmit. Erre Máder úr is haragudott, meg én is, de nem egymásra haragudtunk. Inkább nagyon is összebarátkoztatott bennünket a közös harag.

- Hozok térképet. Mutatok, hogy állt ház, telek, porta, még nem enyim volt.

Kihozott valami telekkönyvi térképvázlatot, és elkezdte azt nekem magyarázni, de olyan világosan, mint egy mérnök. Őszinte tisztelettel néztem Máder úrra. Azzal viszonzta, hogy

megmutatta, hol sejtí még bolygatatlannak a földet. Ott találtuk meg másnap reggel az első zsugorított csontvázat, akkora tállal, hogy befért négy sonka. Ez nem szemléltető képnek van kitalálva: csakugyan négy sonkacsontot találtunk a tálban. A húst persze már lerágta róluk az arra illetékes egység. Nem is csoda, hiszen négyezer esztendeje volt rá.

- Ó, lesz itt még több is - lelkesedett egy kedves öreg néni -, itt a saláta végiben!

- No, ott nem bántjuk - mondom -, nem akarunk kárt tenni a gazdáéknak.

- Egy-két salátapalánta nem tesz semmit - mondta a néni, akiről kiderült, hogy neki joga van úgy viselkedni, mert ő Máderné asszony.

Ellenben egy szelíd arcú, szép, fiatal menyecske egész nap bánatosan keringek a szomszédbeli nézelődők közt az árkaik körül. Megszántam, megkérdeztem, mi baja.

- Nem bírom innen becsalni az uramat, itt ácsinkózik reggel óta, pedig annyi volna az őszi munka a ház körül, azt se tudom, hogy melyikhez kapjunk.

- Melyik az ura?

- Ez ni - mutatott rá egy jókötésű ifjú emberre, aki egy szétnyomott ibrik darabjait állította össze nagy szakértelemmel az árok partján.

Arról meg az derült ki, hogy ő az ifjabb Máder, s ez idő szerint az övé már az impérium a szőregi kémények felett. Afféle társuralkodó, s ha a Máderek pénzt veretnének, mind a ketten ráveretnék a képüket, mint valamikor a bizánci császárok szokták. Aztán meg az is kitudódott, hogy az egyik kutatóárkot már az ifjabb Máder domíniumán futtattuk végig anélkül, hogy engedélyt kértünk volna rá.

Harmad reggel, ahogy számba veszem a hadamat, tizenegy munkást olvasok össze. Hát ez meg hogy lehet? Mikor én csak tízet fogadtam, azt is sok tusakodás után, mert esztendő vége felé nagy szeme van már a múzeumi dénárnak.

- Hát úgy, igazgató úr - mosolyog a szelíd arcú menyecske -, hogy a Pisti meggondolta magát. Azt mondja, addig, míg az ásatás tart, úgyse tud az izgatottságtól mit csinálni, hát akkor több haszna lesz belőle, ha lent dolgozik a gödörben, mintha idefönt tatja a száját.

Én már öreg munkás vagyok a halottak kikubikolása terén, de még ilyent nem értem. Hogy egy család, amelyiknek egyetlen tagja se volt még soha múzeumban, így tudjon lelkesedni olyan dolgok iránt, amire a tanult emberek ügyet se vetnek! Ha én ezt kiírnám az újságba, azt mondanák, kitaláltam.

A nagy öröm aztán egy kicsit meg is szélesíti az embert. Bizony a salátára is rátapostunk egy kicsit, meg egy-két szőlőgyökérben is megreccsent az ásó. Vigyázatra intettem a munkásaim, és mentegtettem magam Máder úr előtt.

- Az nem tesz semmit se nem - vonogatta a vállát -, szegényebb már mi azzal se nem leszünk.

Valahányadik nap este aztán, ahogy kihagyom a másnapi munkát, s nézegetjük a kétméteres gödrökben a tarka foltokat, amik elárulják a sírt, azt mondom Jánosnak:

- Itt csontváz van!

- Az, látszik a vonala is - mutatja János a kis ásóval a barna léniát a sárga homokban.

- Ezt azonban itt kell hagynunk, az ördög vigye el, körülbelül a fele a nagy cseresznyefa alá esik, annak meg nem rongálhatjuk meg a gyökerét.

- Szó sincs róla - mondja János is, aki velem együtt jobban vigyáz a máséra, mint a magunkéra.

Másnap reggel ahogy kimegyek, már úgy posta után, jön elébem János.

- Nagy sír. Bronzmancsettás krampusz fekszik benne.

Leszálok a gödörbe, feljövök, nézem az ásatási térképünket, nem tudok orientálódni sehogy se.

- Nézzük csak, hogy is állunk. Itt a nagy cseresznyefa... Azaz nini, hol a cseresznyefa?

- Ahol van ni - mutat János egy vastag faderékra, amely legallyazva hever a földön. - Máder úr kivágatta a fát, hogy utunkba ne legyen. Ugyan maga is segített kivágni.

Ahogy magamhoz tértem az ámulatból, lélekben kalapot emeltem a kéményseprőipar előtt, és megszorítottam az öreg szittyá⁶ kezét, akinek élete végéig idegen maradt a mi idiómánk.

- Máder bácsi, honnan került maga ebbe a faluba?

- Szegedébül - mondta önérzetesen. - Otan voltam én legén a mesterségbe, magyarul is otan megtanultam.

No, gondoltam magamban, ottan nemigen tanulhatta meg, hogy egy bronzkarika megér egy cseresznyefát. Mert én ott méltóságos urat is ismerek olyant, aki nekem magamnak megmondta, hogy az egész tudományért nem adna egy kiszáradt szőlővesszőt.

De mondani nem mondtam, mert akkorra odabicegett eléem a legkisebb Máder, és megbökte a térdemet, mert följebb nem ért.

- Csecse bácsi, csottja - emelgetett fel vékony kis karjával egy cserépdarabot. Ami azt jelentette, hogy elhozta az eleven bácsinak a halott bácsi csontját.

Ez is nagyon szép teljesítmény volt a kétéves és háromhónapos princitől, aki egykor örökölni fogja a Máderék családi címerét, a kormos fityulát és kéménykotró drótseprűt. Egyelőre azonban ő is a hazai régészetnek szentelte minden energiáját. Egész nap ott csetlett-botlott az emberi vakondtúrások közt, kis ásókanállal döfködte a földet, s bogárszemével elhárította magától az anyját, ha az csókkal akarta zavarni az ősoket felderítő munka folyását.

- Ne báccs - rázta okos kis fejét -, Mádej dódoz.

Nemcsak a bronzkori emberek hagyatékát hoztam el megőrzésre Szőregről, hanem a dolgozó öreg és ifjú Máderékat is. Jó az nekem a magyar kultúrfölényt bizonyítani olyan pillanatokban, mikor nagy urak teszik előtttem illuzórikussá.

⁶ Szittyá: szkíta, magyarosan szittyá az ókorban élt iráni nyelvű nép, egyes törzsei Magyarországon is letelepedtek. Itt: tősgyökeresen magyar

CUCI JÁNOS NEM HAGYTA MAGÁT

1. Cuci János célszerű szegény ember Klárafalván. De olyan szegény, hogy még ragadványneve sincs. Nem ilyen Cuci, vagy amolyan Cuci, csak Cuci, minden nélkül.

- Különös név ez a magáé - mondtam neki, mikor először kezét fogtam vele. - De legalább nem lehet összetévesztem más emberével.

- Nem is idevaló nemzet vagyok én - magyarázta Cuci. - Csak bevándorlott. Az apám vándorolt be ide Klárára, mikor én még csak egy-két esztendő voltam.

- Honnan vándoroltak be?

- Makóról.

Nem volt valami nagyon körülményes bevándorlás. Makó tizenöt kilométerre van ide. Három óra alatt bevándorolhatott az öreg Cuci. Pásztorember volt. A Gerlice báró juhait őrizgette. Egyszer délidőben elnyomta az álom egy kis halmon. Arra ébredt fel, hogy egy ősz öregember hajlik fölé.

- Kelj föl, fiam - rázta meg a vállát. - Eredj máshova aludni, ez nem arra való hely.

Hogy mért nem arra való, nem mondta meg. Cuci pásztor pedig nem kérdezte. Örült neki, hogy továbbmegy az ősz öregember, és nem tett vele semmi csúfságot.

Családi körben azonban mindig emlegette, hogy a körül a halom körül valami hiba lehet.

- De hát sok ilyen kitalálásuk volt a régi öregeknek - mondta Cuci János bizonyos szkepticizmussal, amikor elbeszélte nekem a családi legendát. Nem akarta megbántani az apja emlékét, de restellte volna, ha azt hiszem, hogy olyan régifajta öreg.

- Sok mindenféle halmon aludtam én Sztarizombortól a Doberdóig, de nekem sohase jelent meg az ősz öregember.

A Cuci Jánosok szemét jobban kinyitotta négy esztendő, mint azelőtt a régi öregekét négyszáz.

2. Cuci János a munkanélküliek létszámába tartozott akkor, mikor először találkoztam vele a nyáron. Az aratásnak már utána voltunk, a cséplésnek még előtte. Ráért nézelődni a falu szélén, ahol kocsiderékszámra szedtük ki a diribdarab cserepeket egy nagy partból. Nagyon csöndes szóval megkérdezte, hogy kellene-e még napszámos, és belenyugodott, mikor fejcsóválással mondtam neki nemet. Nem is lettem volna rá figyelmes, ha ő pártfogásába nem vesz engem. Jó négy kilométert kellett mennem a vasúti őrházig, magyaráztattam magamnak az utat az embereimmel, s akkor szólt közbe Cuci:

- Majd elvezetem én egy darabig az igazgató urat, úgyis arra van menésem.

- Hát egy pohár vizet találnék-e valahol, Cuci?

- Tessék, igazgató úr - nyitott ki Cuci egy kisajtót -, ez éppen a mi házunk. A kislány mindjárt elszalad az artézi kútra, én meg addig megkeresem az igazgató úrnak a késnyelet.

- Micsoda késnyelet?

- Tapasztottam a Tót Péterné házát, és ahogy csinálom a sarat, érzek valamit a lábommal. Megkeresem, hogy meg ne szúrjon, hát egy késnyél. Bronz vagy mi lehet, mert zöld szíronja van, itt hányódott az asztalfiában még a télen is, mindjárt előkeresem.

Kicsit soká kellett keresni, mert az asztalfiából kivette a Péter gyerek, a Péter gyerek meg oda volt varjófészkét szedni, s mire előkerült, az én vonatomból rég elfütyült. De megérte a késnyél, mert nem volt az késnyél soha, hanem igenis volt egy ritka szép griffes szíj vég, amely másfél ezer évvel ezelőtt valami hun-avar úr övszíján fityegett.

- No, Cuci - mondom nekividámodva -, mit adjak én ezért magának?

- Semmit se, igazgató úr - teszi hátra Cuci János mind a két kezét -, hiszen semmiség ez.

- Dehogyan semmiség. Nekem többet ér, mintha színaranyból volna, de sima. Látja, ezt a griffes díszet még nem is láttam eddig semerre se. Ingyen én ezt el nem fogadhatom magától.

- Én meg pénzt nem fogadhatok el azért, ami nekem semmit se ér. Dolgoznom se kellett érte, véletlen találat.

Nem huzakodtam tovább Cuci Jánossal, a kislány meghozta a pohár vizet, annak adtam egy pengőt.

- No, isten megáldja, Cuci, majd megköszönöm én még ezt magának.

- Nincs azon mit köszönni - mosolygott Cuci -, inkább még a galárist is előkeresem.

- Micsoda galárist?

- Tudja a manó, miből van. Valami gyöngyféle, azt meg Deszken találtam, mikor a néném házáat tapasztottam.

Kutatott-matatott asztalfiókban, ládafiában, de nem ért az semmit, míg a gyerekeket meg nem ijesztette:

- Mindjárt agyonvágok benneteket, ha a galárist elő nem kerítitek!

Erre aztán csak előkerült a galáris; mégpedig a puli nyakából, ahová a kislány kötötte. Szép volt az ott nagyon, piros pántlikán a fekete szőr közt az opálos, kékesfehér kalcedondió.

A puli nem mutatott semmi bánatot, mikor nyakdíszétől megfosztottam a kultúra nevében. Meg is ígértem neki, hogy ha a múzeum kitömött puliját megeszi a moly vagy az a kendermagbogár, amit a jó Isten külön erre a célra teremtett, hogy a múzeumok keretén belül folytasson közgazdasági tevékenységet, akkor őt veszem be az üveg alá a magyar pulik képviselőjében.

Cuci Jánosnak azonban nem ígérhettem semmit. Még csak azt se, hogy fölfogadom napszámosnak. A halomból, ahol dolgoztunk, kifogytak az ősök. Tót Péter koczikovács nem engedett be bennünket a grifftermő krumpliföldjébe. Tovább kellett mennünk egy faluval. Cuci Jánossal jó egészséget kívántunk egymásnak.

3. Cuci János ma reggel beállított a hivatalos műhelyembe. Másodmagával jött, egy vékony képű fiatalemberrel. Egy kicsit el voltak fogódva, hogy beeresztették őket a sokablakos házba, de ahogy megláttak, igen bizodalmasan ragyogott rám a szemük.

- Megjöttünk, igazgató úr. Ha vélekszik még rám.

- Nem felejttem én el az ilyen rendes embert, Cuci János.

- Ez meg Molnár József. Falumbeli. Klárai.

- Tudom, rendes ember ő is. Napszámosom volt, igaz-e? - kezeltem a fiatal magyarral is. - Hát mi jót hoztak?

- Egy kis jóvátételt - nyúlt a kitlje zsebébe Cuci János, és kitett az asztalra egy bronzcsákányt. Frissen, földesen, szép zöld patináját nem barbárkodta le senki, még csak bicskaheggyel se kapart rajta próbát, hogy ugyan nem arany-e. - Te is add elő, Jóska, amid van.

A fiatal gyufaskatulyákat szedett elő a zsebéből. Az egyikben két ezüstgyűrű volt, két ujjcsontocskával. A másikban István szent király ostyavékony dénárja ezüstből, de egészben. A harmadikban két pár fülönfüggő karika. A negyedikben kis nyitott karika aranyból. Az egyik vége felpödörítve, mint a gácsér farka. Úgy hívják ezt az ékszert, hogy haj karika. Az avarok meg a régi magyarok ebbe fogták bele a befonott hajuk homlokba hulló tincsét, és eligazították a halántékukra, hogy ne előgessen a szemüknek. Rendesen bronzból, ezüstből csinálták, az aranyból valók ritkaságok.

- Hát itt a jóvátétel - igazgatta elém Cuci János a skatulyákat. - Ez az első sírból való, ez a harmadikból, ez a negyedikből, az aranykarika a hatodikból. A másodikban meg az ötödikben nem volt semmi, mert azok csak aprószentek sírjai voltak. Ötvenhét centisek.

- Megmérték, Cuci?

- Hát. Ahogy az igazgató úrtól láttam. Csak nekem nem volt colostokom, oszt csak úgy az ásonyelire jegyeztem rá a bicskával a mélységet is meg a hosszúságot is. Azt azután a faluban meghitelesítettük a mértékkal.

- Most már mondja meg, hogy jutottak maguk ezekhez.

- Mondom, kérem. Ástuk. Jóvátételnek.

- Micsoda jóvátételnek? Mondja el, Cuci János.

4. Cuci János vallomását szóról szóra adom vissza.

- Olvastuk a Magyar Hírlap újságban, hogy igazgató úr fölmagasztalta a szőregieket. A Máder kéményseprő urat meg a Sztojkov Dusánt. Ugyan nem is mink olvastuk, hanem a boltos említette nekünk, megkértük, hogy olvassa csak föl. Fölolvasta, csakugyan az volt megírva, ahogy elmondta. No, mondom ennek a Molnár Józsefnek, én nem hagyom magam, hát te hagyod-e? Azt mondta, ő se hagyja. No, ha te se hagyod, akkor fogjunk össze, karoljuk föl a magyar nemzetet. Mutassuk meg, hogy mink is csakúgy benne vagyunk a kultúrába, mint a Máder meg a Sztojkov. Majd szembesülünk az igazgató úrral, hogy Klára is van annyi, mint Szőreg. Hát tessék.

Három nap ástak négy helyen reggeltől estig. Két partban nem találtak semmit. A harmadikban találták a bronzcsákányt. A negyedikben találták a nagy temetőt, Szent István király korából.

- Melyik halom ez, Cuci? Meg tudná mutatni a térképen?

- Meg. Ez a kicsike itt a kukutyini dűlőben, amelyikben az ősz öregember azt mondta az édesatyámnak, hogy keressen más helyet, mert az nem alvásra való.

5. Cuci János, miután kezeimhez szolgáltatta a jóvátételt, még egyszer benyúlt a zsebbe.

- Ezt meg tessék a múzeumi felszerelésekhez tenni. Ezt odaszántam ajándékba - tett elém még egy kis papírcsomagot.

Kibontom a papírt, egy bicska van benne. Igen rendes tülöknyelű bicska, szegény ember szalonnázókészsége.

- Nem értem, Cuci. Ki bicskája ez?

- Az enyém. Tavaly vettem a zombori búcsún két pengőért.

- Miért akarja ezt nekünk adni?

- Tudja, igazgató úr, nekünk nem volt olyan kis spatnink, amivel maguk szokták a csontvázakat feltisztítani. Csak úgy körömmel kapargattuk őket, de nagyon kemény volt a föld, nézze, mind letöredezett a körmöm. No, mondom a Jóskának, ez így nem jó lesz, még elkeverünk valami apróságot, inkább előveszem a bicskát. Az osztán szuperált is, de tudja isten, azóta nem tudok vele kenyeret szegni. Hiszen tudom, hogy nincs abba semmi, a holt se más, mint az élő, de azért mindig úgy megképzenelek előttem a tetemek, ha kenyeret vágok a bicskával. Hát csak tessék eltenni a szerszámosládába, a többihez.

- Mivel tartozom én maguknak mindezekért, Cuci?

- Ezért nem jár semmi. Ha majd bontatja igazgató úr a temetőt, és fölvesz bennünket a napszámba, azt igen szépen megköszönjük. De ezt nem fizetségért tettük. Ez csak jóvátétel a magyar néptől. Hogy az se alább való, mint a morva meg a szerb.

Erre csak nagy lélegzetvétel után lehetett megszólalni:

- De a bicska? Az már csak nem jóvátétel?

- Nem. Azt magán jószántambul adom ajándékba.

- De emléket csak adhatok érte? A magam bicskáját?

- Nagy tisztességnek fogadom.

6. Cuci János klárafalvi tapasztóemberről nem lehet több strófát írni, mert innen kezdve szomorúra fordult a Das Lied vom braven Manne⁷. Nem fogadhatom fel napszámosnak, mert nincs miből ásatni többet, s István szent király népének csontjait az eke vasa fogja széthányi. A nagy leépítéseknek a szegény kis magyar múzeumok az első áldozatai; jobb erről nem beszélni, mert vagy káromkodás lenne belőle, vagy fogcsikorgatás. Pedig én ezt a dalt himnusznak szántam Cuci Jánosról, aki nem hagyta magát, és bizonyosságot tett róla, hogy nem halálra való fajta az övé.

⁷ A derék férfiról szóló dal

DISZTINGVÁLÁS

Három napja ásatom a Basahalmot; a basát ugyan nem találtam, de rátaláltam magamra. Már olyanformán, hogy megtudtam, ki vagyok. Azaz disztingváljunk, megtudtam, hogy én nem vagyok én.

Börcsöknek hívják a legöregebb napszámosomat, ő mondja, hogy beszélhetek én, amit akarok, ő jobban tudja, hogy ki vagyok én, mint én magam. Persze nem nekem mondja a szemembe, hanem a hátam mögött mondja az egyik szolgámnak, de úgy, hogy én is halljam.

- Mondja mán no, hány csillagja van a maga gazdájának?

- Mölyiknek?

Börcsök a válla fölött a gödör felé bök az ujjával, amelyikben vallatom a kutyafejű tatárt.

- Üneki. A tüssztölt kincskereskedőnek.

- Láthatja, nincsen annak egy se.

- Nono! Most. De otthon? Mikor a parádés ruháját fölviszi? Hány azon a csillag? Kapitány-e vagy ezredős?

- Mög van kend keverődve - mondja bosszúsan a szolgám.

Börcsök megpróbál egy sokatmondó kacsintást, már amennyire a ráncai engedik.

- Nézze, neköm mögmondhatja. Úgyis tudom én azt, hogy ezt a rettentő nagy titkos munkát, akit ü végeztet, nem bízzák mezítlábas embőrré.

Börcsök az olyan ember fölényével nevet, akit nem tud falhoz állítani a városi úrféle.

- Tudok én mindönt, kéröm. Maguk azt a kád aranyat keresik, akit akkor ásott el a török császár, mikor a Kossuth apánk kiadta neki a nyargalót.

Más ember azt mondaná erre a történelmi fejtegetésre Börcsöknek, hogy vén számár. A szolgám azonban tudja, mivel kell éreztetni a tanultságát ezekkel a tudatlan emberekkel. Olyant mond Börcsöknek, amitől egyszerre meg kell benne állni az ütőnek. Azt mondja neki:

- Kend nem tud disztingválni, tatám.

Erre csakugyan nem tehetett mást Börcsök, mint hogy elhallgatott, s tartotta a haragot estig. Akkor a többi napszámosok hazaszéledtek, s csak maga maradt ott halompásztornak, ami igen kellemes foglalkozás. Csak annyiból áll, hogy az ember leteríti a subáját a sírok felett, és nézi a csillagokat, amíg el nem alszik. És mivel ezért is nappali napszám jár, Börcsök megengedheti magának azt a tékozlást, hogy kemény tarhonyát pörköl magának vacsorára, mégpedig olyant, amiben szalonnadarabok is vannak.

És mikor leveszi a bográcsot a szolgafáról, odaszól a szolgámnak:

- No, tartson velem maga is.

Hadd lássa ez a városi úrféle, hogy a pusztai ember is tudja ám, mi a becsület.

A városi úrféle köszöni szépen az invitálást, nem is kéreti magát.

Egyelőre azonban csak a halhatatlan szaga élvezhető a töpörtyűs tarhonyának, nyelvvel nem tanácsos hozzá közeledni, mert mind leszedné róla a bőrt. A bográcsnak egy darabig a homokon kell tartózkodni hűlés tekintetéből, a puli felügyelete mellett.

A puli nem városi kutya, szó se férhet a becsületéhez. Börcsök nyugodtan kerülhet egyet a városi úrfélével a szőlők közt a napszállat pirosságában. Nem a tájképi szépségeket magyarázza neki, hanem egy gazdátlan körtefát keres, mert ha már vendéget adott az isten, adjon egy kis vendégnekvalót is. Ad is, mert napszállat után már minden körtefa gazdátlan. Csak a nagy dongással röpködő cserebogarak zavarják a két összebékült embert a közigazgatási tevékenységben.

- No, hagyjunk holnapra is - mondja Börcsök, mikor megtelik a kalap.

Fele úton kaffogva gurul eléjük a puli. Farka csóválásával jelzi, hogy minden rendben van, várja a bogrács a magas uraságokat.

- Most mán ügön - kóstol bele Börcsök a tarhonyába, és ülést szerkesztve a subából, megkínálja vele a városi cimborát.

- No, maga erre helyhözködjön, neköm jó a földön is.

A városi ember nagyon meg van illetődve. Különösen mikor észreveszi, hogy Börcsök mind elhárítja maga elől a töpörtyűket, és öeléje tologatja a kanálával. Ha látná a vénember mosolygását a bajusz alatt, még jobban meg volna hatva. De a városi szem előtt minden elmosódik már a szürkületben, a városi gyomor azonban vaktában is érzi, hogy ezért a töpörtyűért érdemes volt kijönni, ilyent nem árulnak a hentesboltban.

Már a bogrács feneke felé ütődnek a kanalak, de Börcsök még egyre kedveskedik a cimborának.

- Ugyan mit csinál már kend? - szabódik illendőségből az ember.

- Mit csinállok? - mondja kedvetelten Börcsök. - Nem csinállok én sömmi, csak disztíngválók.

- Hogyhoggy disztíngvál?

- Hát csak taszigálom énelülem maga elé a cserebogarakat, akik belehullottak a bográcsba.

Fogadok, hogy őszre már járja a közmondás a határban: disztíngvál, mint Börcsök a bográcsban.

ARANY!

Ez kell nekünk, nem a dolog meg a motívumvándorlás a szíjvégeken! Nem az Attila, csak a koporsója. Legalább egy-két tenyérynnyi az aranydeszkából, amibe belezárták! Mindjárt vennénk belőle egy-két tehenecskét az őszi vásáron!

Lehet, hogy nem szép tőlem bevallani, ilyenek vagyunk, de hát mit csináljunk neki? Akkor is csak ilyenek vagyunk, ha szép, pátoszos hazugságokat fogunk magunkra.

Nagyon meg voltam illetődve, mikor Kis-Zomborban rátaláltam Szent László nyilas vitézeire. Magam is éreztem a hangomon, ahogy kiemeltem a sírból a vékony kis ezüstpénzt, és összekurjantottam a magyarjaimat.

- Hát tudják meg, emberek, ez László szent királyunk pénze. Az ő népe csontjai fekszenek itt.

Még a sapkám is levettem. Nem mintha színházat akartam volna játszani, hanem mert lekíváncozott a fejemről. És akaratlanul is biztattam a szememmel a magyarjaim, hogy ők is adjanak ennyi tiszteletet az ősöknek. Tátoztak értetlenül egy pillanatig, aztán az öreg keserű hangot adott a közvéleménynek:

- No az is szögény királ löhetett, ha ilyen kis hitvány pénze volt. Azért nincs hát ezökkal a halottakkal se arany, se sömmi, amibe értelöm vóna.

Mert értelem csak akkor volna az ásatásokban, ha mindennap találnánk egy kalap aranyat. Gondolom, nagyobb urak is így tartják ezt, csak azok nem merik úgy kimondani, mint a paraszt, s ez is valami. A kultúraérzék szimulálása már nagyon jelentékeny haladás a kultúra felé.

Kiskunjaimon azonban mindjárt az első nap láttam, hogy nem hajlandók ilyen áldott tettetésre. Ha a lelkem kiteszem nekik, akkor se hiszik el, hogy én nem kincset keresek a Fehértóban. Úrnak néznek, ennélfogva elvből nem hisznek nekem. Nem is bosszant, ismerem a fajtám, én is ilyen volnék, ha köztük maradtam volna. Ezer év óta minden úrfélével megjártuk, akivel dolgunk volt. Gyámoltalanságunkban nekünk olyan természetes oltalmunk ez a bizalmatlanság, mint a nyúlnek a futás vagy a sündisznónak a tüskeruha.

Hanem azért én mégis kifogtam a véreim hitetlenségén. Azt mondtam nekik:

- Értsék meg, emberek, hogy én nem kincskereső vagyok. Azért kutatjuk az ősöket, hogy megtudjuk, kik voltak, hogy éltek, mint dolgoztak, s hogy ebből tanuljanak a népek, mikor a múzeumban nézelődnek. Jól meg kell vigyázni minden ásónyomot, össze nem törni semmit, nekem egy csont késnyél többet érhet, mint egy akkora darab arany. Tudják mit? Azt se bánom, ha ami aranyat találunk, az a maguké lesz, csak én előbb föltekinthessem meg lerajzolt-hassam.

Hát ez elég meggondolatlan beszéd volt és egészen fölösleges ígéret. Hiszen én fizetek, én parancsolok, és az enyém minden, ha hatot, ha vakot vet a kocka. Mért fájjon azért az én fejem, mit hisz a paraszt, mit nem? Hiszen világos dolog az is, hogy a kincskeresőnek nagyobb becsülete van, mint a tudósnak. Aztán meg, hátha bolondjában itt találjuk meg nagyurunkat, Attilát, egy tarisznya arannyal a feje alatt? Na hiszen, Schliemann⁸ is ökölrel törülhette volna a szemét, ha a Priamos kincseit bizalomkeltés céljából vaktában odaigérte volna a hiszarlíki Juszuf bácsiknak meg Jakub bácsiknak!

⁸ Heinrich Schliemann világhírű régész, Trója romjainak feltárója

Persze Schliemann okos ember volt, és nem csinált ilyen bolondot. Ő elküldte a muzulmánjait kukoricát sütni, és addig a felesége kötőjébe rakta a néhai trójai király lopva kiásott smukkjait.

De hát én semmit se akarok lopva csinálni. Én nem teszem bolonddá a népemet. Azt akarom, hogy higgyen bennem, és ne tartson úri huncutnak.

El is értem a célomat. A kiskunjaim tisztába jöttek vele, hogy nem huncut vagyok én, csak olyan bolondforma. Nem egészen megkeveredett, csak olyan nem egészen tökéletes. Olyan „többel jó”, ahogy fehértói virágnyelven mondják. Akinek nem jól szolgál a belső világossága, ha maga van, de ha a többiek fölkarolják, akkor rendes emberszámba megy. Szemmel láthatóan fölkarolt a tizenkét kiskunom. Ugyan csak tizenegy, de a tizenkettedik nem számít. Azt ők maguk is csak úgy hívják, hogy a „kutyahitű Döncő”. Csúnya, mord kiskun, kötözködő, aggatódzó, mindent másképp tudó, igazi „szögrehúzó” ember, ahogy errefelé mondják. Ha jövök, ha megyek, a köszönésem nem fogadja, cigarettát, szivart, ha kap, a fejét se biccenti érte. Tisztán olvasok a szemében, ahogy belém döfi a tekintetét az ereszetes szemöldöke alól. „Engem le nem veszöl a lábamról, akárhogy tömködsz. Én tudom, hogy csak úr vagy te is, kutya van benned.” Döncőbe valamelyik királygyilkos ősének a lelke szorulhatott. Ha „jól születik”, nagy országszépítő lehetett volna belőle, aki oroszánvirtussal bömbölne a zabért, így paraszti sorban csak kaffogó, kócos kuvasz. A maga fajtája se szereti, de határozottan van tekintélye. Még én is respektálok, aki mindig érzem magamon a görbe tekintetét.

Azért mégse ő csinálta a bajt, hanem én magam. Akkor, amikor Jánost, a helytartómat számkivetésbe küldtem. Egy kis differencia támadt köztünk - „mi, régészek” is az irritabile genusba⁹ tartozunk. János keresztbe akarta húzatni az árkokat, én meg hosszában, s mivel a nyílt összeütközésekre nincs elég férfias bátorságom, az óvatos tirannusok példájára tettem el Jánost láb alól. Elküldtem négynapos felderítő szolgálatra a harmadik vármegyébe, s a fehértói frontra kihirdettem a legszigorúbb diktatúrát.

- Csak ott szabad ásni, ahol én kijelölöm. A maga szakállára senki se turkálhat. Mindenütt lemenni az eleven földig. Akinek az ásója csontot ér, az abbahagyja a munkát, és jelentést tesz. A csontvázhoz senki nem nyúl, a földtakarítás az én dolgom. Még én ki nem érek, semmit megbolygatni nem szabad.

Az előző két nap nem is volt semmi baj se, vasfegyelem nehezedett a kiskun nemzetre. Este bekísértek az emberek a vasútig, és szíves barátsággal kívántunk egymásnak nyugodalmas jó éjszakát.

Másnap azonban nagyon kelletlenül köszöntötték rám a jó reggelt. Pedig szerencsésen indult a nap, hat sírban is csonthoz koccant az ásó, mire kiértem. Früstök után egy-egy tréfával is megfűszereztem a cigarettaporciót. Kényszeredett fogadtatásra talált mindenütt. Éreztem, hogy van valami a levegőben. A vihar előtti csönd, ahogy a politikában mondják. Valamiért feneevésben vannak a kiskunok. Valamit kevesellnek, vagy valamit sokallnak. Alighanem hogy sokallják a munkát, és kevéslik a napszámot. De hát akkor miért nem mondják? Csak nem kívánhatják, hogy én kérdezzem meg őket, nem sértődnének-e meg, ha felemelném a zsoldot. Az ördög látott ilyen nagy erkölcsű népet. Mindnyájának úgy lóg az orra, mint akinek a tyúk megette a kenyerét. No, majd ha kisüt a nap, ők is földerülnek. Én velem is van az ügy, hogy a rossz idő ráfekszik a kedvemre, másnak is jussa van felhúzni az orrát.

A nap kisütött, de a kedélyek nem. Máskor együtt költi el a népem a köröm közül való ebédet, figurázva, nevetgélve, egymást ugratva, de most kettes-hármas csoportokra szakadoznak. Halkan, de izgatottan vitatkoznak itt is, ott is. Ahova odalépek, elhallgatnak, és tömők befelé a

⁹ Gens irritabile vatum - az írók és a költők fokozottan érzékenyek

sós-paprikás kenyeret, mintha attól nem tudnának szólni. Kutyahitű Döncő az akácfának vetett háttal ül a dűlőúton, és gledicsiatüsoökkal döfködi a fogát. Mint a lakoma hulladékaiból látom, hideg hajába krumpli mehetett bele, s Döncő a fogpiszkálással húsevés illúzióját akarja kelteni, inkább bennem, mint önmagában. A nagylelkű ellenség tudatos lojalitásával motozok a táskámban - különben is rántott csirke tartózkodik benne, s azt én mind az ellenséggel etetném meg.

- No, Döncő - kezdem nyájasan -, hogy legyen mért piszkálni a fogát.

Döncő keresztbe veti a lábát a keskeny ösvényen, hogy vagy álljak meg, vagy lépjek be a friss szántásba, ahol egyszerre teleszalad a félcipőm homokkal.

- Hja, az úr a pokolban is úr, tudja - néz rám valami érthetetlen dühvel, és a végén csattan a szava, mint az ostor. De azért jobb lábát mégiscsak visszahúzza lassan, gondolkozva, aztán hirtelen elhatározással megint kilöki, hogy csak úgy koppan a bocskora sarka.

Egy pillanatra szeretnék belerúgni édes atyámfiaiba, de rögtön a helyzet magaslatára emelkedem, és nevetve visszavonulok. Megértem, hogy ez volt a hadüzenet, és most már kíváncsian lesem, mikor dördül el az ágyú az ismeretlen hadicélért.

Ahogy ebéd után munkába állunk, az én szavam is keményen pattog: „Ügyetlen.” „Utat!” „Odább!” „Ásót!” „Okosabb embert kérek.” „Mozogjunk, mozogjunk!” „Ne aludjunk, tatám.” „Tebelőled is jó halál lenne, öcsém!”

Aki parancsolni tud, annak van tekintélye. Senki se mer rám visszamordulni. Az emberek lehajtott fejjel dolgoznak, hidegen villognak az ásók, és nekikeseredve zuhognak a csákányok.

- Hat óra - hajtogatom össze az írásaimat. Az emberek kiugrálnak a gödrökből, és szede-lőzködnék. Előveszem a cigarettadobozt, és kiporciózok harminchat Hunniát. - Döncő! - szólítom, aki legközelebb van hozzám, és nyújtom neki a részit.

A kutyahitű ember megcsóválja a fejét.

- Tögye el az úr a cigarettlijét. Nem vagyunk mink mán arra rászorulva. Csak azt az egyet mongya mög, hogy gilt-e még, amit ígért. Csak aztat szeretnénk tudni.

- Mit ígértem én? - kérdem őszinte csodálkozással.

- Hogy ami aranyat találunk, az a mienk löhet. Tizönkét embör hallotta, mög az élő Isten. Ugyan a János is hallotta, de az nem számít, mert az a maga zsoldjában van. Hát a miénk vagy nem a miénk?

Majd beleszédülök a gödörbe. Köhögtetem magam félreszívott füsttel, hogy észre ne vegyék az elsápadásom, és időm legyen gondolkozni. Tizenkét éhes szempár villog rám komolyan. Félelmes csönd, hallok a szívem verését. Felelem, ahogy a becsület és az okosság követeli.

- Amit mondtam, megmondtam. Ki talált aranyat?

- Én tanáltam, kéröm - mondja Döncő a fegyverszünet követelte nyugalommal. - Nem kerestem, csak mögláttam, ahogy a koponya véletlenül kigurult az ásóm alul. A száztizönhetes sírban. Az arany ott volt a koponya alatt. Akkora, mint az öklöm.

Fúrom a sarkam a földbe, hogy keményen álljak rajta. Egy kicsit rekedten kérdezem, hol az arany.

- A Jakab bácsi tarisznyájában. Rábízta, mert ü köztünk a legöregebb.

- Nézzem!

Jakab bácsi leakasztja a nyakából a vászontarisznyát. Először megtapogatja kívülről, aztán belenyúl. Ugrál benne a keze előre-hátra, mint a fogoly nyúlfiók. Az aprajából való lehet az a hunok kincsének, amelyik így el tud veszni abban a zacskóban.

- Ne te ne! - kezd verejtékezni a Jakab bácsi halántéka. S biztatja a kincset hol szépen, hol csúnyán. Kedveskedik neki, hogy „gyere mán, te бүдös”, és eteti a fenével azt is, aki megtalálta, azt is, aki kitalálta.

Az ad personam¹⁰ érintett kutyahitű férfiúban talpra ugrik az érzékenység. Mérgesen kap a tarisznya után.

- Hoci mán, no, azt az ijedt szentségit kendnek!

- Nonono - derül föl a Jakab bácsi képe -, mit kapkodsz, mint Bernát a ménkűhöz, hiszön tudod, hogy nem vitte el a Markoláb. Ehun van-e, ödd mög.

Most aztán rajtam van a nevetés sora. Először is az ökölnyi aranydarab akkora, amekkora Döncő ökle ezelőtt negyven esztendővel lehetett, egynapos korában. Másodszor ez az arany nem arany, hanem pirit. De még annak is kalkopirit. Ismerem jól a betyárt, mert harminc esztendővel ezelőtt ebből nyaggatott az ásványtani alapvizsgán Krenner tanár úr, Isten nyugtassa. Szemre szebb, mint az arany, de nem haszonra való. Se vasat, se rezet nem lehet belőle olvasztani, mert a kén törékennyé teszi. De szikrát lehet belőle csiholni, s alighanem ilyen hivatala volt a hun vitéz birtokában is. Ez volt neki az acélkovája a taplóhoz. De az is lehet, hogy ő is úgy járt vele, mint a hun utódok. Aranynak nézte, s úgy tetette a feje alá a más világi útra, hogy jobb szívvel fogadják odaát.

- Hát ez nem arany, emberek - mondom a népemnek, s elmagyarázom nekik, miféle állat az a kalkopirit. Azt hiszem, sokkal értelmesebben beszéltem, mint a tanári vizsgán, de sokkal kevesebb eredménnyel.

- Egy szó se igaz belőle - vette fel Döncő a harcot. - Hanem az az igaz, hogy maga is csak olyan úr, mint a többi, és mög akari csalni a szögényi népet.

Körülnéztem a szögényi népet, és láttam rajtuk, hogy „kétfelé kételkednek szőrös mellükben”, ahogy a klasszikus mondja. Visszaadtam a kutyahitű népvezérnek a fortélyos leletet.

- Majd reggel hozok igazi aranyat a múzeumból, vessék össze azzal, aztán beszéljenek. Addig maga őrizze, de vigyázzon rá, mint a két szemire, mert maga felel érte.

Nem tudom, volt-e már koronaőrnek olyan nyugtalan éjszakája! Nem vallattam ki efelül, de láttam reggel a bicskával faragott ábrázatán, hogy egész éjszaka rajta táncolhattak a korai népvándorlás boszorkányai. Én ellenben egy triumfátor dölőfével szálltam le az autóról, letévé a kiskun nemzet asztalára, mármint a tanyakút tetejére egy tenyérynél körmöd kvarcitot, amit termésarany erecskéi szelidesnek át.

- Tessék, így terem az igazi arany.

Nem mozdul senki. Úgy kellett őket bátorítanom, hogy nem harap az, bátran kézbe lehet venni. Jakab bácsi fölbátorodott, és megemelte. Méricskélte először a jobb, azután a bal tenyerén.

- Hát ölég nehéz. Nézd-e, Pétör!

A Pétör nevezetű szakértő fejbőlintással járult az előtte szóló véleményéhez, és továbbadta a követ. Járt kézzel kézre. Szólni nem szólt senki, csak nézett Döncőre, mint a közbizalom letéteményesére. Magam is úgy tettem, s meglepetve láttam, hogy a kutyahitű emberben lábra

¹⁰ Személy szerint

állt az önbizalom. Megfrissült az arca, hetykén rántott egyet a vállán, végigpillantotta a szemét a gyülekezeten, s ledobta az aranykőzetet a kútfődéltre.

- Mit mutogat ezön az úr? - fürta belém a szeme pengéjét. - Ez csak békasó, kár volt vele kicipekedni a muziomból, ott a vasúti töltésön mázsás darabok is vannak.

- De ember - dühödtem rá -, hát nem látja benne ezeket a csíkokat? Ezt, ni, meg emezt, ni! Hát ez az arany!

- Biztosan tudja?

- Bizonyistennel mondom.

Diadalmasan elvigyorodott. Brennus nézhette ilyen gögösen a megalázott Rómát, mikor az a híres aranymázsalás volt.¹¹

- No, ha olyan bizonyos benne, akkor érje be vele. Mink is beérjük a magunkéval, igaz-e, embörök?

- Csakis! Jól mondja! Döncő érti magát! - vokoltak le a kiskunok.

Az igazat ismerő lélek nyugalmával tettem meg az intézkedéseket a frontáttörésre.

- Hát nézze, Döncő, mondok én maguknak valamit. Itt az a talált arany?

- Itt ám - ütött a kislajbizsebre.

- Nekem meg itt van az autóm. Üljön bele valamelyik emberrel, menjenek be Szegedre, értsen szót azzal az ékszerésszel, amelyikkel akar, és adja el az aranyát úgy, ahogy tudja, aztán majd elosztznak rajta, amit kap érte. Jó lesz-e így?

- Így mán ügön! Ez a beszéd! - hangzott a nép szava.

Döncő a nyakát csavargatta.

- Ebbe beleegyesülök, de Szögedébe nem mögyök. Mert maga mán ottan szót érthetött a többi zsidóval. Nem azért mondom, nézze, hogy mögsértsem, csak úgy töszöm föl. Hanem van Kistelekön egy hitelös zsidó...

- No, nekem ahhoz nincs szerencsém. Hát akkor menjenek ahhoz, és értsenek szót a tulajdon hiteles zsidajukkal.

Varga úr, a városi autó sofőrje bizodalmasan odasúgta hozzám, míg Döncő és Péter fölszöszmötölődtek az útra:

- Nehogy a rendőrségre vigyem őket, igazgató úr?

- Isten őrizz! Hiszen nem tettek ezek semmi rosszat. Az igazságukat keresik.

A szikpor fehér felhője kísérté az autót, még látszott; de az emberek akkor is elgondolkozva néztek utána, mikor már nem látták. Nem volt szívem munkára zavarni őket. Hadd álmodjanak szegények abba a porfelhőbe egy-egy fél házacsát a hozzá tartozó tehénkével, malackával együtt! Elég hamar szétfoszlik a csudamutogató felhő úgyis!

¹¹ Gall vezér, i. e. 390 körül legyőzte a rómaiakat, és 1000 font arany váltságdíj fizetésében állapodtak meg. A gallok csaltak a mérésnél, és amikor a rómaiak tiltakoztak, Brennus Vae victis (Jaj a legyőzötteknek!) kiáltással kardját dobta a mérleg serpenyőjébe

Jó egy óra múlva foszlott szét. Én még csak annyit láttam, hogy jön vissza az autónk borzasztó sebesen. De a Jakab bácsi pusztán élesedett szeme már ki tudta venni az arcokat is, sőt olvasott is belőlük. Fölkapta az ásóját, és összehujantotta a bandát.

- Lássunk hozzá, embörök, mert abbul mög nem élünk, ha csak a szánk jár. Az csak ennek a nagyszájú Döncőnek való.

Mire Döncő kivackolódott az ördögszekérből, mindenki végezte a dolgát, ügyet se vetett rá senki. Lesunyt fejjel állt elém, és a markomba csúsztotta a kincset, rövid beszéd kíséretében. Nagyon szégyellhette magát, mert nagyon cifrázta a stílust:

- Le vagyok csökkentve, kéröm szépen... Möghiggye, sose avatkozok többet az ilyen tudományi ténybe.

Azzal nagyot rúgott a Teca kutyán, mint a tudományi tények alkalmi áldozatán.

Pétör azonban, mint csöndöstárs, igen elégedetten szólt ki a szőr közül:

- No, így legalább eccör az életbe a város kocsiján is ültem. Hát jobb is az a Szent Mihály lovánál.

MIT TUD A VAJZ?

Hiszen majd kitudódik, mit tud a vajz, de előbb tán annak kellene kitudódni, eszik-e vagy isszák azt a vajzot.

Nem, ilyesmi még soha nem történt vajzzal, még akkor se, mikor a háború vége diétás konyhára kapta a vitézlő embereket. Már olyanformán, hogy „ételem lóbul, italom tóbul”. A vajz azonban még akkor se nyert ilyen irányú alkalmazást. A vajzot se nem eszik, se nem isszák, csak ássák, ásóval. De csak akkor, ha van olyan bolond, aki fizet érte, és akit igazgató úrnak kell szólítani.

De ha az igazgató úr nincs jelenlétben, akkor nem ássák a vajzot az ásóval, hanem összetörik vele, csak éppen a koponyáját tartják tiszteletben. No nem éppen azért, mert a koponya a gondolatok elhagyott dómja, hanem inkább azért, mert a koponya a legcélirányosabb galambitató. Ugyan az is lehet, hogy úrfélének a kezébe került, de azzal se igen járt jobban az Isten ostora, mert az meg mint hamutartót léptette a közérdek szolgálatába.

Ezekből az okos ember már tisztában van vele, mi az a vajz. Az a valóságos holttest az, akit egy-kétezer évvel ezelőtt duggattak le a dombos helyekre, partok oldalába, kit lovastul, kit cserépfazekastul, ugyan olyan is volt, főrenden levő, akire vadonatúj halmot hánytak, s még azt is jól rátaposták, hogy vissza ne jöjjön valahogy. (Azt hiszem, a fáraókra is ilyen kegyeletes szándékkal rakta a piramisokat az akkori lojalitás. De azért mindig visszajöttek a gézengúzok.) Persze az ősök egészen jól elszundikáltak az élők lába alatt, küldözve föl nekik az üzenetet a szívük porából, pipacsot, pimpimpárét, pipitérvirágot, és csak akkor néznek nagyot, mikor a malacka, mint a hazai régészet egyik fontos tényezője, kitúrja őket síri álmukból.

- Rőf-rőf - örül neki a malacka a leletnek, és megdöfögeti az ormányával, hogy ugyan csörög-e benne egy kis kukorica. Ez semmi esetre se szép vonás a malackától, és az idealizmus hiányát mutatja az, hogy miután reményeiben csalatkozik, megvetéssel gugorgatja bele a koponyát a pocsolyába. Ezt a megjegyzést azonban halkán tegyük, hogy a malacka meg ne hallja, mert esetleg neki is lehet valami megfigyelése az emberről. A malacka ugyanis folytatni akarja régészeti stúdiumait, abba vetvén reménye horgonyát, hogy hátha mégiscsak akad egy kis giliszta vagy más földi féreg a domboldalban, azonban az ember éppen arra halad, vállán a nyitókapával, és meglátja a porhanyó földből kifehéredő csontokat.

- Kuss te! - zuhogtatja a kapanyelet, mint a konkurencia meg nem engedett eszközét, és most már ő folytatja a csontok szétturkálását. Rúg egyet a veres lapockán, szétkoppantja a karcsontot, a tenyerére téve nézegeti a térdkalácsot, mikor a másik ember átszól a kerítésen:

- Arany-e, szomszéd?

- Fene, aki eszi - mondja a gazda -, nem ögyéb ez, mint hótt embőr.

A holt ember aztán az is marad mindaddig, míg tetemeit a civilizált világ híre nélkül veri az eső, süti a nap, és mállasztja a szél. Magasabb sarzsi akkor lesz belőle, mikor valami becsületen kapó ember besúgja a dolgot a múzeumnak, és az igazgató úr képében megszállja a tanyát a kultúra réme. Azazhogy kezdetben nem is olyan ijesztő a rém, mert az igazgató úr huncut ember, és úgy forgatja magát, hogy az ördög se nézné ki belőle, hogy rosszban töri a fejét. Egy ital vizet kér, mint szomjas vándor, megkérdi, milyen mély a kút, és hogy ugyan él-e még annak a mestere, mert nagy kár volna az ilyen jeles emberért, ha végképp kilépett volna már a csizmából. Az adó felől is érdeklődik, az urakat is segít szidni, azt is megkérdezi, hány család van, s hogy hát az a kis Rossz-András szereti-e a medvecukrot. De még azt is megteszi, hogy

bemegy a házba, leül a padkára, kiveszi a bölcsebből a legkisebb szittyát, rápaskol ott, ahol leggömbölyűbb, és azt mondja neki, hogy „eszem a szented, olyan vagy, mintha a száján köpött vóna ki az apád”. S mivel ebben a bókban az asszony megbecsülése is benne foglaltatik, az igazgató úr most már teljesen tökéletes embernek ítéltetik, megkínáltatik törkölypálinkával, és méltónak ítéltetik arra, hogy föltekintse az egész birodalmat. Az istállótól a kutyaólig és a lucernástól a dinnyeföldig. Eközben véletlenül meglátja a holt ember maradványait, de világért se állna meg mellettük, csak úgy ballagóban kérdezi:

- Hát ez? Tán szappanfőzés lesz?

- A, dehogyan - mondja a gazda, és érződik némi büszkeség a hangjában -, ez egy vajz.

- Vajz? - toppan meg az igazgató úr, aki most őszintén értetlen, de hamar fölhalálja magát. - Volt maga katona?

- Hát hogyne. Mégpedig ténybeli. A Doberdőben¹², ötte volna mög a fene, aki ültette.

Az igazgató úr most már tisztában van a dologgal. Régebben hullámnak tisztelték a holt embert a homoki népek, ha urakkal beszéltek, és meg akarták mutatni, hogy tudnak ők az urak nyelvén is. Úgy látszik, mióta kijárták a háborút, azóta ők is haladnak a korral, és vajzzá finomították a csontvázat. Mármint mindegy, ha vajz, ha hullám, két hét óta a harmincadikat szedjük ki a nagy partból.

Eleinte ugyan egy kicsit vadaskodtak tőlem, de az csak azért volt, mert azt gondolták, hogy aranyat kerestetek velük, de nem akarom nekik megmondani, hanem aztán megértették, amikor látták, hogy jó nekem a cserépdarab is, a csontár is meg a kaszakő is, amire én azt mondom, hogy balta. És számot írok mindenre, méricskélem a vajzok hosszát-szélét, és skatulyába teszem még a pernyét is. Nini, kacintottak össze fölöttem az apró tatárszemek, ahogy a gödrökben bujkáltam, hiszen nem huncut ez, csak bolond. Ilyennek is csak lenni kell, s jó is, hogy van, mert ehol, mennyi pénzt kifizetett már ebben a keserves világban. Aztán meg, nem is siettetni a munkát, nem töri az embert, inkább azt hajtja:

- Lassan, lassan, emberek, csak a hegyivel szedegessék az ásonak a földet!

Nem, tegnapig csakugyan nem volt köztünk semmi vilencia, hanem tegnap délben beütött az ördög a határba. Ugyan abban se az ördög volt a hibás, hanem én.

Csak úgy köröm közül ebédeltem a papsajtvirágos árokparton, s ahogy becsattantom a bicskám, és összemarkolom a szalámibőrt, eszembe jut a Többsincs. Mármint az a kis fehér ebálat, amelyikkel tegnapelőtt a dülőúton barátságot kötöttem. Először megvakkantott, arra én rámosolyogtam, és megkérdeztem tőle, hogy „hogyan vagy, Többsi?”, ami neki igen jóleshetett, lehet, hogy kis életében először mosolyogtak rá emberi szemek. Erre ő is elvigyorodott, kisgyermeknevetéssel, s addig ugrált a térdemre, míg meg nem veregettem a kócos kis fejét. Világos, hogy ez a legönzetlenebb szeretet volt a kis szőrmók részéről, hiszen nem tudhatta, hogy én másnap szalámit fogok ebédelni, s talán azzal se sértem meg társadalmi helyzetét, ha fölteszem róla, hogy hírét se hallotta a szaláminak. De éppen az önzetlen szeretet érdemel jutalmat, ennél fogva elhatároztam, hogy fölkeresem kis pajtásomat, s megkérdem tőle, szimpatikusnak találja-e azt a kultúrát, amely a szalámit ajándékozta az emberiségnek.

¹² Doberdó: falu és karsztos mészkőfennsík Triesztől északra. Az I. világháborúban heves harcok színtere volt

Meg is találtam a négylábú szőrgombolyagot, meg is etettem, hancúroztunk is egy kicsit az őszibarackfák alatt, amik nem sajnálták tőlem gránátszirmaik esőjét, s talán tovább is elandalogtam a virágzáporban, mint szabad lett volna. Az embereim ezalatt új árkot kezdtek, s annyi cserepet kihánytak, hogy belesajgott a derekam a leltározásukba.

De egyszerre úgy pattantam fel, mint a tele gumiból való labda. Egy zöld rézmozrsát találtam a cserepek közt. Akkorát, mint egy kölesszem. De hát az is ezer esztendő különbség! Hiszen ez akkor nem tiszta kőkor, hanem rézkor. Egy lépéssel közelebb a mához!

- Emberek, melyikük honnan dobta ezt ki?

Az emberek vonogatták a vállukat. A macska tudja, honnan való a rézköles. Ki látná meg az ilyen semmiséget?

Hát nagy patáliát csaptam. Lehordtam az egész társaságot, persze csak úgy magamban. De nyilván meglátszott rajtam, hogy haragszom. Én is elhallgattam, ők is. Napáldozatkor ott maradtam hanyatt fekvé a gyepen. Máskor el szoktam őket kíséni a keresztdűlőig, s aközben tanítjuk egymást mindenféle szegényemberes tudományokra. Most meg se moccantam, pedig tudtam, hogy a hosszú szedelőzködésük békítési kísérlet. Még a „jó éjszakát” is csak nagyon foghegyről adtam vissza. Csak akkor szégyelltem el magam, mikor lehajtott fejjel eltűntek a kanyarodónál.

Ma hetipiacos nap volt, sok tanyai kocsi kellett kerülgetni az autónak, kicsit később értem ki a rendesnél. Már messziről láttam, hogy nagy a nyüzsgölődés a halmon, egy seregben mind a nyolc emberem, s nagyon tanakszanak valamin.

Ahogy kiszállok az autóból, felém fordulnak mind a nyolcan. Süt az öröm az arcukról, előlép az öreg Csonttörő, mint meghatalmazott követ és miniszter.

- Gyűjjon hamar! Nézzé mög, mit tud ez a vajz.

- No nézzük, mit tud a vajz?

A vajz fekszik a hátán, és barátságosan vigyorog, mintha ő is a bandába tartozna. A hóna alatt pedig szorongat egy hosszú bronzcsövet, amelynek gyönyörű kékes patinája van. Csakhogy a patinát a bronzcső nem kívül hordozza, hanem belül. Tudniillik a bronzcső egy szőlőpermetező edénynek a csöve, amelyikbe beleszáradt a gálic.

- Így találták? - kérdeztem komolyan.

- Így - mondják mind a nyolcan.

- A kékkővel együtt?

- Hát ügön... Ahogy van... - mondják vontatva.

- A tanító úr szemétdombján?!

- Nem, nem ott tanáltuk - mondja az öreg Csonttörő. A többi már hallgat.

- Akkor hát lopták?

Erre már Csonttörőben is megáll az ütő.

- Nem szégyenlik magukat? - fordítok nekik hátat, és leguggolok a cserepekhez.

A meghatalmazott követ és miniszter megfogja a karomat. Egy kicsit haragosan nézek hátra, csak úgy a vállam felett.

- No?

- Nézze... igazgató úr... nem akartunk mi rosszat magának... Csak... hogy az este úgy szívre vette... azt a kis rézmorzsát vagy mit... azt gondoltuk, hogy majd megőrül ennek a nagy darab réznek...

Bizony isten jobban reszketett a szava, mint a nagyköveteknek, mikor a háborút proklamálták.

ARANYFIBULA, VAGY A VILÁG ÍGY MEGYEN

Ezerötszáz évig feküdt a földben az aranyfibula, de mikor előbújt belőle, nem vette észre, hogy a világot valami különösebb változás érte volna, mióta ő leköltözött a partoldalba. Bögött a tehén, egy mérges kakas megkergette a sovány birkát, s egy kíváncsi disznó szaglászta az aranyfibulát, ahogy a hangjából kiért, határozott jóindulattal.

- Rőf-rőf - taszította meg az orrával -, éppen téged kerestelek, giliszták császára.

A disznóorr drótkarikája megcsikordult az ékszer köbetétjén. A megkarikázott orrhoz tartozó sertésállat bosszúsan kapta föl a fejét.

- Rőf-rőf - lökte odébb a fibulát, s a hangban most már leplezetlen megvetés nyilvánult.

A disznó a művelt emberi társadalomban is megmaradt őszinte lénynek, s nem szimulál érdeklődést a régészet iránt. Ha akarná, joggal mondhatná el, hogy a régészet föllendítése körül nagyobb érdeme van neki, mint a világ hatalmasainak, de senki se hallott még tőle ilyen kijelentést. Lehet, hogy ez azért van, mert a disznó ismer szégyent, de az is lehet, hogy a disznó korlátoltsága nem ismer határokat.

Elég az hozzá, hogy a szenvedelmes turkálót az a csalódottság fogta el, amelynek keserősége nem ismeretlen azoknál, akik tudományos kutatásokkal foglalkoznak. Gilisztát keresni és aranyfibulát találni semmivel se kellemesebb dolog, mint aranyért turkálni és gilisztát lelni.

- Röfff-röfff-röfff - mondta harmadszor is a disznó, és a hang tónusában most már volt valami a szívből jött káromkodásból. További fejleményeknek, amelyek megpecsételték volna a fibula sorsát, a gondviselés vetett véget, amely ha egyáltalán megérkezik, mindig a végszóra érkezik, bizonyosan, mert ha korábban érkezne, akkor senki se venné észre.

- Huni, te, fene az orrodba, mán mögint kitúrod a káposztát - kurjantott a gondviselés, és egy ecetfasuttyogóval le is csapott az illetékes fül tövére.

- Rö-őf-rö-őf-rö-őf - mérte föl az utat a tudományos művelkedésben megzavart kutató, nyomon követve a gondviselést képviselő Andris gyerektől, aki disznókergetés közben rálépett a fibulára, úgyszólván annak leroppant a tüje.

Ilyesmi sebesülés aktív brosstűnél százszázalékos rokkantságot jelent, az olyan agg harcosnak azonban, aki az ántivilágból maradt meg mutatóba, még jól is áll. A mérges kakas például egyáltalán nem vette figyelembe ezt a sérülést, amikor megállt a homokban nyugodtan fekvő fibula előtt, és szemügyre vette jobb válláról bal vállára és bal válláról jobb vállára fordított nyakkal. Ő csak a piros, zöld és kék gömbölyűségeket látta benne, mint újfajta kukoricaszemeket. Pislogott egy darabig, mint aki előtt új elmélet alakul ki, aztán megrázta a taraját, és a gyakorlati kísérletezés mezejére lépett.

- Csip-csip - kapott egy piros kukoricaszemhez, de keménynek és mozdíthatatlannak találta. A zöld se akarta a jót követni, a kék se. A rubinok, türkizek és zafirok állták a helyüket az aranyrekesztékekben. A kakas tovább csipkedte őket azzal az ostoba csökönyösséggel, amire csak a kakas képes. Nem ért semmit, de azért utoljára mégiscsak diadalt kukorított. A tyúkokban nem szabad megingatni az illúziót.

Mire a tyúkocskák előgurultak, akkorára a kakas már fölszállt a kocsirúd végére, rúdvégéről a köcsögtartóra, s onnan bízatta háza népét, hogy lássanak hozzá, amit meghagyott nekik. A tapasztalt tyúkok azonban mindjárt szétszéledtek, mihelyst egyet koppant a csőrük a cifra kukoricán. Csak egy jérce szentelt neki nagyobb figyelmet, az is azért, mert kellett magát a kakas

előtt. Addig ürgette-forgatta, míg élére állította a fibulát. A napsugarak úgy vágódtak bele, hogy a disznókergetésből visszafordult Andrisnak a szemét majd kiverte a nagy fényesség.

- Hú, de szép metália - vette a tenyerére a gyerek -, ugyan ki vesztött el tégedet, te?

A fibula nem tudja megmondani, hogy őt egy gót királykisasszony viselte a vállán, és ha tudta volna is, Andris azért nem lett volna okosabb, mert sose hallotta még hírét a gót királyoknak, se ő, se senki ebben a tartományban. Királyfélék se szoktak itten lófringolni, egyszer járt erre a Rudolf a följebbvaló esztendőkből, de az se az volt.

- Valami tisztí encsömbencsöm löhetött - mondta delezéskor a gyereknek az apja. - Negyvennyócbán vertek ezön a tájon agyon a népek egy túszturat.

- Csak nem aranybul van tán? - nézegette az asszony is a cifrasági találmányt.

- Eszöd levele - nevetett az ember. - Hiszön látod, milyen sárga. Réz mög üveg.

De azért kipróbálta a szélit a bicska élével. Faragni lehetett, mint az ólmot. El is farigcsálta volna játékból, ha a gyerek utána nem kap.

- Adja neköm, édesapám, én tanáltam.

- Megállj, jó lősz ez óranehezéknek - mondta az ember, de olyan rettentő könyörgősen nézett rá a gyerek, hogy mégiscsak odadobta neki a bolondságot. - Ne no, de hát mit tudsz vele csinálni?

Egyebet nem tudott vele csinálni, mint hogy napnak vagy lámpafénynek tartotta, s elnézegette, ahogy szórta a szivárványos szikrát. Hordta az ingderékban, a lajbizsebben, utoljára meg azt találta ki, hogy a kalapja pántlikájába tűzte, mint az útkaparók a réznumerust. Nevetett is rajta az egész dülő, nem is hívták másképp, csak Aranyos Andrisnak.

- Bolondot csinálsz magadbul, te gyerök - pirongatta az öreganyja, a szüle, aki öregasszony-szokás szerint mindenkinek az örömét irigyelte. Nem is nyugodott addig, míg le nem kapta a kalapról a medáliát, s bele nem hajította a kútba. A víz fenekén aztán a kantacserepek, törött kaszakövek, tolluk tört, rozsdás kulcsok és néhai macskák közt egészen otthon érezhette magát a gót királyok klenódiuma. Azoknak ugyan mesélhetett, hogy ő milyen nagy nemből származik. A kút fenekén olyan egyenlőség van, hogy annál tökéletesebbet a nagyvilágon se lehet kívánni.

A demokrácia azonban itt se örökös. Mikor a vödör már több izzappal szivárog tele, mint vízzel, akkor a gazda szól a kúttisztítónak, bizonyos nevezetű Mityók szomszédnak, és az leszáll a mélységbe rendet csinálni. Ugyanazt cselekszi, amit a nagy vizeken a kotrógépek, csak hogy ő több ésszel él, mint azok. A törött vaslábat fölküldi ugyan jogos tulajdonosának, de már a rozsdás ollót nem adja át a nyilvánosságnak, mert abból ügyes ember nagyon alkalmas kukoricamorzsoló vasat szerkeszthet a kissék végébe. Mityók pedig az az ember, akiről azt szokás mondani, hogy érti magát, amit - magunk közt beismerhetjük - valóban nem minden emberről lehet elmondani. Amikor az aranyfibulát kitapogatja először a lába fejével, aztán megemeli a tenyerével, mindjárt tisztában van vele, hogy ez megérdemli a hazavitelt. Nem is hajaz ugyan hozzá, mi lehet, a csillogása is gyenge a kútfenék homályában, de azért mindjárt eldugta az inge derekába. Ha már megvan, majd csak akad valami rendeltetése. S ha nem, az se baj, legalább lesz valami a háznál, amiről nem tudják, mire való.

S az aranyfibula csakugyan sokáig hánykódik Mityókéknál, hol a kemencenyakon, hol az asztalfiában, míg végre Mityók rájön, hogy azt az Isten is dísznek szánta az ő tarisznyája szíjára. Lám, van is rajta két lyuk, amivel rá lehet erősíteni, s Mityók magatelten mosolyog, amikor így fölCIFRítja a szegény embernek való bőröndöt. Előre örül neki, hogy csodálkozik

majd az asszony, és hogy adják meg az elismerést a cimborák, mondván, hogy fene az eszébe ennek a Mityóknak, mindig vannak neki ilyen kitalálásai.

És valóban nincs is semmi hiba, az emberek megint beismerik, hogy Mityóknak jól vált az esze, és az aranyfibula is egészen jól érzi magát a szegény ember tarisznyáján. Az arany csak villogni akar, és mindegy neki, hol villog, csak sokan lássák - az aranynak ilyen a természete. És úgy lehet, hogy mikor királyokat szolgált az aranyfibula, akkor nem is villogott olyan tömérdék népek közt, mint most, mert mi volt a gót királyok udvara egy mostani hetipiachoz képest! Igaz, hogy az emberek nem állnak meg a csodára, amely egy parasztember tarisznyáján tündöklök feljük, de ebben csak az emberek a hibásak, akik sose ott keresik a csodát, ahol van. Mityók különben nem is igényli a közbámulatot, sőt szinte megalszik benne a vér a nagy ijedségtől, mikor elhalad a boltok előtt, és rászól egy úriember:

- Hé, földi, jöjjön csak be egy szóra, hadd nézzem, miféle csat van a maga tarisznyáján.

Mityóknak most egyáltalán nem vált az esze, mert ha váltana, akkor elszaladna tarisznyástul, így azonban engedi magát behúzatni a boltba, túri, hogy a tarisznyát leszedjék a válláról, és egy szót se mer szólni, mikor az úriember lefeszzegeti a szíjról a csatot.

- Nézze, atyámfia - mondja nagyon barátságosan az úriember -, hagyja itt nálam ezt az izét, aztán majd nézzen be érte mához egy hétre, addig adok róla írást, jó?

- Adhat, ha akar - mondja Mityók kelletlenül, mert a barátságos hangra ugyan fölenged a dermedtsége, de eszébe jut az is, hogy az írástok bajt szoktak csinálni. De hát nem tett ő semmi rosszat - nyugtatja magát, és míg az írás készül, körülnéz a boltban, s észreveszi, hogy olyan bolt az, hol az aranyat adják-veszik. Nem járt ő soha ilyen helyen, s nem is jön ide többet, az Isten süllyessze el, csak még egyszer kiszabadulhasson innen.

- No itt az írás, jóember, mához egy hétre jöjjön vissza vele, ne féljen, nem bánja meg, énbennem megbízhat.

Mityóknak éppen csak ez a bátorítás kellett, hogy egészen megkeveredjen. Miért mondhatta neki az az úriember, hogy ne féljen? Valami gyanúba fogták? Hiszen nem mondja, van úgy, hogy a város fűvére ereszti legelni a tehenet, de csak olyankor, mikor az Úristennél egyéb nem látja, s azt is minden esztendőben meggyónja a tisztelendő úrnak. Meg ehhez mi köze volna az aranyművesnek? A csat körül lehet valami hiba. De abban nem ő a hibás. Ő be tudja bizonyítani, kinek a kútjában találta. Be? Hiszen nem szólt róla senkinek. De meghitel rá az asszonnyal együtt.

Úgy ért haza Mityók, mint akit a rossz lelkek kergetnek, s egy álló hétig minden éjszaka olyan nyögéssel volt álmában, hogy az asszonynak kellett fölrángatni.

- Mőgint azzal álmodott kend?

- Azzal, verje meg az Isten, aki kitalálta - törölgette a homlokát Mityók, s ki nem mondta volna annak az átkozott csatnak a nevét.

Az aranyfibula pedig ezalatt megkezdte városi pályafutását. Az ékszeres az a fajta ember volt, aki szeretett vasárnap délelőttönként elidőzni a múzeumi üvegszekrények előtt, elmélázni az ősök hagyatékán, és fölépítgetni lelkében az elomlott időket, mikor nagyobb volt a forgalom, és kevesebb az adó. Megméricskélte a tarisznyacsatot, tanácsot kért a kollégáitól, s utoljára mégiscsak magára hallgatott, bevitte az aranyfibulát a múzeumba.

- Igazgató úr, tetszik tudni, micsoda ez?

Az igazgató úr egy kicsit megszedült, a szivarját is az égő végivel dugta vissza a szájába, de ettől észre is tért. Megmondta, hogy ez meroving fibula, ebből meg ebből az időből, csak éppen azt nem tudta megmondani, mennyit ér.

- Azt majd én mondom meg - vette elő a boltos a jegyzőkönyvét. - Az aranyértéke ennyi meg ennyi. A kövek is érnek valamit. A régiségi becséhez én nem értek. Az anyagi értéke kilencszáz pengő körül van. De a paraszt, akitől elvettem, be fogja érni kétszázötven pengővel. Meg is veszem annyiért, ha igazgató úr ad nekem érte ötszázat.

Az igazgató úron meglátszott, hogy szeretne a nyakába borulni a derék embernek. Éppen csak az tartotta tőle vissza, hogy arra azt a választ kaphatta volna: „hoci, nesze”. De hát honnan teremtsen ő elő ötszáz pengőt a magyar glóbuszon?

- Kedves barátom, itt kultúrfölény van, de pénz nincs. Azt nekem előbb össze kell szedni. De összeszedem, ha térdig kopik is érte a lábam. Adjon háromnap haladékot, de addig is hagyja itt a fibulát.

Három nap alatt együtt volt a pénz, még egy kis föle is került. Borzasztó ravasz emberek a múzeumigazgatók, mikor múzeumi üzletről van szó. Előguberálta az utolsó ötvenpengősét, és fölment vele a gazdájához, a Városhoz.

- Kedves gazdám, nézd meg ezt a kincset, ez valamikor Attilának a bíborpalástját fűzte össze. Lehet, hogy éppen akkor, mikor az esküvőjét tartotta Ildikóval. Ez úgy megér nyolcezer pengőt, mint nyolc fillért. Én azonban meg tudom szerezni ezerért. Ha te adsz ötszázat, a másik ötszázat összekoldulom a hun utódoktól. Tulajdonképp már el is van jegyezve az egész, mert inkasszálják a szolgák, nézd, ötven pengőt már össze is szedtem.

- Hát te ilyen üzletember vagy? - mosolyodott el a Város, részben az igazgató úrra, részben az Attila biztonsági-tűjére. - Persze hogy ezt nem szalajthatjuk el. Hát majd kapirgálunk egy kicsit a láda fenekén.

Az igazgató úr ezután nyakába vette a várost, most már kisbetűvel, és mindenkinek elpanaszolta, milyen bajban van. Ötszáz pengőt ugyan adott a Város, de hát az nem elég. Itt muszáj lesz kinyitni a bugyellárisát mindenkinek, aki el nem fajzott Attilától.

Isten ostorának még ma is nagy a tekintélye. Három nap alatt befolyt az ötszáz pengő sarc a Nagy tiszteletére. Akkor a Város is hozzátette a maga ötszáz pengőjét.

- Kész az üzlet - telefonált az igazgató úr az aranyművesnek. - Most már a fibula párját is meg lehet találni.

- Hiszen majd szót értek a paraszttal, csak bejöjjen - ígérte a boltos.

S Mityók, ha némi kétségek között is, mégiscsak megjelent időre. Bátorítónak maga mellé vette az asszonyt is.

- Itt megvársz - mondta neki a sarkon. - Látod, az az a bolt. Ha egy óra hosszáig ki nem eresztenének belüle, akkor a te dolgod, hogy szabadítasz ki.

De nem telt bele félóra sem, mikor már Mityók igen széles kedvben mártogatta a kalácscipó fehér belét a piros paprikás lébe, az asszonynak pedig serrel kedveskedett. Az ékszerész pedig ugyanakkor átadta a nyugtát az igazgató úrnak az ötszáz pengő ellenében.

- Nagyon köszönöm a múzeumhoz való jószágát - szorongatta a kezét az igazgató úr. - Hát most már, ugye, rendben vagyunk?

- Nem - mondta egy kicsit restelkedve az aranyműves -, még nem vagyunk rendben. Valami alázatos kérésem volna.

- Tessék - döbönt meg a múzeumos ember, és rátenyerelt a fibulára. - De azt előre megmondom, hogy nekem a többi pénz tartaléknak kell...

- Ó, nem arról van szó - köhécselt a boltos. - Csak írást szeretnék kapni arról, hogy ezer pengőért adtam el a fibulát.

- Nem értem.

- Kérem... tetszik tudni, a mai világban milyenek az emberek... Engem a kollégáim leszamaraztak, hogy mit szaladozok én a múzeumba, ahelyett hogy beolvasztanám azt a finom színaranyat, amilyen már nem is terem mostanában... Tetszik tudni, nem szereti az ember, ha kinevetik. Ezért kellene az írás, könyörgöm.

- Így már igen - derült fel az igazgató úr, és átadta az írást, amivel a derék ember igazolhatta, hogy de bizony érdemes a múzeummal üzletet kötni.

- Most már igazán rendben vagyunk - fogta a kalapját az ékszerész. De most meg az igazgató úrnak támadt kétsége, hogy csakugyan rendben van-e minden.

- Kérem, ne haragudjon meg a kérdésért, de csakugyan kifizette ön a kétszázötven pengőt annak a tanyai embernek? Tudja, engem bánt egy kicsit a lelkiismeret, és ha nem volna így kisemmizve a múzeum, a magam pénztárából dupláznám meg annak a szegény embernek a járandóságát. Azért kérdezem meg, hogy csakugyan megkapta-e legalább azt, amit ön.

A kereskedő elővette az irattáskáját, és mosolyogva kiszedte belőle az üzleti könyvét.

- Tessék. Számítottam rá, hogy igazgató úr ezt meg fogja kérdezni tőlem. Itt van beírva, kérem. S tessék elhinni, hogy nagyon jól járt velünk ez a Mityók. Hiszen még sokallta is, amit kapott, írást kért tőlem, hogy tíz pengőt fizettem neki a tarisznyacsatjáért.

- Írást? De hát mit akart azzal?

- Istenem, hát ő is ésszel élő ember. Kétszáznegyven pengőt eltitkolt az asszony elől.

A kereskedő elment mosolyogva, és mosolygott az igazgató úr is.

„A londoni börze” - gondolta magában.

Az aranyfibula is mosolyog az üvegszekrényben. Azt mosolyogja, hogy nincs szebb az igazmondásnál.

MIHÁLY FOLYAMATBA TÉTELE

Mihály, akit jelen pár sor írásomban a világ színe elé karoltatok, az átokházi pusztán lakik. Ugyan, aki ránéz Mihályra, az magától is kitalálja, hogy ez nem lehet boldogházi ember, e Mihály nevű elem, csak Átokházán tarthatja fenn a nemzetet. A bölcsek azt mondják, hogy az ember mindenütt azt a földet formázza, amelyből vétetett, s e tantétel igazolásául Mihályt mutogatni lehetne az egyetem földrajzi szemináriumában. Legfőljebb azon lehetne eldisputálni, hogy Átokházát teremtette az Úristen Mihály számára, vagy Mihályt alkotta a szeretett pusztá kedvéért.

Én úgy képelem, hogy ugyanazon perc ihlette, teremtette meg őket. Persze ez régen lehetett, tán még a bronzkorszak előtt is néhány százezer évvel. Akkoriban, mikor a teremő Isten elparancsolta innen a vizeket, és szárazföldet állított a helyükbe. Maga elé tétette az angyalokkal a világ nagy mappáját, és két ujja közül egy csipet homokot szórt arra a foltocsára, ahonnan a legtökéletesebben eltakarodtak a vizek. Olyan tökéletesen, hogy még csak harmat képében sem jártak vissza többé.

- Legyen ezen a helyen tovább is tenger, de most már ne vízből, hanem homokból. Legyen annak folyása és örvénye, hullámozása és feneketlensége, és nőjön abból ki olyan ember, akinek egy-egy csöpp verejtékkel kelljen megkötni minden szem homokot.

És azóta jöttek-mentek a népek, de ezt a helyet mind Átokházának hívta a maga nyelvén. És mindig olyan Mihályok éltek rajta és temetkeztek bele, kik verejtékkel ragasztották össze a homokszemeket, és miután elverejtékezték életüket a homokba, csontjaiknak is benne vetettek ágyat. Mert az örökkévaló álm is csak itt esik jól ezeknek a Mihályoknak, akik szürkék és mégis aranysillámosak, puhák és mégis sziklánál keményebbek, minden lábtól taposottak és mégis elpusztíthatatlanok. Olyanok ők, mint a homok, amiről a tudatlan városi ember azt szokta mondani, hogy ej, de borzasztó nagy homok van itt. Ami olyan tökéletlen beszéd, hogy a Mihályok mindig megmosolyogják és fölokosítják a gyöngö fölfogású városit, mondván:

- Nem nagy ez, uram, inkább igen apró, hanem sok.

Hát ennek a sok homoknak az egyik szeme ez a bizonyos Mihály. Azonos azzal a másik Mihállyal, akinek italmérési engedélyt jártam ki a tavaszon, egy szóval se mondom, hogy önzetlenségi alapon. Nem vagyok én politikus, ennélfogva engem nem kötelez az önzetlenség. Üzleti szerződést kötöttünk Mihállyal, mint az ősöknek a tulajdonosával, akik az ő udvara földjében tartózkodnak már vagy négyezer esztendeje. Mihály kötelezte magát, hogy megadja nekem az engedelmet ezen néhai Mihályok kiásatására, ha én megszerzem neki a magyar állam engedélyét arra, hogy ő mint bormérő szolgálhassa a hon üdvét és a dülőúton járó Mihályok testi szenvedelmét.

Megírtam én ezt akkor, és akkor szerepelt Mihály először úri társaságban. Szerencse, hogy Mihály nem tudott róla, hogy milyen nagy urakkal cseresznyéztettem egy tálból, mert ha tudta volna, még megakadt volna torkán a cseresznyemag, olyan szegénylős ember ez a Mihály. S mivel a nagy urakban, ha jól keressük, néha több az emberség, mint a kis urakban, Mihály megkapta a jusst az italméréshez, és én megkaptam az ősokhöz.

Személyesen vittem ki a nagy hírt, ami sokkal boldogabbá tette Mihályt, mintha himmihummi grófi hivatalt vagy hercegi rangot kapott volna. Lelki szemei előtt rögtön megjelent az új hivatás esztendő végi zárószámadása és mérlege. Láttá Misikén az új csizmacskát, Rozikán a

meleg kendőt, Rózán az ördögbőr szoknyát, és hallotta vígan kornyikálni a két hízót a hozzájuk méltó ölben, amelynek még hidlása is lesz, ha az a nagyon jó Isten is úgy akarja.

- Hát egy kis áldomást, igazgató úr - sütött ki Mihály szeméből a hála, és Róza munkába vette a kötője sarkával a radnai poharat, amely mint a régi világból való búcsúfia foglalja el a díszhelyet a sublót közepén.

Régebbi tapasztalatból ismertem már a Mihály borát, amely a hárommemberes márkájú italok közé tartozik. Tudniillik, két embernek fogni kell a harmadikat, az ivót, hogy el ne szaladjon.

- Nem úgy lesz az, Mihály - hárítottam el magamtól a tisztességet. - Majd ha egyszer erre járnak azok a nagyurak, akik jót tettek magukkal, azokat becsülje meg a borával. Nekem nincs ebben a dologban semmi érdemem. Hanem inkább arról beszéljünk most már, kezdhetjük-e holnap az ásatást.

- Hát hogyne - tüsténkedett Mihály. Sőt ő maga is beáll a napszamosok közé, ha rossz néven nem veszem. Napszámot se kér, ingyen ajánlja magát, a kocsiját is, lovát is. Mert ha most felássuk az udvart, lehordaná a partosából a laposba, javítani a földet.

- Nem úgy lesz az, Mihály - háláltam vissza a jó szándékot. - Nem fogadhatom el az ingyenmunkát. Mi itt a folyó napszám?

- Kettő nyolcvan, ugyan most van, aki hármát is megad.

- Nono, munkája válogatja. Amit én kívánok, abba nem törik csontja senkinek. Fogadjon nekem holnap reggelre hat embert kettő nyolcvanával. Maga beáll hetediknek. Nyolcadik lesz az iga, az is egy napszámot számít. Jó lesz-e így, Mihály?

Szó sincs róla, hogy ne lett volna jó. Ez is több egy deszkával a malacok számára emelendő ölben. Ha az ilyen úrféle bolond, akkor nagy bolond, de hát ilyennek is csak lenni kell.

A Mihály meglepetését harmadnapon követte az enyém. Nyavalyogtam aznap, nem mehettem ki az ösökhöz, átadtam az impériumot Kotormány Jánosnak, mint személyem körüli miniszternek. Meg a napszámokat is rábízta, mert éppen szombat volt.

Megjön este a miniszterem, lerakja a paplanomra a bronz encsem-bencsemeket, leteszi az éjjeliszekrényemre a napszámbankókat.

- Nem tudtam kiegyenlíteni a napszámbéli mikéntet - lógatta a fejét.

János rendes körülmények között nem szokott a diplomaták nyelvén beszélni. Ha már ő arra vetemedik, akkor beütött az ördög a határba.

- No mi a baj?

- Mihállyal van a baj. Azt mondja, neki négy napszám jár.

- Megkeveredett az az ember?

- Nem ő, hanem a szüle.

- A szüle? Hát az kicsoda?

- Az anyósa Mihálynak. Az adta a motost a fejibe. Úgy számít a paraszt, hogy ő egy napszám, a kocsija a második, a két ló pedig a harmadik és negyedik.

- Két ló? Hiszen csak egy lova van Mihálynak.

- Igen, de erre az alkalomra szerzett valahol még egy rossz lovat.

- Szóval Mihály nem vette föl a napszámot?

- Nem. Azt mondja, ha nem kapja meg, amit követel, jelentést tesz a panaszbírósnál.
- No majd én is ott leszek. De hát a többi napszámos? Azok is külön fölszámítják az ásót meg a lapátot?
- Nem, dehogy, csakhogya ki komája, ki sógora, ki kereszttestvére Mihálynak, és tartják vele az egyensúlyt a szolidaritásban.

Ebből a szép beszédből láttam, hogy János nagyon föl lehet háborodva, ha így elvesztette az egyensúlyt. Én is fölháborodtam, de az nekem jót szokott tenni. Most már tudtam, hogy azért van lázam, mert haragszom. Hétfőn reggel már én osztogattam a parancsot a Mihályék udvarán. Ment minden, mint a karikacsapás, egész héten keresztül. Az affér szóba se került szombat estig. Akkorra megvallattuk az egész udvart, az ősök kezdték, amijük volt, becsomagoltunk mindent, föl is rakattam a kocsira mindent, mert ami biztos, az biztos. Magam is beültem a sofőr mellé - s most hadd jöjjön a vihar.

Elővettem a napszámlistát, és szólítottam Mihályt.

- Magának ennyi meg ennyi nap után ez jár - guberáltam ki a pénzét -, tegye el, csináltassa meg belőle a tetőt, mert láttam tegnap, hogy beázott a padlás, és az éjszaka is vizes szalmán kellett feküdni Rozikának. Aztán majd mehet pörösködni, Mihály, örülök is neki, az életben még sohasem volt pöröm, legalább majd ezt is megpróbálom.
- Nekem se volt, tekintetes úr - mondta Mihály csöndesen.
- No, most hallom, majd lesz. Hány tanút állítsak rá, Mihály, mi volt az egyezségünk?
- Egyet se, tekintetős úr, mert nézze...

Nem mondhatom meg, mit akart velem nézetni Mihály, mert a csipkebokrok közül közénk littyent a szüle. Tudtam, hogy nem lehet más a kisöreg, olyan volt, mintha régi fametszetek máglyáiról szabadult volna el.

- Majd én mondom el, hallja - lökte odább az embert, s aszott kis kezével elkezdett hadonászni.
- Én okosítom föl ezt az illetőt, hogy mán csak mégse adhassuk egészen ingyenbe ezt a temérdek kincsöket.

Félreszegte a nyakát, mint a káráló öreg bóbás tyúk, mikor fölnéz az emberre, nem lehetett rá haragudni.

- Kicsoda maga, szüle? - mosolyogtam rá.
 - Az anyósa vagyok ennek az illetőnek - rántotta szorosabbra a kendőt az álla alatt, ahogy a kintvaló illemlékódek rendeli bemutatkozásakor.
 - Hát aztán ismerte-e maga Kálmán királyt?
- Egy kicsit eltűnődött, aztán megrázta a fejét.
- Nem velők rá, hogy járt volna erre.
 - Nem, én se hiszem - ráztam meg én is a fejem. - Tudja, az volt az a király, aki törvénybe adta, hogy boszorkányok nincsenek.

A komák, sógorok, keresztfiak vállán összekoccant az ásó a lapáttal. A népek nevettek. Akármilyen nehezemre esett, elő kellett vennem a hivatalos hangot.

- No, odébb innen, szüle. Kend majd csak akkor beszéljen, ha kendet veszik föl napszámba. Én nem kendet kérdeztem, hanem ezt az illetőt: mondja meg, Mihály, hitire, nem az volt-e az egyezségünk, hogy egy napszám jár magának, egy meg az iga után.

- Szorul szóra, tekintetös úr. Kész vagyok a törvény előtt is tanúsítani.

- Mit? - vágtam az arcába a hangom. - Azt, hogy maga ilyen semmi ember? Nem szégyelli magát, Mihály?

Lekussadt a feje. Alig értettem a szavát.

- Holtig szégyönlöm, tekintetös úr.

Meg kellett simogatni a megtért bárányt. Eléje tartottam a szivartárcámat.

- No, gyútsunk rá, Mihály, aztán felejtsek el. Csak azt ne felejtse el, hogy nem szabad ilyen kapzsinak lenni. Maga most azt gondolta, hogy nini, ez olyan úrféle, aki nagyon engedi magát nyírni, hát akkor ezt meg is lehet nyúzni. Látja, Mihály, maga most rosszabb volt az uraknál. Megmondom magának, ahogy van, nagyon rosszul esett. Igaz embernek gondoltam magát, s nem sajnálnék úgy száz pengőt, mint azt, hogy megcsalódtam magában.

A naptól kicserzett arcok nemigen tudnak elsápadni. Most még a szája széle is elfehéredett Mihálynak.

- Nem jól gondolja, tekintetös uram. Meghiggye, nem a pénzért jöttem.

- Nem, ugye?

- Nem. Egy óráig való életömrre mondom itt mindönki előtt. Ők is tanúsíthatják, hogy csak a békességért jöttem. Hogy a szüle csúfot ne tögyön belülem.

Persze, az anyós, az „allmächtige Weib”¹³. Kerestem a szülét a szememmel, de már akkor nem volt ott. Alighanem ő ült fekete varjú képében a kútágas hegyibe, így aztán csak tiszteletemet küldtem neki, miután az embereimnek kézhez adtam a porciójukat. Napszámból, cigarettából, emberségből. Kézfogásnál Mihály alig mert az ujjaimhoz érni. Lettyedt tenyerű urak módjára kezelt velem.

- Nincs harag, ugye? - pislogott ki a kalap alól.

- Erő, egészség - intettem vissza a férfiúnak, aki mindent a békességért tett. Mintha nem is célszerű szegény ember volna Átokházán, hanem valami nagymájú hogyishívják Genfben.

Telt-múlt az idő, és Mihálynak színét se láttam hónapokig. Ugyan hónapok múlva se az övét láttam, hanem a Rózáét. Arra is alig ismertem rá, mikor bekeszegelt hozzám. Szent isten, de megöregedett ez a menyecske, amióta nem láttam, mi érhetette ezeket? - ezt gondoltam, de csak azt kérdeztem, mi jót hozott.

- Ezzel kedveskednék a tekintetös úrnak, ha mög nem veti - tett elém egy kis füles kosarat. - Sült tök, ha mög nem veti.

- Jaj, dehogy - méltányolom a harminc kilométerről hozott figyelmet -, az éjszaka is ezzel álmodtam. Hanem mondja már, mi bajuk maguknak?

- Azt csak a szentségös úristen tudja - sóhajtott keserveset, mintha egy csöpp szemrehányással nézett volna rám. - Ugyan löhet, hogy maga is tudhassa. Az állami polgársággal van a baj, tudja.

Nem tudom én, honnan az ördögből tudnám. Bele is került vagy félórába, míg kihalászgattam a szavak árjából a tények morzsáit. Valami hivatalos írást kapott Mihály, pecsétetes papírt, és abban az van, hogy igazolnia kell az állami polgárságot.

¹³ A mindenható nő (asszony)

- No az még nem ördögi mesterség - nyugtattam meg az asszonyt.

- De van abban más is, az Isten legyen irgalmas nekünk!

De ezt már olyan szívbeli kétségbeeséssel mondta Rozál, hogy meg kellett a vállát veregetnem.

- Ejnye, ejnye, hogy hagyhatja így el magát ilyen nagydarab asszony. No, mi van még abban az írásban?

- Hiszön az a borzasztó, hogy azt az égvilágon mög nem mondja Mihály. Csak öszi, marja magát, mintha az esze elment volna. Különösen, hogy így az ammenre értünk.

- Hogyhogy az ammenre?

- Hát mán péntökhöz két hétre letelik a hat hét. Addig köll öleget tönni az írásnak.

- Ügyvédnél jártak már vele?

- Nem - ingatta Róza a fejit -, még a régebbi szíveskődésért sincs kifizetve a prókátor. Mög aztat mondja Mihály, hogy szégyönletiben se mutatná mög senkinek azt az írást.

- Hm, hátha nekem megmutatná? Mit gondol, Róza? Ha kimennék magukhoz vasárnap?

Róza megpirult egy kicsit.

- Nem köll kifárasztani magát a tekintetös úrnak. Inkább Mihály helyibe gyönne, ha mögkapja rá az engedélt.

- Engedélyt? Kitől?

- Hát a tekintetös úrtól. Ha nem tetszik mán rá bosszúsnak lönni. Akkor majd betisztelög, úgy löhet, még máma.

- Hát idebent van Mihály is?

- Nem, még nincs idebent, csak odakint van a folyosón. Nézögeti a Kossuthot mög a többi királyokat.

- Ejnye, ejnye, de tökéletlen emberek maguk. No hívja hamar az urát.

Mihálynak nem volt elég a hívás, egy kicsit húzni is kellett. De csak a küszöbömig. Ott kihúzta magát, és hátraszegett hüvelykujjával utasítást adott Rózának. Kifelé! Emberek dolga lesz itten, nem kell ide fehérnép.

Aztán megállt előttem, ijedten is, dacosan is, s köszönés nélkül átnyújtotta a pecsétetes írást.

- Itt van, nézze mög, ezt tötték velem. Hát ezt érdömöltem én a magyar államtul?

Volt abban valami vad, keserű félelem, ahogy ezt a szót kimondta.

Mostanában sokszor hallom én ezt a gerendás szobákban és jegenyék alatt. Valahol a Volgán túl, az őshazánk körül van valami ördögimádó szekta, az mondhatja ki ezen a hangon a sorsát igazgató misztikus hatalom nevét.

De hát én nem vagyok a magyar állam, és nem tettem Mihállyal semmi rosszat. Teljes léleknyugalommal néztem meg az írást. Sablonos hivatali nyomtatvány volt, amellyel Mihály fölszólíttatik, hogy magyar állampolgárságát hat hét alatt igazolja, különben folyamatba tétetik az eljárás a föltételesen megadott italmérési engedély megvonása iránt.

- Kismise, nagymise, nincs itt baj semmi se, Mihály - adtam vissza az írást, és vettem elő a szivarosládát. - Azt csak be tudjuk bizonyítani, hogy maga magyar állampolgár. Tudja, a törvényt tisztelni kell.

Furcsállom ugyan a törvénytől, hogy ennek a Mihálynak, aki együtt teremtdőtt a magyar homokkal, bizonyítani kell, hogy ő nem patagóniai vagy libériai állampolgár, hanem valódi magyar állampolgár. Az is furcsa, hogy mikor a Doberdóra elvitték, akkor nem kértek tőle állampolgársági bizonyítványt, aminthogy az adóhivatalban sem mondják neki, hogy eridj a pokolba, jóember, az adóddal együtt, azt majd csak akkor fogadjuk el tőled, ha a belügy-miniszter úr írást ad róla, hogy ő ismer téged mint magyar állampolgárt. Azonban minek mondanék ilyeneket Mihálynak, mikor nekem az a honpolgári kötelességem, hogy őt a törvény tiszteletére lelkesítsem.

- Úgy? - tolt el Mihály a könyökével a mákonyos dobozt. - Hát én tisztöljem azt a törvényt, amelyik engem folyamatba akar mártani, mikor én semmit se vétöttem???

- Mit akarnak magával? - bámultam rá.

Most aztán kitört Átokháza fiából a vulkán. Ráütött a hivatalos papírt szorító öklével az asztalra.

- Hát benne van az írásban, láthassa! Hogy engöm hat hét múlva folyamatba tősznek! Engömet, aki légynek se vétöttem soha! Forduljon el a csillagos ég a halála óráján is attul, aki ilyesmikkel tősz csűffá a szögény embört! Inkább fogom az asszonyt mög a két gyerököt, oszt magam jószántából nekimögyök velük a Tiszának, de azt nem engedöm senki istenfiának, hogy engöm folyamatba mártogasson! Érti-e, mögmondom magának szömibe!

Nem volt énekem egy csöpp nevetethnékem sem, míg hánya Mihály a füstöt meg a szikrát. Arra a győtrelemre gondoltam, amely négy hétig marta ezt az együgyű embert. Az éjszakákra, amelyeken álmában a vízbe mártogatták a csendörök, és mikor fölébredt olyan vizesen, hogy nem volt a testén tenyéryi száraz, nem tudott többet elaludni az éber rettegéstől. Ó, tudom én ezt még gyerekkoromból, hazulról, hogy elállt a házunk szívverése hetekre, ha a bakter pecsétés írást adott be az ablakon. Pedig csak adócédula volt, nem folyamatba mártogatás.

Megvártam, míg kiadja a mérgit, akkor vettem ki a végzést a kezéből.

- Hallgasson ide, ember, majd én olvasom el. Érti már? Nem arról van itt szó, hogy maga tétetik folyamatba, hanem az eljárás. Az se folyamba, hanem folyamatba.

- Hát igön. Maguk úgy mondják, hogy folyam vagy folyamat. Mink mög csak úgy mondjuk, hogy víz. Ha folyamvíz, akkor Tisza.

- Az - mondom -, de az se bizonyos. Látja, a maguk pulija is Tisza, mégse folyamvíz.

- No, az nem - mosolyodott el. - Nem is volna jó, ha az volna, mert éppen most fiadzott ötöt.

Most már lehetett vele okosan beszélni, mert mosolygott.

- Látja, Mihály, az ennek az írásnak az értelme, hogy ha maga hat hét alatt be nem bizonyítja az állampolgárságát, akkor visszaveszik az engedélyt.

- Az van benne? - ámult el Mihály. - így meg löhet érteni, de hát akkor miért nem így írják?

Vállat vontam. Én se tudhatok mindent. Bölcs emberek csinálják a törvényeket. Hátha azok azt tartják, hogy baj lenne abból, ha Átokházán is megértenék a törvényt.

Most már rágyújtott Mihály, s mire elment, egészen összetestvérkedtünk. Kézfogáskor azt mondja:

- Hanem azért, tudja, nem lött volna kár legalább a szület megmártogatni vagy háromszor a folyamatban, ott, ahol a legmélyebb.

De ezt már csak súgva mondta, mosolygó bajusza alól. Mert Róza, akit nem tudott megnyugtani Kossuth meg a többi király, éppen ránk nyitotta az ajtót.

AZ EMBER FEJE NEM FÜGE

AZ EMBER FEJE NEM FÜGE

IV. Murád szultán Bethlen Gábor idejében viselte Allah képét e földön. Mégpedig olyan érdemesen, hogy az dicsőségére vált Allahnak is meg neki is. Akkora rendtartó uralkodó volt, hogy azóta se pipálta le senki. S nem kellett neki hozzá alkotmány, népképviselő, országgyűlés s más efféle csiricsaré találmány, kitelt minden egymagából.

„Igen temérdek testi vagyon az nagyúrnak és igen bellicesus komor ábrázattya” - írta haza a fényes portáról az öreg Toldalaghi erdélyi követ.

A nagyúr valóban hadakozott az egész világgal, folyatta a vért perzsa, orosz, lengyel, magyar, velencei területeken, meg is nyert több háborút, mint amennyit elvesztett, de olyan állandó és olyan eredményes háborút senki ellen se viselt, mint a saját népe ellen.

A magyar és a német lexikonok huszonötezerre teszik áldozatainak számát, mert ezek lusták voltak megnézni öt sor kedvéért Hammer-Purgstallt, aki vagy négyezer oldalon írta meg az oszmán birodalom történetét, és abból kétszázat ennek a nagy államférfinak szentelt. Az *Encyclopaedia Britannica* már nem restellt utánanézni a nevezetes padisah viselt dolgainak, és úgy számítja, hogy nem is egész húsz esztendő alatt százezer igazhitű muzulmán segített át az Alsiráth hídján a tubafa alá.

A tárgyilagos történetírás azonban anélkül, hogy érdemcsorbító szándéka volna, kénytelen megállapítani, hogy a nagyúr nem mindig saját kezűleg csinálta a rendet. Végre is egy szultánnak egyéb dolga is volt, mint alattvalóinak a fejét lecsapkodni. Elkerülhetetlen volt segítségül venni a hóhért is, akinek a nevét még Hammer-Purgstall se jegyezte fel, ami nagy mulasztás volt tőle, mert hiszen ebben az időben mégiscsak ő viselte a legfontosabb miniszteri tárcát. Ő végezte ki nagynevű és szép című kollégáit, az összes nagyvezíreket, kapudán basákat, kisleragákat és kaszinedárokat. Az ökörbőrbe varrás, a szurokba főzés, a mozsárba törés és az államrend más ilyen biztosítékai több technikai készséget igényeltek, mint amennyi egy kalifától telik, ha mégolyan tehetséges is.

De ahol tehetette, ott saját kezűleg statuált példát a szultán. Elég gyakran megesett, hogy a dívánban - így hívták a koronatanácsot - az országnagyok eszmecseréjének a hóhér vetett véget, aki állandóan inspekciót tartott a bíbor superlátok mögött. Volt úgy is, hogy a nagyúr szíve megesett hű szolgáján, kivette fáradt kezéből a pалlost, és ő maga szedte le a dívánülő pasák turbános fejét, mint szép érett mákfejeket. Mint egykorú írástudó jámbor ulémák följegyezték róla, könnyű kézzel, mintaszerűen, gyorsan és biztosan dolgozott. Edzett testű, nagy erejű és a férfias sportok minden ágában gyakorlott ember volt. Egy apródot, aki dzsiridhajigálás közben, amit most gerelydobásnak neveznek, vakmerően kikerülte a halálos biztonsággal célzó padisah dárdáját, egyetlen kardvágással kettéhasított. Egyszer lovaglás közben az országúton keresztbe akadt szénásszekér állította meg, s a szultán nem dühöngött, egy haragos szó nélkül, méltósága teljes megőrzésével eresztett nyilat a parasztba, mégpedig messziről, és szalajtotta a szárnysegédjét, hogy vágja le a fejét az istentelennek.

- Mash' Allah - tért vissza a szolgál -, nem kell oda kés, ahol a padisah nyila járt, tökéletes halott az már.

Ilyen bosszúságok azonban csak külterületen érhatték a fényes ábrázatú urat. Sztambul utcáin mindig kétszáz bosztandzi járt előtte, botokkal és kövekkel takarítván el az útjából minden halandót, ámbár akinek esze volt, az kotródott magától is esze nélkül. Veszélyes dolog volt az igazhivők urával találkozni minden igazhivőnek. Egyszer, amikor lóháton a drinápolyi híd felé

közeledett, harminc kolduló dervis ijedtében a híd alá bújt. Az egyiknek azonban kilátszott a hegyes süvege, a ló megbokrosodott, és levetette urát. Egy órát kapott a harminc hadfi, hogy elimádkozhassa a Koránból a Yes Szurát, a haldoklók imádságát, belefoglalván abba a kalifát is - aki igen sokat adott erre, mert nagyon vallásos férfiú volt, s kivégzések alatt mindig morzsolgatta a nagy szemű alabástrom olvasót a hóhérékre adottak lelki üdvéért. (Nem sokkal később Leopoldus császár is így mondatta a misék százait Zrínyiért és Frangepánért - futotta a kincseikből.) S egy óra leteltével harminc fejetlen dervis hirdette a drinápolyi hídon az iszlám fejének dicsőségét.

Asszonyoknak azonban sohase vette véré a szultán, mert az nem illett volna lovagias emberhez. Azokat csak vízbe fojtatta, mint a kutyakölyköket, mert így illik az asszonyokhoz, mint Allah olyan teremtményeihez, akiknek nincsen lelkük. Egyszer egy sereg asszonyt azért hajigáltatott a Boszporuszba, mert cicomacáztak, danoltak és nevettek a réten. Ez a szultán csak a csöndet szerette. Épp azért a piacon se tűrte, hogy két asszony szóba álljon egymással. Akit a kavasok trécselésen kaptak, annak a talpára vertek. Visszaeső bűnösöknek megpörkölték a nyelvét. Naplemente után egy órával minden házban el kellett fűjni a pilácsot, mert sötétben nem esik jól a beszélgetés, s aki nem beszélget, arról föl lehet tenni, hogy jó ember. Háromszáz kávéháza volt az időben Sztambulnak, azt bezáratta, mind a háromszázat. Mégpedig úgy, hogy a tilalmat lehetetlen volt kijátszani, tövig leromboltatott minden káfánát. Az igazhitűeknek most már nem maradt egyéb köpködőjük, csak a borbélyműhely, amely minden időkben melegágya volt a honfibúnak és a forradalomnak. Murád szultán tudott kádenciát erről is. Megparancsolta a borbélyoknak, hogy csak egyesével eresszék be a vendéget. Amelyik borbélynak az officinájában két megszórtelenítendő muzulmán találtatott egyszerre, annak a tulajdon feje tétetik a réztányérba, s a boltajtó fölé állítatik címerül.

Ebben pedig nincs egy szó mendemonda se, ez mind hiteles történelem, amely konstantinápolyi állami levéltárakban és európai követjelentésekben maradt az utókorra. S ez a szultán nem volt se féleszű, se egészen örült, sőt határozottan volt benne valami zord nagyság, amit azonban jobb csak így, háromszáz év tisztos távolából konstatálni.

Egészen okos szerződéseket kötött azokkal a kollégáival, akiket hol kincsekkel, hol selyemzsinórral megajándékozott hadvezérei elraktak. Műveletlen ember se volt, mert nemcsak teológiai értekezéseket írt, hanem állítólag Machiavellit is olvasta. Néha egészen úgy viselkedett, mint az *Ezeregyéjszaka* kedélyes kalifái. Egyszer egy Musztafa Bekri nevű csavargót hurcoltak eléje, akit boriváson értek, holott azért fejvesztés járt.

- Igaz-e az, te kutyától-szakadt - kérdezte tőle a szultán -, hogy te engem részegen rabszolgaivadéknak szidtal, és azt mondtad, hogy ha lesz egy piasztered, azon engem megvásárolsz?

A csavargó, akinek még mindig nem akartak szót fogadni a lábai, előhúzott a rongyai közül egy borosüveget, és vigyorogva meglötyögtette a szultán előtt.

- Mit tudom, igazhitűek ura, mondtam-e vagy se? Ha mondtam, se én mondtam, hanem ez a folyékony arany, amely többet ér a világ minden kincsénél, mert ez szultánt csinál a csavargóból, és hőssé teszi az ilyen magamforma gyáva kutyát is. Ha nem hiszed, tegyél vele próbát.

A szultánt elképesztette ez az arcátlanság, szájára vette az üveget, megitta egy csöppig a csavargó borát, és rögtön díszkafánt húzatott Musztafa Bekrire, megtévén őt udvari tanácsosnak, amely cím ezúttal csakugyan meg volt érdemelve.

Ebből is látni való, hogy nem volt ez a szultán bolond ember, csak éppen hogy - Allah árnyéka volt e földön. Ez benne volt a kalifák hivatalos címében, s Murád nagyon komolyan vette ezt a

címet. Ő is úgy akarta üdvözíteni az embereket, hogy nem kérdezte meg tőlük, tetszik-e nekik üdvözülni vagy nem.

Mikor már minden tilalmat kipróbált, betetejezte az egészet azzal, hogy kivette alattvalói szájából a pipát. Először megzsinegeltette a tutun-basit, aztán eltiltotta az ottomán birodalomban a dohányzást, mint az ördög találmányát. A pipafüst veszedelmes dolog, még rosszabb, mint a kávé, mert ez még a magános embert is rendbontó gondolatokra ingerli. Fekszik az adófizető polgár a díványon, s a legártatlanabb képpel eregeti a füstkarikákat, de valahányszor kiereszt egy szép hurkot a száján, mindig beleképzeli abba valakinek a nyakát. Az ottomán birodalom rendje megkívánja, hogy az ilyen elvetemedett embernek nyaka szakadjon.

Nem lehet mondani, hogy az új rendelet valami morgolódást ébresztett volna az igazhitűek közt. Leszoktak azok már nemcsak a morgolódásról, hanem a beszédéről is.

Történelmi tény, hogy a sztambuli utcák sohase voltak olyan csöndesek, mint IV. Murád idejében. Aki hangosan beszélt, az vagy rendőr volt, vagy besúgó. Más ember jelekkel segített magán, mint a süketnémák. Ha a nagyvezír a szultán előszobájában találkozott a sejk-ül-izlámmal, akkor a jobb szemöldöke sarkát fölküldte vendégségbe a turbánjához, a bal szája sarkát pedig úgy leeresztette, mintha meg akarná vele harapni a tulajdon állát. Ami azt jelentette, hogy „megint kutyavilág van már odabent, cimborá”. Amire az egyházfi rendben levő nagyúr Allahba vetett hittel megrázta a kaftán sarkát, mintha port verne le róla, aztán rántott egyet a nyakravalóján, hogy szorosabban álljon. Vagyis, hogy „nem hal az meg négyszögletesen, akit kerekre szánt a sors”.

A nappalok csöndjével tehát meg lehetett elégedve a szultán, de ő az éjszakák rendjéről is biztos akart lenni. Szokása volt naplemente után egyszerű kalmárnak öltözve csavarogni a sztambuli utcákon, ellenőrizve nemcsak a rendetlenkedőket, hanem a rendőröket is.

A dohánytilalom első napjaiban egyszer Szkutariban ténfergett, be-belesve a karavánszerájokba. De sehol se füstölt a csibuk, nem szortyogott a nargilé, üdögéltek a polgárok maguk alá szedett lábakkal, s legföljebb azzal szórakoztak, hogy legyet fogdostak a lábuk szárán. Ha jól meggondolja az ember, tulajdonképp ez is forradalmi cselekedet, mert az igaz hit csak azt engedi meg, hogy vakarja az ember, ahol viszket, de ne szálljon szembe a sorssal, amely arra teremtette a legyet, hogy csípjen.

De hát a naplemente olyan szép volt, és annyira nem zavarta semmi asszonyzsibongás, hogy a szultán egész elégedetten ballagott le a tengerpartra, s ott intett egy csónakosnak, hogy vigye át Sztambulba. Ahogy megindul vele a ladik, utánaordítanak a partról:

- Hé, jaldas¹⁴, megállj csak!

Egy nagy bajuszú szpáhi bajtársazta le a szultánt, s arra kérte, vigye magával, majd leimádkoztatja a viteldíjat az édesanyjával, annak úgyis ez a mestersége, mert halottsirató asszony Anstoliban.

A jókedvében talált szultán felvette a katonát, aki igen derék fiúnak látszott, s hosszú történetet tudott arról, milyen tolvaj az aleppói basa, akit úgy hívnak, hogy Arszlán basa, pedig inkább hívhatnák úgy, hogy Pocok basa. Ez nagyon tetszett a szultánnak, hanem mikor a víz közepére értek, ráncot vetett a homloka. A szpáhi piros tányérpipát szedett elő a köpönyege alól, és elkezdte tömögetni.

¹⁴ Bajtárs

- Vigyázz, jaldas, baj lesz ebből. A szultán ideláthat az ablakából, akkor reggelre a Monkir és Nakir angyalok számolnak veled. Az ember feje nem füge, hogy másik nőhetne helyette, ha levágják.

- Nem ám, ebben igazad van, testvér - csiholt rá a pipára a szpáhi. - Csakhogy nekem is igazam van, mikor pipával verem el az éhemet, mert az a sátán fattya padisah két hét óta egy asper zsoldot se fizetett.

Mérgesen pöffentette a füstöt a szultán arcába, annak egyszerre teleszaladt a szeme könnyel. Az irgalmatlan búzú kapadohánytól is meg a visszafojtott dühtől is. A szpáhi szívre szítt hosszú szippantás után folytatta:

- Egyszer hal meg az ember, testvér, s talán Izrafil angyal az év könyvében már az én nevemet is beírta az igazolás éjjelén. Legyen meg a jóságos, az irgalmas, a győzelemosztó Isten akarata. Neked is azt mondom, ne gondold arra a himarogli padisahra, hanem szépítsd meg egy nyelet füsttel hitvány földi életedet. Gyere, dugd ide a köpenyegem alá a fejedet, ha félsz, mert másképp azt mondom, te is csak olyan himarogli vagy, mint a padisah.

Mivel pedig a himarogli annyit tesz, hogy „szamár fia”, s ez eddig nem tartozott a kalifa díszítő címei közé, Murád beletántorodott a dühbe. De a szpáhi ormótlan nagy legény volt, a kalmárgúnyában pedig semmi öldöklő szerszám nem találtatott. Mit volt mit tenni, szippantani kellett egyet a köpönyeg alá rejtett pipából, ha a fél nyelv bőr nélkül marad is utána.

- Úgy, jaldas, úgy - bólogatott a szpáhi -, egy szippantást te, egy szippantást én. Látod, milyen hamar összetestvérkedik a szegény ember. Majd meglásd, ott is együtt leszünk, mikor Sztambulban szultánt sütnék elevenen.

Ez így magában is szívderítő program volt, de a részleteket színezni olyan kecségetően tudta a szpáhi, hogy a szultán kínjában elharapta a pipaszárat. Akkorára besötétedett, partot is értek a Top-háne mellett, s a szpáhi övébe akarta rejteni a csizmája orrán kivert pipát.

- Sose duggasd, jaldas - kapott a karjába a szultán, akinek azt a szép jelmondatát is följegyezte a történelem, hogy „a bosszú megöszülhet, de meg nem öregedhet”. Most virágjában élvezni akarta ő azt. - Most már megmondom neked, hogy vagyunk ám többen is, akiknek nem parancsol a padisah. Gyere velem, tudok ám egy titkos helyet, ahol úgy elpipázhatsz, hogy halálodig megemlegeted. Van nekem ott egy-két jó barátom, ha azok a körmük közé kaphatnak egy ilyen derék embert, mint te vagy, majd meglátod, ki se eresztenek többet.

A jaldas megcsóválta nagy fejét.

- Mézet köpsz, testvér, de epe bugyborékol benne. A sejtán szaggassa ki a szemed szőrit, te vagy a padisah kopója vagy maga a padisah. Amannak pipaszárral is ellátnám a baját, de a nagyúrnak több jár, s mivel én nem vagyok biztos, ki fia-csikaja vagy, hát kiadom a részed mind a kettőből.

Azzal előrántotta a kurta szárú buzogányát, és úgy eldöngölyözte Allah árnyékát a földön, hogy a csontjai is ropogtak bele.

A szultán még azon az éjszakán lenyakasztatta a top-hánéi rendőrfőnököt, és sorra botoztatta a kavaszokat és kémeket, senki sem tudta, miért. Némi világosságot csak az derített a dologra, hogy másnap falragaszok jelentek meg az Atmeidánon, amelyek annak a szpáhinak, aki egy effendit megvert a Top-háne környékén, tíz zacskó aranyat és teljes amnesztiát ígértek, ha jelentkezik a szultánnál.

Nagy csődület támadt az oszlopok előtt, s ez egyszer nem taláztatott az bűnnek. De véleményét nem mondott senki, csak úgy süketnéma nyelven, fülíg szaladt szájjal biztosították róla egymást az emberek, hogy „ez már döfí”.

Mikor aztán oszladoztak a népek, egy nagy bajuszú szpáhi megfogott egy ulémát.

- Írástudó vagy, uram?

- Az vagyok, jóember.

- Olvasd el nekem, uram, mi van ide írva. Majd imádkoztatok érted édesanyámmal, annak ügyis az a mestersége, mert halottsirató asszony Anatoliban.

Az uléma felolvasta a hirdetést. A szpáhi megvakarta a fejét mindkét kezével, aztán megcsóválta, fölneézett az égre, széttekintett a téren, egyik sarkán volt egy leégett ház, onnan hozott egy szénné feketedett karót, és azt odanyújtotta az ulémának.

- Odaírod ezzel arra az izére, amit kérek?

- Allah nevében?

- Allah nevében, igen.

A szpáhi diktálta, és az írástudó írta:

- Az ember feje nem füge.

BUJDOSÓK

A deák meggyújtotta a gyertya lángjánál a pipáját, előkereste a ládjából a tarsolyt, és fakó port hintett belőle a parazsalló latakiai dohányra. A por persegni kezdett, és a kis szoba egyszerre tele lett köhöggető, gyantaszerű füsttel.

Hopp! - mosolyogta el magát a deák, s nemcsak betette, hanem be is kallantyúzta az ablakot, hogy a keserű füst ki ne szolgálhasson a tornácra. Ott udvaroltak az urak a fejedelemnek a napszállat hűségében, s a deák félt, hogy nagy nevetség lesz abból, ha rajtakapják, hogy ő zágoni fenyőlevéltobákkal veszejti meg a török muskotályt. Ő maga is restellte ezt a gyerekséget, de hát kibe mit oltott az Isten, az ellen hiába rugolódzik. Már rég leszokott mindenféle bolondságról, nem tekinget a török asszonyok feredzséje alá, a Susika nevét se metszi már bele az ifjú citrusfák sima bőribe - de a zágoni szag nélkül csak nem tud ellenni. Az erdélyi atyafiakkal küldet magának hébe-hóba egy zacskóból fenyőlevelet herbaté gyanánt, s ha annak a füstjébe takaródzhat, akkor nincs semmi baj. Csak a szemét kell lehunyni, s egyszerre otthon van a Mikes-portán, még az öreg malom kepelését is hallja. Ilyenkor magától szalad a penna a papíron, s alig győzi a versenyt vidám gondolatok felhőfutásával. De mikor elfogy a füves zacskó, akkor hiába küldi a halebi basa a latakiaát: nem látni a kék füstben semmit, s nagy hézagok maradnak a diáriumban.

Megkoppantotta a gyertyát, elővett egy leveleskönyvet, és fölírta a lap szélére a dátumot: *Rodostó, 12. marty. 1735.*

A lúdtoll meg-megvetette a lábát a szálkás papírban, és nagyon göröngyös betűket eresztett.

„Talán májusnak nevezhetném ezt a holnapot, olyan szép idők járnak. És az idő sokkal vidámabb az elmémnél, mert már egynéhány napoktól fogvást nem látom az urunkat olyan állapotban, mint azelőtt. Mert ha igen titkolja is, de észre lehet venni, hogy nagyon valamely belső baja. Az ő természete szerint való mindenkor jó kedve most nem olyan gyakorta való, és mintha erőszakkal volna...”

Már a harmadik lúdtollat törölte deresedő hajába, a sűrű gubacslevet is fölígította egy kortynyi borral - mely hogy egészen kárba ne vesszen, legalább a száját megöblögette vele -, de csak nagyon akadozott az írás.

- Eh, nénékám, várjon ked holnapig! - csapta le a deák a pennát. Aztán nagyot nyújtózkodott, kinyitotta az ajtót, és kinézett az iszalagos tornácra.

A hold éppen akkor lépett ki a Marmara-tengerből, és rápiroslott a fejedelem fáradtan lecsüggesztett fehér fejére. Vele szemben Sibrik ült, a kopasz udvarmester, tőle jobbra, balra Csáky gróf és Máriássy, a két generális, az asztal végén Jávorka, a főlovászmester. A többiek mind elbujdoskáltak tizenöt esztendő alatt, ki a temető fekete ciprusai alá, ki a görög templom kriptájába. (Ugyan volt olyan is, aki hazaportázott, császárhűségre hódolt, de az van legmélyebbre temetve. Olyan mélyre, hogy sose lesz arkangyal, aki onnan föltrombitálja.)

„Megférnénk egy szilvafa árnyékában, akik megmaradtunk” - gondolta egy kis sírhatnéksággal a deák, s ahogy megállt a tornác törött márványlépcsőjén az árnyékban, megképzett előtte az első este, amit Rodostóban töltöttek: 24. apr. 1720.

Akkor is ilyen holdas este volt - azaz dehogyis ilyen volt az! Most úgy bukdosik a hold képe a vízben, mint egy halsütő réztepsi, akkor meg úgy lobogott rajta végig, mint egy lángkard. Aztán nem álmos vénségek darvadoztak itt az ereszet alatt, hanem kurucok káromkodtak olyan pogányul, hogy azt igen jó volt nem érteni a török és örmény szenteknek.

- Nem Rodostó ez, hanem Ostorod - döfködte Bercsényi a leoldott kardjával a veranda kőtábláit. - Vesztette volna az isten az anyjában, aki a fundamentumát lerakta!

- De még azt is ám, aki a kenyerét kitanálta! - hördült föl Sibrik. - Magyar gyomor ezt a kéz után keletlen, lapát után sütetlen árpabodagot be nem veszi. Nagyot vétkezett Krisztus urunk, hogy az egészet szét nem osztotta bibliai csodának.

- De hiszen van itt más csoda is! - csavargatta a nyakát a köhögős Jávorka. - Itt olyan por terem, akitül vályogot köp az ember.

- Ki-ki a maga kádjáról dézmál - fintorodott el a képe a nyalka Pápainak, a bujdosók diplomatájának -, engemet az itten való asszonyok tesznek kórságossá. Mikor délután a kádinál jártam, ott óbégattak az örmények. Azon ijedeztek a nyavalyások, hogy mink, magyarok az utcán is hamiskodunk a fehérnéppel. „No, kádi - mondom a bírónak -, megmondhadd az örményeidnek, hogy ne féltsék a feleségeket a magyaroktól, mert semmi bántásuk nem lesz, de még ha az ő gyukjok a mi kakasainkhoz jönnek, amilyen fertelmes ábrázatjuk van, attól mind a tengernek szaladunk.”

- Az pedig rusnya pocséta - sodorta kétfelé mérgesen Máriássy a zászlós bajuszát. - Olyan dögszaga van, mintha labancok feredője volna. Azt mondom, nem is bírjuk mi itten ki holdújulásig.

Akkor megnyílt az ajtó, és megszólalt a fejedelem. A háborgó vizek fölött járó Üdvözítő arca süthetett úgy, mint akkor az övé.

- Én pedig azt mondom kegyelmeteknek, hogy ki fogjuk itten bírni holdunk fogytaig, mert ott kell kenyerünket megennünk, a holott azt a felséges Isten számunkra elvetette. És ne bántuk ezt a földet, mert hazánk már ez minékünk hazánk helyett, aki kivetett bennünket magából.

Mindenki lehorgasztotta a fejét, és a deák is lenyelte, amit mondani akart. Csak lopva merte beleírni másnap a leveleskönyvbe:

„Bizony isten úgy szeretem Rodostót, hogy soha nem felejtetem Zágont...”

Ő nem is felejtette, hanem a többiek beletörődtek abba, hogy mint vonják, úgy kell táncolnunk. Aztán akit fellobbasztott is a hazavágyakozás, erőt kellett azon venni a fejedelem kedvéért, akitől zokszót soha senki nem hallott. Aki látta méltóságos magaviseletét, mikor a jövő-menő követeket fogadta, vagy aki látta szeliden mosolyogni, mikor az esztergapad mellett szedegette ki szakállából a gyaluforgácsokat, vagy aki hallotta, amint asztal felett a lélek békességét magyarázta a pátereknek: meg kellett telni békességgel. Aztán meg úgy van az, hogy aki tízhúsz esztendőig álarcban jár, mikor leveszi azt, már akkor az igazi arcvonásai is fölvevették az álarc idomát.

Scudéry kisasszonynak¹⁵ ez a példázata jutott eszébe a deáknak, ahogy onnan a tornác aljából elnézte a négy öreget a fejedelem mellett. Úgy elduruzsolgattak ott a klematiszok alatt, mintha csak az ősi udvarház előtt ülnének a napraforgók közt, várva az éjszakai ágybontásra.

- Felszél fűj - húzta össze magán Sibrik a kaftánt -, esőt indít.

- Legalább behozza az oleánderek szagát - szippantott nagyot Máriássy a mézes levegőből. - Soha ilyen szép szagot nem éreztem.

Jávorka kövér teste alatt is megreccsent a nádszék, ahogy öreges lassúsággal ölelőformán lendítette ki két karját.

¹⁵ A 17. sz.-ban élt francia író

- Áldott föld az ilyen, ahol örökös a tavasz.

- Nem csoda, ha itt egész esztendőben szólnak a fülemülék - ásított Csáky generális. - Délután a kajmakám kertjében egészen elandalodtam a csattogásukon. Mondtam is a komának, hogy ha ilyent hall az ember, százesztendőös korában se kívánczik meghalni.

A fejedelem, aki eddig hallgatagon merengett el az egymás után kigyulladó égi tüzekben, nagyot sóhajtott.

A bujdosók szeme csodálkozva villant össze. Tizenöt esztendő óta először hallották sóhajtani Rákóczit. De nemcsak sóhajtott, meg is szólalt:

- Látjátok kelmetek, hogy elgyerekesedik vénségére az ember. Adnék az életemből tíz esztendőt, ha én még egyszer olyan kakukkszót hallhatnék, mint gyermekkoromban a munkácsi erdőben. Mert szebben szól otthon a kakukk, mint itt a fülemüle.

Ezzel a fejedelem meghajtotta a fejét, és bement az ágyasházába, a négy öreg pedig ott maradt nagy csöndességben. Csattoghattak már a rodostói fülemülék akármilyen bűbájosan a gránátalmabokrokon, nem hallotta azt egyikük se. Mindnyájuknak a kakukkszón járt az esze.

- Hiába no - mosolyodott el fanyarul Csáky -, én itt még sohase láttam kakukkot. Nem járatos madár az erre.

- Nem járatos, nem járatos - mérgeskedett Jávorka -, de ha a fejedelem azt kívánja?

Sibrik az öklével verte az asztalt.

- Ha másképp nem lehet, magam megyek haza érte a Bakonyba!

Bizony nemigen koppant már az öreg ököl. A deák, ahogy odalépett, el is mosolyodott a nagy tűzességén.

- Meg is kellene ám a kakukkot fogni, nagyuram. Az pedig nem valami megálló madár, aki a tenyerébe röpül az embernek, ha azt mondja neki, hogy „pipikém”.

- Kotty belé, szilvalé! - nevetett félfogra az udvarmester, aki mindig ingerkedett a deákkal. - Hát mondjon kend okosabbat, ha tud. Kendet úgyis a nagy esziért tartja a fejedelem önagysága.

- No, én csak annyit mondok - vont vállat a deák -, hogy én igenis kakukkot láttam a héten a kertben.

- Vadgalamb volt az, öcsém - legyintett Máriássy -, kék vadgalamb. Azt én is láttam.

A deák ráhagyja, hogy az is lehet.

- Lehetett az a cserzővarga kadinája, mert annak is kék a szoknyája - vetett ráncot a Sibrik szeme sarkában a nevetés. - Csakhogy az, ha a deákot meglátja, nem azt mondja, hogy „kakukk”, hanem azt mondja, hogy „kukkuru”.

De akárhogy ette az irigység az öreg udvari embert, alighanem a deáknak volt igaza, mert másnap reggel megszólalt a kakukk a bujdosók kertjében, hogy csak úgy rengett bele a magyarok utcája:

- Ku-kukk! Ku-kukk!

Szempillantás alatt talpon volt az egész udvar, s a fejedelem csak úgy reggeli patyolatban, boldogan hallgatta az áhított madarat.

Máriássy pedig oldalba könyökölte Sibriket.

- Helyedbe jött a kakukk, Miklós, nem próbálsz megfogni?

- Meg én, ha addig élek is! - csoszant papucsba az öregúr, s megindult a nagy kertben a kakukkvadászat.

Alig szuszogott őkegyelme, mikor visszatípett.

- Bolonddá tett az ebadta - törülgette a homlokáról a verejtéket az inge ujjával. - Mindig odább röppent, mikor beértem volna. Pedig kicsavarom a nyakát, ha megfogom.

- Tán keveset ígért? - nevetett Jávorka.

- Mindig egy esztendőt, a betyár, akárhányszor kérdeztem. No megállj, megmellesztelek, ha megkaplak!

- Jobb, ha elhagyod a hajkurászást - intette a fejedelem. - Meg úgyse fogod, s ha elvadítod innen, akkor se kakukk, se kakukkszó.

Mikes éppen erre bújt ki a hálókamrájából. Álmosan dörzsölte a keze fejével a szemét, s akkorákat ásított, hogy majd elnyelte Sibriket, aki mérgesen nekiförmedt:

- Kend is akkor bújik elő, mikor már a kakukk se szól! Már éppen jelentést akartam tenni önagyságának, hogy beleesett kend az éjszaka a kalamárisba.

Motyogott valamit a deák, hogy máskor majd frissebb lesz. De bizony mindig elaludta a kakukkszót, pedig egy álló hétig minden hajnalban megszólalt a kakukk a rodostói kertben. Ölték is vele az urak eleget az álomszuszékot. Már csak azért is, hogy vidítsák vele a fejedelmet, akinek hiába ígért megszámlálhatatlan sok esztendőt a kakukk, egyre fogyott, mint a megszegett kenyér. Pedig napjában háromszor is itatták vele a borzongás ellen való gyujtoványfüteát.

Különösen Sibrik nem maradhatott a deáktól. Tudta, hogy mindjárt elfelhősödik a szelíd képe, ha Zágont emlegetik, azért is azzal borsolt rá:

- No, Kelemen, kendnek is rossz hírért viszi ám a kakukk a zágoni lányokhoz. Nem szeretik ám azok az olyan legényt, aki nagyon alvós.

A deák szügyébe vágta a fejét, és olyan bánatosan meredt maga elé, hogy a fejedelemnek megesett rajta a szíve. S másnap hajnalban, mikor megszólalt a kakukk, elhagyta az ágyát, és halkan megkocogtatta a deák ajtaját.

- Kelemen, fiam, gyere kakukkszót hallgatni. Most az egyszer aztán te csúfoljad majd ki a vén Sibriket.

De hogy a deák meg se moccant, a fejedelem rányitotta az ajtót.

- Hé, Kelemen! - döfött oda a botjával a medvebőrre.

A medvebőrön azonban nem feküdt senki. Amennyire a félhomályban látni lehetett, a deák nem is volt a szobában.

A fejedelem mindig tisztaéletű ember volt, s mivel ő is hallott a szép vargánéről, rosszkedvűen csóválta meg a fejét.

- Juventus ventus.¹⁶

¹⁶ Fiatalság bolondság

(Arra nem is gondolt, hogy a szeles „fiatal” már a negyvenötödik esztendejét gázolja.)

Lent a kertben azonban olyan szépen zengett a kakukkszó, hogy elfelejtette a bosszúságát. Azt se vette észre, ahogy a vállára vetett bottal haladt a hajnal pirosságában a puszpángbokrok közt, hogy saját árnyéka úgy követi a harmatos fűvön, mint egy óriás kaszás.

A kakukk éppen ott hallgatott el, ahol a fejedelem megállt keresztet vetni, mert a kápolnában megcsendült a hajnali harang.

- No, most meglesem!

Széthajtotta a sűrű, gubancos tamaricskabozót, és belesett a tisztásra.

A fűben ott hasalt a deák, könyökére dőlve, és míg piros arcán végigcsorogtak a könnyek, hangja túlzengette a kis harang szavát:

- Ku-kukk! Ku-kukk!

MILYEN A MAGYAR HUSZÁR?

Mária Terézia királyasszony uralkodott akkor Magyarországon, mikor ez az eset megesett.

Alig került trónra a fiatal királyasszony, annyi ellensége támadt, hogy megolvasni is alig győzte őket.

Franciák, poroszok, bajorok, szászok szövetkeztek, hogy elszedjék tőle az országait. Azt gondolták, könnyű lesz elbánni az asszonykirállyal.

Négyen voltak egy ellen. Bizony búcsút vehetett volna Mária Terézia a koronájától, ha a magyarok nem segítik a bajban. Sírva panaszolta a királyasszony az országgyűlésen, hogy nincs már neki bizodalma, csak a hű magyarokban.

A magyar nép mindig olyan volt, hogy tűzbe ment azért, aki szép szót adott neki. Most is úgy volt. Kardot fogott a magyar földön minden épkézláb ember, s abbahagyva a maga kenyérkereső munkáját, sietett a királyasszony segítségére.

A bajorokat pozdorjává törték a magyar seregek, a szász királyt majd elfogták a maga fővárosában. A franciák meg, mikor ezeket a híreket meghallották, jobbnak látták szép csendesen otthon maradni. Úgy tettek, mintha eszük ágában se lett volna Mária Teréziát megtámadni, s örültek, hogy őket nem bántották.

Csak a porosz tartotta magát erősen. Bevette magát a sziléziai várakba, s úgy kellett kikergetni egyikből a másik után.

Boroszlót már a második hónapja ostromolták a magyar csapatok. A poroszok sűrűn ki-kicsaptak a várból, s egy ilyen csetepaté alkalmával elfogtak egy Barázda Márton nevű magyar huszárt. Nagykőrösi születésű volt a legény, s nem hozott szégyent a szülővárosára. Védte magát vitézül, leütötte vagy négy porosznak a csákóját, de a sokaság végre is erőt vett rajta. Nagy diadallal vitték egyenesen Totlaub gróf elé. Ez volt a poroszok vezére, de a magyarok csak Tótlábú grófnak hívták.

Barázda Marci bátran a szemébe nézett a cifra ruhás grófnak, aki kedvtelve veregette meg a nagy bajuszú legény vállát.

- Hogy hívnak, vitéz?

Marcira a hosszú táborozás alatt ragadt annyi német szó, hogy megértette a kérdést. Katonásan összecsapva a bokáját adta meg a választ:

- Barázda Márton a becsületes nevem.

- Nagy-e a magyar sereg?

- Éppen elég arra, hogy megegye a poroszokat minden nyeregszerszámostul.

- Mégis nagyon lassan halad az ostrom.

- Nagyurak dolgába nincs beleszólása a szegény embernek. Bizonyosan azt gondolják a magyar tiszt urak, hogy nem érdemes vért ontani a poroszokért. Maguktól is megadják magukat, ha megéheznek.

A porosz vezérnek nagyon megtetszett a bátor huszár. Kivett a zsebéből egy aranyat.

- Nesze, fiam, tedd el, majd hasznát veszed, ha kiszabadulsz.

Marci megköszönte az aranyat. Jól szemügyre vette, hogy igazi-e, aztán a markába nyomta egy porosz gránátosnak, aki ott ácsorgott.

- Tedd zsebre, pajtás! Úgy nézem, nektek nagyobb szükségtek van erre, mint nekem. Ételről, itálról, paripáról, fegyverről, ruháról gondoskodik az én királyném.

A porosz vezér majd hova nem lett örömeiben, mikor látta, milyen ember a talpán a magyar huszár. Rácsapott a vállára.

- Halod-e, Barázda Márton, mondanék én egyet, kettő lesz belőle. Maradj te itt minálunk porosz katonának, mindjárt tisztet csinálunk belőled.

Marci csendes-mosolyogva simogatta meg a bajusza két szárnyát.

- Méltóságos gróf úr, mondanék egyet, kettő lesz belőle. Jöjjön át mihozzánk magyar huszárnak. Tiszt is lehet még belőle, ha jól viseli magát.

Tótlábú gróf hármat is perdült a sarkán, olyan jót kacagott a feleleten. Utoljára azt mondta a huszárnak:

- No, Barázda Márton, eredj vissza békességben. Tisztelem a gazdádát, ha sok olyan embere van neki, mint te, a tietek már Boroszló. Nézd, legalább a kardomat fogadd el emlékül.

El is fogadta Barázda Márton nagy köszönettel az ezüstmarkolatú kardot. Az volt a kezében egy hét múlva is, mikor csakugyan bevették Boroszlót a magyarok. Foglyul esett Tótlábú gróf is, de hamarosan kiváltotta a rabságból a porosz király. Mikor hazafelé indult, egyszer csak elébe állt Barázda Márton.

- Megkövetem, gróf úr, magas személyét, én is szeretnék valami emléket adni a gróf úrnak. Szegény ember vagyok, nincs egyéb kincsem a furulyámnál. Ezzel szoktam magam vidítgatni tábori tűznél. Fogadja el tőlem, gróf úr, olyan szívesen, mint amilyen szívesen adom; majd elmulatnak vele otthon a kis gróf úrfiak.

KIRÁLYASSZONY MACSKÁI

Mária Teréziáról mindenki tudja, hogy nagyon szerette a magyarokat. Erről még az írástudatlan magyarok is tudnak mindenféle történeteket, köztük olyan csintalanságokat is, amikkel már Mária Terézia előtt is mulattatták magukat a mesekezdő magyarok. Csakhogy akkor még nem Mária Teréziát mondtak, hanem egyszeri királykisasszonyt. Ezek a régi pajkos mesefoszlányok később mind a szép asszonykirály szoknyájához tapadtak.

Az én történetem nem ezek közül a dévajságok közül való. Mosolygósna ugyan ez is mosolygós, de az ilyen mosolygásban nem sok öröme telik Ámornak. A királyok mosolyának mindig politika ül a sarkában - hát még a királynőkének.

I.

- Mivel hálálhatnám én meg a magyaroknak hozzám való nagy jóságukat? - ezt kérdezte a mosolygó szépasszony a magyar uraktól, mikor a vita és a sanguis megmentette a trónját.¹⁷ - Sok vére hullásáért mit kíván a magyar nép?

A magyar nemzet akkor a nemesurakból állt. A paraszt jobbágy nem számított, a polgár még tán annyit se. Ha ezeket kérdezi meg Mária Terézia, ezeknek tán lett volna valami kérni valójuk, mert a nyavalyás purgerek soha nem szemérmeskedtek, de az urak csak a vállukat vonogatták. Azt mondják, becsületből tették, amit tettek, s azért nem jár fizetség.

(Látni való, hogy nagyon régi urak voltak ám ezek!)

A királyasszony azonban erővel meg akarta mutatni, milyen háládatos ő a hű magyarokhoz. S hogy azokkal nem boldogult, megkérdezte a bécsi tanácsosait:

- Mondják már, tanácsos urak, maguk jobban ösmerik a magyarokat, mi esne azoknak legjobban?

No, ezt aztán eltalálta a nagyeszű Kaunitz.

- Az lenne a legjobb, ha nem felséged járna le ezután a magyarokhoz Pozsonyba, Budára, hanem őket szoktatná ide Bécsbe.

A királynő meg is fogadta a tanácsot. Sohase tartott több országgyűlést Pozsonyban, hogy a magyaroknak ne legyen alkalmuk otthon panaszkodni ki magukat. Akinek valami ügye-baja, panasz, kérnivalója volt, annak Bécsbe kellett menni. Ott aztán tyúkkal, kaláccsal fogadták - mert a tyúk meg a kalács még előbb odaszokott Bécsbe -, s még a helyét is megfűjták az udvari cselédek az aranyos kanapékon.

Bizony az is megtörtént, hogy a királyasszony tulajdon kezével veregette meg az öreg Buzogány András szőrmók ábrázatát, pedig az csak jámbor bocskoros nemes volt valahonnan Csíkországból. Mi szél sodorta a nagy hegyek közül Borsodba az öreget, azt most már nem lehet tudni, az bizonyos, hogy a megye levéltárában megőrizte a nevét valami hivatalos írás az ezerkettőszázötvenes évekből.

¹⁷ „Vitam et sanguinem...” Az 1714-i pozsonyi országgyűlésen egybegyűlt nemesség e szavakkal ajánlotta fel életét és vérért Mária Teréziának

- Miben lehetünk kegyelmednek szolgálatjára, érdemes bátyámuram? - kérdezte a királynő, mégpedig kívülről, könyv nélkül, mert még akkor nem céduláról beszéltek magyarul a magyar királyok. (Ugyan a Mária Terézia fia már arról se beszélt. Az asszonykirály volt az utolsó Habsburg Ferenc Józsefig, akinek megért az ország egy-két szót a tulajdon nyelvén.)

Úgy megilletődött erre a nagy kegyességre a vén sas, hogy alig tudta elmotyogni a szíve szándékát. Nem akart ő semmi különöset, csak éppen Palkonyán akart egy gazdátlan telket adatni magának, amelyiknek a gazdája még Rákóczival bujdosott.

- Hátha ahelyett Bécsben méretnénk kegyelmednek házhelyet? - mosolyodott el a királynő, akinek nagyon megtetszett az öreg nemes bicskával faragott ábrázata. (Gyerekkorában látott ő olyanokat az apja karikatúragyűjteményében, amit az is az apjától örökölt, a teveszájú Leopoldus császártól. Annak a mulattatására készítették azt Rákóczi kurucairól a bécsi piktorok.) - Higgye el kegyelmed, van ám ez a Bécs olyan szép, mint az a Palkonya.

- Csakhogy itt nem lehet ám olyan ludakat tenyészteni, meg öreg fa is vagyok már én az átültetéshez, fölséges királynő - hajladozott a hajdani kuruc.

(Mert mi tagadás benne, ő is kuruc volt annak idején, amikor az volt a divat. De hát mi lett volna ebből a szegény hazából, ha mindenki kibujdosott volna belőle, aki kuruc volt, és senki se szegődött volna be a császár hűségére?)

- Hát fiai vannak-e kegyelmednek? - kérdezte kegyesen a királyasszony.

- Mégpedig ketten! - villant föl a büszkeség lángja Buzogány András bokros szemöldöke alatt.

- Hát azoktól tudja meg kegyelmed, szeretnék-e megnézni Bécset? Hátha öelöttük még nincs bedeszkázva Palkonyánál a világ.

Bizony az lett abból, hogy mire Buzogány András befogta hízóba az első ludakat a donációs¹⁸ telken, akkorára a királyasszony testőrző vitézei közé állt a két ifjú Buzogány. Hamar megszokták a jó helyet, az udvari dámákat, a cifra bálákat, s nemsokára otthonabban érezték magukat Bécsben, mint Palkonyán.

Nem csoda, hogy megszokták, mert annyi volt már akkor a magyar úr odafönt, hogy szinte sokallták őket a bécsiek. Pedig hiszen annak is csak ők látták hasznát. Ami magyar vagyont el nem szívtak adóba, az odagurult elébük a maga jószántából. Nem kellett vetköztetni a magyart, vetközött az magától is.

Éppen egy esztendeig voltak a palkonyai nemesúr fiai a királyasszony udvarában, s mikor Buzogány András föl kocogott hozzájuk látogatóba egy tarisznya lúdmájjal, azzal fogadták a gyerekei:

- Édesapánk, magyarul kukorékol itt már a kakas is!

(A bécsi dámák voltak a megmondhatóí, hogy igazat beszéltek a legénykék.)

- No, annak örülök - köszörülte a torkát az öreg. - De hát az a szép dróthajatok miért van úgy kibodorgatva, befonva, pántlikába kötve, liszttel csúffá téve, mint az olyan frajláké¹⁹, akik egy pénzzel szokták megjárni a vásárt?

- Így divat ez most, édesapánk - nevettek a gyerekek -, így kívánja felséges úrnőnk is. Azt mondja, szebb ez, mint az a kócos üstök, amit az otthon való szittyák hordanak.

¹⁸ Donáció: adományozás

¹⁹ Frajla: kisasszony

Öreg Buzogány András megcsóválta a kócos üstökét - mert ez csak megmaradt rajta a néhai kurucból -, s egy kicsit elszomorodva tért haza Palkonyára.

II.

Eszendő olyankorra megint fölnézett Bécsbe Buzogány András. Meg nem ismerte két szép deli fiát, mikor a csipketászlis²⁰ rokokó maskarában elébe álltak. Ijedten csapta össze a kezét.

- Hát ti, ebadták, mióta szegődtetek be majommutogatónak?

- De édesapánk, hát csak nem járhatunk bőrnadrágban, mint otthon a hajdúk?

- De a kirelájzumát a gazdátoknak, nem komédiásnak adtalak én ide benneteket! - csapott nagyot az öreg András a bőrnadrágos combjára. - Hát azt a gyönyörű szép sugár bajszotokat hová tettétek?

A két ifjú kétfelé dőlt a nevetéstől.

- Ez most a magyar divat Bécsben, édesapánk. Azt mondja felséges asszonyunk, hogy rá nem tud nézni az olyan emberre, akinek sündisznótüskék meredeznek az orra alatt.

Öreg Buzogány András megsodorta az orra alatt a sündisznótüskéket, s nagyon szeretett volna velük valakit megszurkálni. Meg is fogadta, hogy ott nem hagyja többet Palkonyát, míg ez a csúf világ tart.

De azért a harmadik őszön is csak beállított a bécsi udvarba, s megkapta a kabátja szárnyát egy lisztes hajú fiatal úrnak, aki elsuhant mellette a márványoszlopos udvaron.

- Megálljon csak, uramöcsém! Ugyan legyen már hozzám annyi barátsággal, igazítson útba: a fiaimat keresem, a Buzogány gyerekeket.

- Poszogány, Poszogány? - tátogatta a száját a lisztes fejű.

- Nini, Gyurka - rikkantotta el magát az öreg -, ugye, te vagy a nógrádi alispán fia? Rád ismertem a csorba fogadról. Mondjad már, na, merre lebzselnek a cimboráid.

- Nem érteget motyort - fintorgatta az orrát a csorba fogú, s úgy elszaladt onnan, hogy majd magával rántotta az öreget.

Az meg úgy megdühödött, hogy nyilván utánavágja a kardját, ha egyszerre nyakába nem borulnak a fiai.

- Kisztihand, kisztihand, papa!

No, az öregnek se kellett egyéb, hogy megbéküljön. A kőangyalok majd elszálltak ijedtükben az oszlopokról, ahogy ráförmedt a fiúkra:

- Micsoda?! Hát tik már magyarul se tudtok, azt a madárijesztő hétszentségit az apátoknak!

- Dehogynem, apánk, dehogynem! - súgták a fülébe a vén szittyának a csirkévé vedlett ifjú sasok. - Hiszen a Gyurka is tud magyarul, pedig az már régebben elszakadt hazulról.

- Hát akkor mért nem úgy beszéltek? Aztán meg mért sugdolóztok, mint a rosszban járó?

- Azért, mert nem divat már magyarul beszélni - csöndesítették volna a gyerekek.

- Hát melyik úristennek van azt jussa megtiltani?

²⁰ Tászlis: fodros

- Nem tiltja azt senki, de nem illik. Nem szereti a magyar szót a fölséges asszony, mert azt mondja, úgy recseg-ropog az, mint kocsikerék alatt a kavics. Szébb annál a német. Úgy veszi az be magát a fülbe, hogy szinte ragad.

Az öreg elfohászkodta magát szép borsodi idiómán²¹:

- Hű, a teremtesít annak a mángorlón finomított tajcsolásoknak! Hogy a nehézség cifrázná ki csörgemetélővel a megurasodott fületek gombját!

Azzal kirántva magát a fiai kezéből, csörtetett be a sok üres termen keresztül a királyasszony szobájába, aki éppen a pablikánmadarát édesgette valami nádmézes pószpással. (Pablikánnak hívták akkoriban a papagájt.)

No, a királyasszony papagája megmérgekedett, amikor az öreg magyart meglátta, és a királyasszony rózsás arca is elfehéredett a torzonborz ábrázat láttán. Az jutott eszébe, hogy ilyen lehetett az a Zách Felicián is, akiről ijesztő történetet olvasott egyszer a magyar historiában.

Az öregúr azonban sietett megnyugtatni, régimódi gavallériával ütvén össze a bokáját:

- Királyasszony, én Buzogány András vagyok, a Buzogány fiúk atyja.

- Ismerünk, jóember - enyhült meg az uralkodóasszony arca. - Mi jót hozott kegyelmed minékünk?

- Hoztam is, viszek is. Visszaadom a palkonyai dominációt, amit fölséged kegyelme nekem ajándékozott. Vinni pedig a fiaimat viszem vissza magyar embernek.

III.

Bölcs asszony volt Mária Terézia, tudta azt a nagy igazságot, amit az ősei nem tudtak, az utódai meg elfelejtettek: hogy könnyebb megfogni a magyarok lelkét egy csöpp mézzel, mint egy kád ecettel.

Nem haraggal felelt Buzogány Andrásnak a haragos szóra, inkább szelíden elmosolyodott.

- De hátha nem mennek?

- Kik? Az én fiaim?

- Azok az én híveim.

- Vér vízzé nem válik - vágta oda dacosan az egykori kuruc. - A természetet még fölséged parancsa se tudja megváltoztatni.

A királyasszony nem szólt semmit, csak megrázott egy aranyos csengőt, s kiadta a parancsot egy térdig harisnyás udvari lakájnak:

- Mutasd meg ennek a magyarnak a macskáimat!

Öreg Buzogány András palkonyai nemesúr akkorára tátotta a fogatlan száját, hogy majd kiesett rajta a feje. Hát mit nézzen ő a királyasszony macskáin, amikor macskát láthat Palkonyán is, mégpedig akkorákat, hogy Bécsben fölfogadnák őket oroszlánnak. A múltkor is akkora kandúrt ütöttek agyon a béresek, hogyha ez ennek a bőrbajuszú uraságnak a lába szárán mérte volna meg, hogy mekkora hó lesz a télen, alighanem strimfli nélkül szaladt volna ki a világból a jámbor.

²¹ Idióma: beszédmód, nyelvjárás

A bőrbajuszú azonban sejtette, hogy az öreg kurucnak ilyen vérszomjas gondolatai vannak, mert nagyon nyájas vigyorgással kellenkedett neki vagy kilenc szobán keresztül, amik mind tele voltak kopaszszájú szentek írott képeivel, úgyhogy alig győzte előttük a keresztet hányni, mint illendőségtudó ember.

Csak akkor kapott észbe, amikor az utolsó terem aranyrámás képei közt ráismert a teveszájú Leopoldus imperátorra is.

- Hű, a keserves Ponciusát neki, de ríva fakadhatott ennek az anyja is, amikor az ölében dúcolgatta, oszt azt mondta neki, hogy „szép baba, szép, szép, szép”.

Ha már a keresztvetést vissza nem csinálhatta, legalább egy kis káromkodással tette jóvá a vétkét!

A hosszú sor szoba végén egy kis benyílóba tessékelt be a lakáj a nemesurat. Nem volt abban egyéb egy bársonypokrócnál, azon pedig nem volt egyéb kilenc macskánál. A hosszú selyem-szőrű, dudagömbölyű cicák szerteszéjjel szundikáltak a pokrócon, és lustán pillogtak föl az ajtónyílásra.

- Látolsz, mátyar? - kérdezte a bőrbajuszú.

- Látni látok - mordult el Buzogány -, de mi az istennyilát csináljak én ezekkel a förtelmes dögökkel?

- Meksimogatni - vihogott a cseléd.

Az öreg nemes világeletében utálta a macskát, legföljebb olyankor talált benne örömet, ha kutyát uszíthatott rá - de a királyasszony kedvéért erőt vett magán. Ha már arra támadt gusztusa a szépasszonynak, hogy ővele simogattassa meg a macskáit, hát ő azt is megpróbálja. (Ugyan, olyan szép asszonynak okosabb gusztusa is lehetne, azt a csillagos mindenit neki!)

A nagy hadivállalat azonban nem sikerült. Buzogány András úgy szaladt ki a macskaszobából, hogy maga is szégyellte. De hát olyan fűjva, prűszkölve ugrottak neki a szikrázó szemű bestiák, mintha csak üzenetet kaptak volna a palkonyai atyafiaktól, hogy ez az a rettenetes macskahóhér, kinek ki kell szedni mind a két szemét.

Még akkor is alig szuszogott a nagy ijedtségtől, amikor már megint a királyasszony előtt állt.

- No, látta-e kelméd az én szilaj jószágaimat?

- Igenis láttam, fölséges asszonyom.

- Hát mit szól kelméd hozzájuk?

- Hát grácia a fejemnek, elég rusnya jószágok, de alighanem tigristejet szoptak kölyökkorukban.

- No hát jöjjön be hozzám kelméd estére is, ha csodát akar látni. Mikor én vacsorálok, akkor ezek a szilaj kis fenevadak mind ott állnak az asztalon. Mégpedig két lábon. A másik kettőben gyertyát fognak, úgy világítanak.

Térdet-fejet hajtott az öreg kuruc, mert értette, hogy mire céloz ez a beszéd, s úgy elsurrant az udvarból, hogy fiai se vették észre. Összevissza bolyongta délután a bécsi várost, még a szénáskerteket is megnézte, ott szalonázott a boglyák árnyékában, de gyertyagyújtás idejére pontosan megjelent az udvarnál.

Ott már akkor várták, s vitték egyenest a királyasszony elejbe. Ott ült az egy kerek márvány-asztalnál, amelyik aranyabrosszal volt leterítve, azon pedig ott állt körben a kilenc macska két lábon, mind a kilenc egy-egy égő gyertyát szorongatott a két első mancsában. De úgy álltak

ott, mintha csak kőből faragták volna őket. Még a szemük se rebbent, akárhogy cicegtek, siccegetek nekik az udvari tányérnyalók.

- No, Buzogány uram - pillantott oda Mária Terézia diadalmasan az öreg magyarra -, elhiszi-e már kegyelmed, hogy a szokás erősebb a természetnél? Úgy szelídítem én meg a szilaj magyarokat, mint ahogy ezek a vadmacskák meg vannak szelídítve.

Nagy vigyorgás támadt erre a fényes uraságok közt, s ügyet se vetettek a palkonyai kurucra, amikor odatoppant az asztalhoz, s kirázta a ködmöne ujjából az aranyabroszra azt az egeret, amit délután odakint fogott a szénáskertekben.

- Jaj! - ugrott föl sikoltozva a királyasszony egy karszékre, amint az egér végigosont az abroszon.

Mert hiába, csak asszony az asszony, ha korona is van a fején, s megírta azt már Born Ignác is, a nagy tudományú jezsuita, a császárnő természethistóriai múzeumának igazgatója, hogy természeti ellenkezés vagyon az egér meg az asszony közt.

A kilenc macska pedig elhajította a gyertyát, amint az egeret meglátták, s úgy elkezdtek kergetni az istenadtát abban a nagy hodályban, hogy még egy óra múlva is alig bírta őket összefogdosni az udvari cselédség.

Öreg Buzogány András pedig, két marékra sodorva a bajuszát, odaállt a királyasszony elé, és odarecsegte neki az igazságát:

- Elhiszi-e már fölséged, hogy vér vízzé nem válik?

THURZÓ TORA

Világéletében mindig hatalmaskodó ember volt az öreg Thurzó. Nyilván az őseitől örökölte a hatalmaskodást, akik nádorispán korukban az egész országnak parancsoltak. Csakhogy az öregúrnak már nem maradt az országból a Varjúvárnál egyéb, így hitta az egész környék a rozzant kis kastélyát, amely alig látszott ki az elvadult kert rengeteg varjúfészke közül.

- Mindegy az, azért csak az úr parancsol, a nép meg szót fogad - döfködte mérgesen az öregúr a botjával a repedezett padlót, ha néhanap elborongott az ősi dicsőségben.

Az ő népe mindössze egy szál emberből állott: a Tamás hajdúból. Együtt öregedett meg a gazdájával, s értett már a szeme járásából is. Mert sok szót nemigen vesztegetett rá a nemzetes úr, de amit mondott, az szentírás volt Tamás hajdúnak. Őneki magának esztendőben csak egyszer volt szabad kérdezetlen is szólani: újesztendő reggelén. Akkor mondhatott olyan hosszú köszöntőt, amelyet csak akart.

A régi időkben mondott is, de hol vannak már azok! Egyéb se maradt belőlük, mint az az aranypénz, amit Damjanich tábornok akasztott a mellére a szolnoki csata után. Titokban most is azzal szokta kibeszélgetni magát, hogy el ne felejtse egészen a szót. Az újévi köszöntők is nehezebbek estek már. Az utolsó újesztendő reggelén már csak annyit tudott mondani a néma öreg szolga a süket öregúrnak:

- A fölséges Isten nevében ebben az esztendőben tovább éltesse a nemzetes urat, mint a múlt esztendőben!

A nemzetes úr máskor ilyenkor mindig csókra szokta nyújtani a kezét az öreg hajdúnak, és a markába nyomott egy divatból kiment ezüsthúszast. Azonban elfogytak a régi pénzek, és elfogyott a nemzetes úr leereszkedő kedve is.

- Hallja kend! - vetette oda nyersen az öreg szolgának.

- Igenis, nemzetes uram! - csapódott össze két öreg csizma, amelynek régen lekéredzett már a sarka.

- Bolond kend!

- Igenis, nemzetes uram!

- Én meg régi pénz vagyok. Kimentem a divatból.

- Igenis, nemzetes uram!

- Én most lefekszem és meghalok.

- Igenis, nemzetes uram! - rogyant meg két öreg térd.

- Vigyázz! - villogott az öregúr szeme. - Velem nem lesz kendnek semmi dolga. Felöltözve várom a halált, mint ahogy a Thurzók szokták. Kend csak koporsóba fektet holnap ilyenkor.

- Igenis, nemzetes uram!

- Csönd! Aki engem meggyászoljon, se kicsi, se nagy nincs. Kend egyedül lakja el a halott-torom, mégpedig ma este. Érti kend? Mehet kend!

Tamás hajdú azonban nem ment, hanem fölemelte lenyaklott fejét. A mutatótlan öreg óra, a megvakult ablakok, a pókhálós bútorok, a haragos ábrázatú ősök képei mind rámeredtek: csak nem mer megszólalni? Meg mert az, ha minden porcikája belereszketett is a nagy bátorságba:

- Együtt éltünk, együtt múltunk el, nemzeti uram...

- Micsoda?! - emelte föl a nemzeti úr fenyegetve a botját. - Az úr parancsol, a nép szót fogad! Hátra arc! In-dulj!

Hanem aztán mégiscsak visszaszólította a vén cselédet:

- Hallja kend! Egy Thurzót nem lehet ám varjúpaprikással meggyászolni. A torra borjút vágjon kend! Kis temetés, nagy halott-tor!

Azzal bement a belső szobába, felöltözött halotti pompába, Tamás pedig kibukott a havas tornácra, és arccal vetette magát a hóba. Nagy könnyekben bugyogott ki öreg szíve keserősége, s csak akkor ugrott föl, mikor kardcsörömpölést hallott belülről.

- Csakugyan öltözik - törölte le a könnyeit. - Láss hozzá te is, Tamás.

Azzal tisztában volt, hogy a nemzeti úr meg fog halni. Úgy lesz, ahogy mondta. Ha az azt mondja a halálnak, hogy: gyere, akkor a halál szót fogad. Thurzóval nem lehet bolondozni, mert az nagyobb úr a halálnál is. Az úr parancsol, a nép szót fogad!

A halál szót fogadhat, de hogy fogadjon szót ő? Hol vegyen ő borjút? Az egész Varjúvár nem ér egy borjút.

- Kár, kár - veregették a varjak csúfolódva a kitört tornácablakokat.

- Hess, csúnya nép! - csapott feléjük az öreg. - Annak úgyis meg kell lenni! Nem hallottátok, hogy az úr parancsolta?

A napocska biztatva mosolygott ki egy felhőszakadékon, s Tamás hajdú visszamosolygott rá. A nap úgy ragyogott a felhőrongyok között, mint valami érdempénz a rongyos katonamundéron.

- Az ám, ni - ötlött az eszébe neki -, hát az én szép aranyéremem, amit Damjanich tűzött a mellemre! Mégér az egy borjút! Sietett előkeresni, mintha attól félne, hogy maga is megbánja, amit gondolt. Rálehelgetett, fényesre törülgette, aztán föltűzte a dolmányára.

- Legalább utoljára hadd kérkedjek vele! - vergődött be a faluba a nagy hófúvásokon keresztül.

Ott azonban nemigen akartak szóba állni az együgyű vén szolgálival az új esztendőt ünneplő emberek. Meg se igen értették, mit akar, mert Tamás nagyon elszokott már a szótól, s nem tudta elmondani a szívéen valót. Nagy nehezen talált egy jókedvű gazdát, aki szóba állt vele. Meg is ajánlta a borjút az aranyért, de vele kívánta a dolmányt is.

- A borjúval is velejár a bőre - figurázott az öreggel.

- Ehol van e - vetette le Tamás a dolmányt az első szóra, s ingujjban hajtotta haza a borjúcskát a Varjúvárba. Észre se vette, hogy fázik, csak mikor hazaért. Se azt nem látta meg öreg szemével, hogy a nemzeti úr ott várja a halált az ablakban, nagyúri pompába öltözve.

- Eljárt az idő - kukucskált föl Tamás a napra, aztán valami rossz kendőt kerekítve a vállára, elbánt a borjúval, és nekifogott a szakácskodásnak.

Esti harangszóra készen volt a Thurzó tora. Régen érzett pompás ételszag gözölgött a penészes termeken, és a törött lábú asztalon ott terpeszkedett a rettenetes bogrács. Két gyertya égett kétfelől, s az asztal végén könyökére borulva ott zokogott a hajdú. Addig, míg odakint szorgoskodott, erőt tudott venni a fájdalmán. Most, hogy eleget tett a parancsnak, megeredtek a könnyei.

- Lelkem jó nemzeti uram! - zokogta keservesen.

Abban a percben föl pattant az ajtó, és ott állt előtte a nemzeti úr. Kardosan, kucsmásan, ezüstös mentében, rókamálás köpönyegben, és úgy tűzött a szeme, mint a parázs.

- Uram Teremtőm! - ugrott föl Tamás dideregve.

- Bolond kend! - mordult rá a nemzeti úr. - Olyan paprikást főzött, hogy már a szaga is föltámasztott.

Azzal szépen, gyöngéden, ölelésformán ráterítette az öreg úr az öreg szolgára a rókamálás köpönyeget, amelyben valaha a Thurzó nádorispán melengett.

A MONOSZLÓI HARANGOK

ANDRÁS MEGCSALÓDIK

A Tisza még aludt, olyan mélyen, hogy arra se ébredt fel, mikor jeget vágtak a hátából. A gátör is aludt, mert mi a ménkűt csinált volna mást, mikor a gát úgy elbújt a hófűvásban, mintha szégyellte volna magát, hogy ő olyan poszt, akinek nincs mit őrzeni. A mérnök urak is alhattak, ha úgy tartotta kedvük bent a messzi városban, és semmi okuk se volt azt álmodni, hogy félreverik a harangot.

A réti ember azonban ébren volt, és már Mátyás-napkor tudta, hogy az idén baj lesz a vízzel. Az Isten tudja, ki mondta meg neki. Vízrajzi jelentésekkel ő nem él, a rádió ide különben se szolgál ki, s újság tíz esztendeje járt utoljára a kezében, mikor kaszakövet vett a tavaszi vásárbán, s azt az illető jóember abba csomagolta be. Hanem az égen és földön voltak mindenféle jelenségek, amikből érteni kell ésszel élő embernek. A réti ember különös madarakat látott a szalmakazal tetején, amelyek nem járatosak ebben a tartományban. Búvármadarakat formáztak, de olyan fülük volt, mint a vöcsöknek, és úgy sírtak, mint a szélkiáltók. Annak is kellett valamit jelenteni, hogy a hold egész télen udvarral járt minden teléskor, és úgy mutatta Szent Dávidot és Cicellét, mintha firhang mögé húzódtak volna. Hát az mitől lehetett, hogy mikor a fekete eperfát kivágta kútágasnak, a fa-gyűrűk helyén olyan morzsalékot talált benne, mint az elrothadt szíj?

- No, Virgonc - mondta a kutyájának -, ezt bontsd ki, ha jó fogad van!

Magányos öreg létére csak a Virgonccal beszélgethetett a réti ember. Ugyan beszélt ő a naphoz is, ha nem akart felkelni, a szélhez is, ha nem akart lefeküdni, a tűzhöz, ha az ázott venyige nem akart meggyulladni, továbbá a cserebogárkukacot is megfeddette, hogy ugyan hogy hízhatott már olyan éktelen kövérre, de felelni csak a Virgonc szokott neki, mint lelkes állat. Ezúttal a Virgonc csak ásitott, annak jeléül, hogy a fák élettana még most nem érdekli.

- Majd annak is eljön az ideje... gazdám - ezt mondta a farka billegetésével.

Igen, mikor nyiladozik az idő, levet ereszt a föld, és az fölszakad a fiatal fákba, olyankor szoktak előjönni a kitelelt nyulak mezőrendőri kihágásokat elkövetni, és olyankor szokott Virgonc nyulászati tanulmányokat végezni. Az idén azonban későn született meg a tavasz, és akkor is vetéltnek. A vizecskék ugyan előbugyogtak, itt-ott meg is szaladtak a földeken, a fák is kezdték nyitogatni a szemüket, de nyulat nem lehetett látni. Mind elhurcolkodott a rétről a partosabb helyekre.

- Megkapták a hírt - bólintott a réti ember, és nemsokára ő is megkapta a hírt.

Álmában megjelent neki az édesapja, akire már vagy ötven esztendeje nem gondolt rá a réti ember, mert mindig volt neki egyéb gondja. Az is réti ember volt, s hetvenkilencben halt meg, a vízkor, ezen a tanyán. Ez a mostani réti ember akkor suhancár gyerek volt, s neki kellett volna a csikót behúzni a házba, mikor a víz fölvette az udvart, de nem bírta a megriadt jószággal, örült, hogy maga ki bírta evickélni az árból. Az apja azonban, aki a tehénnel vergődött, nem nagyon örült, hanem elkáromkodta magát, és utánaugrott a csikónak. A farkát el is kapta, de mindjárt le is merült vele együtt, s valami nagy sodorba kerülhetett, mert sose lett meg többet.

Most, hogy ott állt a fia ágya mellett, szép, piros képű, fiatalos embert formázott, inge, gatyája felgyűrve, úgy, ahogy a vízbe ugrott.

- Adj egy pipa dohányt, Andris - ez volt az első szava, és előhúzta a gatyakorcból a kis tajtékpipát.

A réti ember egyszerre megismerte a pipát a cinezésről, és az is eszébe jutott, hogy akkor ejtette le az apja a köszörűkőre, mikor a tetőt nádalták. El is csodálkozott rajta, hogy öregember léte neki még ilyen is eszébe jut, de azon még jobban ámulatba esett, hogy az apja rá akar gyűjtani.

- Hát a másvilágon is lehet pipálni? - kérdezte csak úgy fektiből.

- Csakis - intett az apja -, hiszen másképp hogy löhetne kibírni?

- Nono - intett ki a dunna alól a réti ember -, ott az acskó a lócán.

A halott réti ember elkezdett tapogatni, de nem találta a zacskót.

- Nincs itt - mondta mérgesen.

- Akkor leeshetött - mondta a fiú, s kiugrott az ágyból -, majd mindjárt masinát gyűjtök.

- Egy - mondta a halott, és elfújta a föllobbant masinát.

- Kettő - fújta el a másodikat is.

A hatodikat aztán nem bántotta. Nagy világosság lett, s a réti ember észrevette, hogy milyen öreg, eres kéz az övé az apjáé mellett. A halott pedig meglátta a lóca alatt a zacskót.

- Vödd föl, Andris! - parancsolta.

Lehajolt és odakapott a zacskóhoz, olyan könnyedén, mint ahogy ilyesmit fel szokás kapni. De nem bírta fölvenni.

- Hát ezt mi lelte? - egyenesedett föl.

- Egy! - számolt a halott. - Markold mög jobban!

De markolhatta azt, csak nem engedett.

- Kettő! Rántsd mög, Andris!

Ötször veselkedett neki hiába, hatodszorra pukkant egyet a zacskó, mint mikor a hordó kilövi magából a dugót, egy kis kerek lyuk támadt a helyén, azon elkezdett kifelé bugyogni a víz, egyszerre elöntötte a szobát, s már a szájáig ért a réti embernek, mire fölébredt.

A réti ember másnap fölmászott a nagy jegenyére, annak a hegyibe odalátszott a Tisza. Egy-két jégtábla úszott még rajta, de a komp már megindult. Átment a faluba, a boltba.

- Sütés lesz, András bácsi? - kérdezte a boltosné. - Elfogyott a kenyere? - s már tördöste is egy kis stanicliba az élesztőt.

- Csak felit adja a tésasszony a röndösnek - mondta a réti ember. - Három könyérre valót.

- No - csodálkozott az asszony.

- Ölég lesz az hat hétre.

- Hát mi lesz hat hét múlva?

- Nagy szaladás. Itt lösz a víz.

- Szent Isten, ne ijesztgessen, András bácsi!

András nem akart ijesztgetni senkit. Visszafelé menet nagy volt a diéta a kompon, hogy csinál-e a víz kontrabontot az idén, vagy nem. Két ember fogadott is egy liter borba. András nem vegyeledett bele a disputába, szó nélkül húzta a kompötelet. A víz se igen zajongott, de nagyon habzott a széle, mint búcsúkor a jó ser.

András tudta, amit tudott. Nem kedvelte a kenyérsütést, csak muszájból adta rá magát, mióta asszony nélkül maradt. Hogy kevesebb legyen a vesződség, hat kenyeret sütött egyszerre, fölrakta őket a polcra, az ereszet alá, hogy rá ne dohosodjanak, s hetenként szétlocsolt rájuk egy kanta vizet, hogy rá ne száradjanak. Most nem kellett őket kánikulától féltetni, mind a három kenyeret az ágy alá dugta.

Mire az elsőnek végire ért, már a padlás szájából is meg lehetett látni a vizet, nem kellett érte fát mászni. A réten megindult a szántás, András szomszédjai is munkába fogtak, a vízen túlról való falusi emberek. Az öreg, máskor a legfrissebb a réteken, az idén nem törte magát. Egész nap a padlás szájában pipálgatott, és nézte a sebesedő vizet.

- Hát kend, András bácsi - köszönt oda egyik-másik arra vetődő szomszéd -, urizál?

- Ráérök.

- Szántani? Mánis elkéstünk vele. Vagy kend bukfencőt akar vetni az idén a földjibe?

- Én még várok.

Nem a végrehajtót várta, de az jött meg. Sok zenebonás szegény ember van a réten. Nincs a parasztban semmi belátás az idén. Andrással nem volt semmi viloncia. Maga vezette ki az istállóból a tehenet, és mikor az rábődült az idegenekre, csendesítően megveregette a farát.

- Mindögy az, Bimbó.

A végrehajtót pedig megkérdezte:

- Hát a Keselyt nem viszi el?

- Majd a nyáron - köpte az dühösen a szót. Azt hitte, csúfolódik vele a gazda.

Mire a második kenyér megszegésére került a sor, a víz már a nyúlgátat legelte. A fehér hablovak mindenféle feketeségeket röpítettek. Némelyikből ki lehetett venni már a ház végiből is, hogy ajtó vagy asztal. Egy háztetőt is látott András, annak kellett lenni, de igen messze vidékről való lehetett, ahol más divatuk van a házaknak.

A réten abbahagyták a szántást, de azért soha ekkora nyüzsgölődés nem volt, mint most. Lovat, marhát, disznót, birkát hajtottak a komp felé. Kocsisámra vitték az aprójószágot. Ijedt emberek lebontották a tanyájukat, s mentették a tetőt, a deszkát, a téglát, a kerítést. Mindenkinek elég volt a maga baja, Andrásra ügyet se vetett senki. Már akkor hasig ért a lovaknak a víz, mikor valaki bekurjantott hozzá:

- Gyék kend velünk, András bácsi! Aszongyák, holnap már nem jár a komp!

- Nem ám! - kiáltott vissza András. - Mánis éri a víz a kötelet, siessetök!

Akkor gondolta meg magát, mikor a kocsi már a kanyarodónál locsogott. Ejnye, ejnye, hátha a Keselyt elvitték volna!

Kivezette az öreg lovat az istállóból, és megcsapkodta az ostorral.

- Eredj, no, hátha valaki pártod fogja!

A ló nekiiramodott, de az udvar széléből visszafordult. Ott a kerítés már beledőlt a vízbe. Szaladt a másik oldalra, onnan is visszahökkenett a víz. Jajveszékelő nyerítéssel tartott a házajtónak.

- Ne te ne - csapkodta meg András az ostornyéllal -, hát lögyél eszödon!

Addig verte, míg a ló bele nem ereszkedett a vízbe. Kis darabot kellett neki úszni, aztán már vitte a víz, amerre neki tetszett. Egy ideig vissza-visszaforgatta a fejét fájdalmas nyerítéssel, aztán már csak a nyerítése hallatszott, ahogy a fűzfák koronája közé ért. De az is lehet, hogy az már csak András fülének a képzelődése volt. Nagyon összeszokott a réti ember a lóval, s nem azért nem siratta meg, mintha szegyeiké volna, hanem mert neki nem volt törvénye a sírás.

- No, Virgonc, hát te mire végződ? - kereste a kutyát. De a kutya még csak nem is vakkantott semmi hívogatóra. Volt neki magához való esze, idejében meglépett.

Másnap reggel már vízbe lépett András az ágyból. Csak bokáig ért, s délig nem sokat emelkedett. A réti ember kényelmesen felhurcolkodhatott a háztetőre. Fölvitte a subáját, az utolsó kenyeret, a maradék szalonnáját, sót, paprikát. Az ennivalót bekötötte a kéménybe, aztán belegubózkodott a subába, szétvetett lábbal eligazkolódott a tető nyergén, a hátát neki-vetette a kéménynek, és szundított egyet. Jó nagyot, mert kicsillagosodott az ég, mire fölébredt. Rágyújtott, hallgatódzott, nézelődött. Mást nem hallott, csak a víz locsogását, de látni sok mindent látott, ami addig láthatatlan volt. A vízözönt is látta, ahogy gyerekkorában a kis Bibliában. Csakhogy akkor bárka úszott a vízen, most meg nem úszik semmi.

„Mert akkor a Noé uralkodott - ezzel a gondolattal bóbiskolt el -, most meg az Antikrisztus uralkodik.”

Kireggellett, és csakugyan nem úszott egyéb a vízen, csak egy sárga koponya, amit valami östemetőből moshatott ki a víz. András azonban töknek nézte a koponyát, mint ahogy a népek gyakran emberfejnek nézik a tököt. Nem sok ügyet vetett rá, és onnan a kémény mellől nem is láthatta, hogy a koponya beúszik a háza nyitva hagyott ajtaján. Csak arra nézett körül, hogy a kutya morog valahol, de már nem is morog, hanem csahol nagyon mérgesen.

- A Virgonc! - ismert rá, és elkáromkodta magát. Noé is bizonyosan így tett, mikor észrevette, hogy a kutyája kimaradt a bárkából.

Hol lehet az az istenverte eb? A csaholás a házból hallatszott, a kéményen jól kiszolgált a hang. De mit ugathat. Ez nem az ijedség hangja, hanem a haragé. No de ez már szűkülés! Már csak mégse mondhasa a Virgonc, hogy akkor nem törődött vele, mikor érkezett a világ vége. Hiszen úgy lehet, már csak ketten maradtak az egész világból.

- Virgonc! Virgonc! - kiáltott be a kéményen.

Ha valaha öröm volt teremtetett állat hangjában, a Virgonc feleletében az volt.

András lemászott a tetőről. A hónaljáig ért a víz, föl-föl is kapta, de azért csak beviaskodta magát az ajtón.

- Hamm-hamm-hammar! - köszöntötte a kutya a kemence tetejéről, elázottan, mint a kiöntött ürge. Úgy kellett lenni, hogy mikor megorrontotta a veszedelmet, bebújt a kuckóba, onnan fölkapaszkodott a vízből a kemencenyakra, s azon dühödött föl, hogy a koponya incselkedett vele a víz színén.

- No gyere, te szégyöntelen! - nyalábolta le András a kutyát, aztán leoldozta a tulajdon nyakravalóját, abba belepólyálta, s úgy kötötte a vállára.

- No, így talán szöröncsét próbálhatunk! - mondta neki.

Leszaggatott néhány kéve nádat a tetőről, mire meg tudott kapaszkodni, de utoljára csak fölért. Megszalonnáztatta a kutyát, aztán a suba alá bújtatta az ölébe, s ő maga akkor kenyerezett meg. Jól is esett, s az se volt baj, hogy megszomjazott utána.

- Estig helyembe gyön az ital - mércsikélte a szemével a vizet -, addig löhet egyet hunyni.

Nagy kurjongatásra ébredt föl.

- Hé ember! Öreg!

Egy csónak úszott oda a tetőhöz. Úri csónak, két úrféle emberrel.

- Nini, vízibubák! - csodálkozott rájuk András. Andrásék így hívták a regattistákat.

- No ne a szemit meresztgesse kend, hanem szálljon be! - kiáltottak rá.

- Minek szállnék?

- Elment az esze kendnek? Hát nem akar menekülni?

- Mőnekülni? Hát hova löhet itt mőnekülni?

- Ne számárkodjon kend! Hát a faluba!

- A víz oda is csak bemén.

- Akkor meg majd a városba, Szegedre.

- Az se ér sömmit - rázta a fejét András. - Az is a vize lösz.

A vízibubák elnevették magukat.

- Ejnye, de kutyahitű ember kend! Akkor elvisszük Félegyházára. Oda már csak nem mén be a víz.

- Be az - bólintott András -, mindenüvé. Nem ösmerik maguk a Tiszát. Ötven esztendeig csöndben van, de akkor föllázad, és a legmagasabb högyet is möghaladja egy öllel, így végezte ezt az Isten a Tiszául.

Alig bírták leráncigálni a tetőről, aztán megfordultak a falu felé. A réti ember nem szólt az egész úton. Csak mikor kikötöttek a falunál, és meghallotta, hogy egy centit apadt a víz, akkor szólalt meg szemrehányóan fordulva a Tisza felé:

- Hát nem löhet mán hinni neköd se!

A MONOSZLÓI HARANGOK

Kilencen vannak a monoszlói harangok, s egyik szebben szól, mint a másik! Persze legszebb a szavuk olyankor, mikor valamennyien egyszerre beszélnek. Olyan szép muzsika, hogy bizonyosan a jó Isten is mosolyogva hallgatja.

Csak hogy nagyon ritkán szólnak egyszerre a monoszlói harangok. Lehet annak már vagy harminc éve, mikor utoljára kongatták egyszerre valamennyit. Csak hogy akkor nem muzsikáltak, hanem jajgattak, s szavukat bizonyosan sírva hallgatta akkor a jó Isten.

Akkor volt az, mikor a Szillér vize előtötte Monoszlót. Most csendes kis patak ez a Szillér, olyan szelíden duruzsol a medrében tarkálló kavicsok között, mint ahogy álmos kisgyerek gügyög a bölcsőjében. De akkor haragos volt a Szillér, mint valami nekibőszült óriás, és harsogva tört be egy szeles éjszakán a nádfödeles házacskába.

- Itt mi vagyunk az urak! - tomboltak a habsörényes hullámparipák.

Nem tartott azonban sokáig a Szillér haragja. Egy hét múlva már megint visszafeküdt régi ágyába, és mosolyogva ringatta ölében a csillagos eget.

- Nem kell tőlem félni, emberek - locsogták tiszta habjai -, hiszen éppen csak játszottam egy kicsit.

- No, majd teszünk róla, hogy máskor ne jusson eszedbe az ilyen játék - mondták a monoszlóiak, és erős töltések közé szorították a pajkos patakot.

Apraja-nagyja a falu népének mind ott szorgoskodott a töltésen, csak Forró Kis Miklós hiányzott közülük.

- Nem érek rá - mondta a hajdúnak, aki munkára kergette. - Én most hurcolkodóban vagyok.

- Hát aztán hová hurcolkodol szülőfaludból, Forró Kis Miklós?

- Én bizony Amerikába hurcolkodom.

- Itt tudnád hagyni szülőfaludat?

- Nekem nem falum többet - mondta Miklós, elborult képpel mutatva háza romjaira. - Minden örökségemet elvette a víz. Hát keresek magamnak másik hazát.

Harmadnap már búcsúzott is Forró Kis Miklós, nagyon könnyű szívvel búcsúzott, és mosolyogva. Jó cimborái sírva szorongatták a kezét.

- Visszajössz te még ide, Miklós - ölelték meg utoljára.

- Nem én többet, míg megint egyszerre nem szólnak a monoszlói harangok - nevetett a monoszlói bujdosó.

És úgy elment, hogy vissza se fordult többet a faluja felé. Hosszú esztendőig hír se jött felőle. Egyszer nagy sokára érkezett tőle egy levél a faluházára. Azt írta benne, hogy apja, anyja sírjára márványkeresztet állítsanak. Küldte a rávaló pénzt. „A maradékot adják a szegényeknek” - azt írta.

Ürgették, forgatták a faluházán a levelet, de alig tudtak eligazodni rajta. Mert nem Kis Miklós volt aláírva, hanem Kismi Klosz. Bizony testtel-lélekkel amerikai ember lett Kis Miklósból. Kezdetben sokat nyomorgott, volt úgy, hogy majd éhen halt, de aztán szolgált neki a szerencse. Házakat, gyárat szerzett Kis Miklós, igaz, hogy véres verejtékkel. Majd fölvetette

már a pénz - igaz, meg is öregítette hamar a megfeszített munka. A haja megderesedett, homlokát fölszántották a gondok, s arcáról soha el nem oszlott a szomorúság. Nem, még akkor se, ha fia, lánya puha keze simogatta.

Egyszer meg is kérdezték tőle a gyerekei, mivel lehetne fölvidítani szomorú szívét.

- Az Isten tudja - sóhajtotta Kis Miklós. - Nincs nekem semmi bajom, semmi kívánságom. Csak azt szeretném tudni, micsoda csengést-bongást hallok én a szívemben minden éjszaka.

Híres orvosok megvizsgálták Kis Miklóst, és a szemébe nevettek.

- Egy kis képzelődés meg a nagy jó mód - mondták neki. - Volna csak miszter Kismi szegény gyári munkás, mindjárt nem muzsikálna a szíve.

- Megpróbálom én azt is - sóhajtott Kis Miklós, és bevette magát a gyára gépóriásai közé közönséges munkásembernek.

Az se ért semmit. Mentül jobban csattogtak, dübörögtek a gépek, annál erősebb lett a szívében a csilingelés. Akkor aztán azt tette Kis Miklós, hogy hónapokig nem mozdult ki a házából, hanem magához hívatta a világ leghíresebb zeneművészeit, és azokkal muzsikáltatott magának. Hátha valamelyik rátalál arra a dallamra, amelyik az ő szívében hangzik.

Valami híres csengettyűművész talált rá. Alig fogott a játékba, elkiáltotta magát Kis Miklós:

- Tudom már! A monoszlói harangok!

Még aznap hajóra ült Kis Miklós egész házanépestül, s jött hazafelé látogatóba.

- Csak egy-két napra - mondta az amerikai barátainak.

S egy hét múlva, amikor kedvére kigyönyörködte magát a monoszlói harangok szavában, csakugyan menni is akartak visszafelé. Már föl is ültek a kocsira a faluháza előtt, mikor megszólalt a templom öreg harangja.

- Várjanak csak - kapta le öreg Kis Miklós a kalapját, és hallgatta a harangot könnybe lábadt szemmel.

És hallgatta másnap is, harmadnap is, hallgatta egy hétig.

- Csak még egyszer hadd halljam! - könyörgött a gyerekeinek.

Utoljára aztán azt mondta nekik, hogy menjenek csak ők maguk, nekik ott a hazájuk, ő már csak itt marad addig, míg egyszerre nem szól Monoszló valamennyi harangja.

Mostanában szólt egyszerre valamennyi. Három templomnak kilenc harangja siratta el Forró Kis Miklóst, akit idegen világból, messzi tengereken túlról az ő szavuk csalogatott haza magyar embernek.

AZ UTOLSÓ LOPÁS

Volt az én Messzi keresztapámnak becsületes neve is. Volt hát, ha egyéb becsületes jószága nem volt is. Szépenlépő Szerencsés Fekete Györgynek hívták, ami nagyon szép név, de tán még ő maga se tudta egy szuszra kimondani, pedig nagy, hosszú égimeszelő ember volt. Én csak afféle kucóporos kisgyerek voltam, akinek még a vadribizli-szedéshez is küsszék kellett, s keresztapám nevét meg csak létráról tudtam volna kimondani. Hát csak úgy mondtam, hogy: Messzi keresztapám, aztán ez a név rajta is vészett.

Messzi keresztapámnak pedig azért mondtam, mert volt nekem Közel keresztapám is, aki harmadik ház ellen lakott tőlünk. Igazság szerint ez volt az igazi keresztapám, mert ez buzgólkodott körülöttem, amikor az öregtemplomban a szenteltvízecsét a fejemre csorgatták, és ő vállalta értem a felelősséget a Magasságbéli előtt. Hiszen ez rendben is lett volna, mert van abban valami megnyugtató, hogyha majd egyszer számon kérik tőlünk odafont az idelent való csetlésünket-botlásunkat, azt mondhatjuk, hogy mi nem ígértünk semmit, álljanak elő a kezesek. Hanem az én keresztapám igen szigorúan vette a felelősséget - különben szabómester volt, és az édesapám csak posztólopó komának hívta -, és mindjárt rőffel térített vissza az erény útjaira, ha hajigálództam az utcán, vagy a deszkakerítésen keresztül incselkedtem a kutyákkal. Ha pedig arra a bűnre is rávetemedtem, hogy mekegtem a kecskéjüket, akkor nem restellt panasza átjönni az édesanyámhoz.

- Komámasszony, tudja, hogy jó keresztény vagyok, nem kívánom senki kárát, de jusson eszébe, ha megéri, megmondom előre, hogy ezt az én legkedvesebb keresztfiamat előbb-utóbb felakasztják.

- Mit csináltál már megint, te anyagyász? - nézett rám szegény szülém ijedten.

- Kicsúfolta a tisztos ipart - forgatta szemeit az égre Közel keresztapám, és egészen úgy mekegett a rezgő szakállával, akár a kecskéje.

Mindig a cigányhideg lelt, ha a posztólopó komát hallottam csoszogni a kisajtónkon, annál jobban örültem azonban, ha a Messzi keresztapám dobogását hallottam. Pedig ő nem is az én keresztapám volt, hanem valamelyik elhalt testvérkémé, de azért ha a gyerek meghalt is, minálunk nem lett oda a komaság. Messzi keresztapám rám ruházta az elhalt keresztgyereke iránt való szívbéli nagy jóindulatát, és minden pénteken bekocogtatott hozzánk az emberségét kimutatni.

- No, legény, tanáld ki, mit hoztam neked? - mindig ez volt az első kérdés.

- Halcukrot.

Ezt biztosan mondhattam, mert mindig halcukrot hozott, amiből hatot adtak egy krajcárért. Hat kis cukorhalacska, amelyik a fejétől a derekáig piros volt, a derekától a farkáig sárga, és egész hosszában-széltében bagószagú. Mert mindig a dohányzacskóból bújt elő a halacska, minden pénteken egy.

- No, most már azt mondd meg, legénykém, miben szeret úszni a hal? - ez volt Messzi keresztapám katekizmusában a második kérdés.

Ha meg akartam kapni a cukorból való halat, akkor azt kellett felelnem, hogy „a hal papra-morgóban szeret úszni”.

Erre megkaptam a bagószagú csemegét, és most következett a harmadik kérdés, de arra még apámnak kellett felelni:

- Erdő-morgó-vigyorgó, hol az a papramorgó?

Mikor aztán ezen is túl voltunk, akkor ez következett az édesanyám részéről:

- No, komámuram, ha már úgyis megvetette az ágyát az ebédnek, tartson velünk.

Messzi keresztapám nem volt gőgös ember, és nem kérte magát, hanem leült első szóra az asztalhoz, úgy, ahogy volt, a nagy báránybőr sapkával a fején és a görbe szőlőmetsző késsel a csizmaszárbán. Mint ahogy a kártyabeli királyok sohase teszik le a koronájukat meg a kormánypalcájukat, ő se vált meg soha a sapkájától meg a szőlőmetsző késtől. Azt hiszem, velük is aludt, s ez éppúgy nem zavarta az álmát, mint ahogy nem háborgatta az asztalnál az evésben. Mink hárman nem tettünk annyi kárt az ebédben, mint amennyit ő egymaga a gallérja mögé hajigált.

- Pedig elhiggye, lelkem-galambom komámasszony, hogy sose vagyok étvágyamnál - szuszogta bánatosan, ahogy egy kis lélegzetet vett. - Az ilyen magamforma szegény magányos özvegynek úgy össze van szorulva a gyomra a sok kemény tarhonyától, mint a rossz bocskor.

- Zsírozni kell a bocskort, koma, akkor kitágul - tolta elébe édesapám a fordítottkásás tálat, és nincs az a macska, amelyik tisztábbra kitakaríthatta volna, mint a szegény magányos özvegy.

Akkor aztán felcihelődött, nyakába akasztotta a csikóbőr tarisznyát, barackot nyomott a fejemre, megígérte, hogy a jövő héten megint talál nekem halcukrot, és végül a radnai Szent Szűz oltalmába ajánlva bennünket, engedelmet kért az alkalmatlankodásért. De mindig tudtuk, hogy az utca végéről még egyszer visszafordul.

- Mártonkám, lelkem, adjál már egy gyújtat dohányt, nézd, most veszem észre, hogy üres az acskóm, pedig pipaszó nélkül messze van a Taránok keresztje.

A Taránok keresztje öreg kőfeszület volt a nagy szőlőúton, az tartotta hátával a Messzi keresztapám rossz gunyhóját, amely a Jézuska segítségével rég összedűlt volna. Biz az jó három fertályóránnyira volt a várostól, s édesapámnak jól bele kellett markolni a dohányos szakajtóba. S míg ezzel bíbelődött, addig édesanyámat egy pakli masináért küldte a kamrába Messzi keresztapám, s ez volt az a kritikus pillanat, mikor minden pénteken elveszett valami a házból.

Hogy csinálta, mint csinálta, arra sose jöttünk rá, de az bizonyos, hogyha Messzi keresztapám halcukrot hozott nekem, akkor valaminek mindig lába kelt nálunk. Elveszett a sóskupa az asztalról vagy a borotvatok a gerendáról vagy a gyűszű az ablakpárkányról vagy a csörgetélő a kemencenyakról vagy a favágó balta a ház előtt, s ha más nem, elveszett valami rozsdás, ócska vasszerszám, amely a nádtető alatt volt bedugva az ereszbe - de soha úgy nem járt nálunk Messzi keresztapám, hogy valami a kezéhez ne ragadt volna.

Egyszer az apám talált a piacon valami fanyelű pléhszerszámot, amiről azt hittük, hogy az valami úri tűzpiszkáló. Nagy deák koromban tudtam meg, hogy hajsütő vas volt, annak idején sehogy se tudtunk belőle kiokoskodni, pedig az apám még a végrehajtótól is megtudakolta, mi lehet az. A titokzatos találmány a tükör mögé volt bedugva, onnan vészelt el szőre-szálán. Hónapok múlva találta meg édesapám Messzi keresztapám gunyhójában, föl volt akasztva a szenteltvíztartó mellé.

- Hát ez, koma? - mutatott rá édesapám. - Ezt mitőlünk hoztad el, ugye?

- Onnan én, koma - bólíntott a nagy báránybőr sapka. - Mondok, úgyse kell az nektek semmire se.

- Nono - mosolygott az édesapám -, de hát azt se tudod, mire való.

- Hiszen éppen azért - szippantott egyet az orrán Messzi keresztapám. - Hadd legyen valami olyan is a háznál, amiről nem tudom, micsoda.

A kleptománia még akkor nem volt kitalálva, édesapámék csak úgy mondták, hogy Messzi keresztapám lopós ember. De ezt nem rossz végrül mondták, csak úgy, mint mikor valakiről azt mondják, hogy danolós ember vagy italos ember vagy istenes ember.

- Foltjával jó a csizma is - állította édesapám, ha úgy szóbeszéd közben felkerült a lopós koma.
- Igaz, hogy egy kis szarkatermészet szorult a komába, de máskülönbén nagyon tökéletes ember az. Nincs az a tapasztócigány, aki úgy tudjon tapasztani, mint ő. Nem repedezik, nem hámlik a tapasztása, hanem szép egyenletes sima, mint a nyers pite a tepsiben.

Így esett aztán, hogy mikor egyszer a házunk végét kellett tapasztani, a Messzi keresztapám tudományához fordult édesapám.

- Vállalod-e, koma?

- Mit fizetsz érte, koma?

- Hát azt a választási malackát, amit a múltkor elhajtottál az árunk partjáról.

- Hát a tietek volt, koma?

- Az volt az, koma.

- Fusson ki a két szemem, ha tudtam. No, most már mindegy, majd letapasztom.

Egy hét alatt olyan simára tapasztotta a ház végét, hogy akár írni lehetett volna rajta, mint az iskolában a nagy táblán. Igaz, hogy közben ellopódott a kútgémünkről a kolonc, az óránkról az egyik körte, egy csirkeitató, egy kaszakő, egy birkanyíró olló, amit már nem lehetett kinyitni a rozsdától, meg az istállóajtóról a kallantyú, de hát azért édesapám csak édesanyámat szidta össze.

- Miért nem vigyáztok jobban? Utoljára ellopátjátok az egész házat.

Hát utoljára nem a ház lopódott el, hanem édesapámnak a cinezett tajtékpipája. Volt ugyan neki több is, de ez volt a legkedvesebb, mert ez már háromszor eltört, tehát nem kellett úgy féltetni, mint a többi, amelyik még egyszer se tört el.

Ez a pipaügy úgy kivette a sodrából édesapámat, hogy azt találta mondani Messzi keresztapámnak:

- No, hát szégyentelen, vén lator kend!

- Ejnye, ejnye, Márton! - csak ennyit felelt Messzi keresztapám szelíd fejcsóválással. - Csak már ne a komaasszony előtt tettél volna így csúffá.

Persze jövő péntekig már elfüstölgött az édesapám haragja, mákos gubát főzetett édesanyámmal, mert tudta, hogy abból három teletés tányérral is megeszik a vén lator.

De hiába vártuk, nem jött, se azon a héten, se a rákövetkezőkön. Először örült neki apám is, anyám is. Hála Istennek, csakhogy megszabadultunk tőle! Nem is vesz el azóta a háztól semmi. Ebből is látni való, hogy mindig ő volt a tolvaj.

Azonban ahogy telt-múlt az idő, egyre ízetlenebb lett Messzi keresztapám nélkül a pénteki ebéd mindnyájunknak. Nem is bírták tovább az apámék nagycsütörtöknél. Akkor azt mondta az apám:

- Holnap reggel kimégy a szőlőbe Messzi keresztapádhoz, meghívod ebédre. Megmondod neki, hogy kivetheti a drágát a hasából.

Másnap reggel útnak indított édesanyám. Maga is eljött velem a város széléig, ott megmutatta, merre kell mennem, aztán a nyakamba kötötte a fekete selyemkendőjét, mert hűvösen fűdögált a böjti szél.

Messzi keresztapámat kint találtam az udvaron. Éppen a malacka körül forgolódott a korpás szakajtóval. A körül a bizonyos malacka körül, amelyik meg is nyúlt, ki is gömbölyödött azóta. De bizony nem törődött Messzi keresztapám többet se a malaccal, se a szakajtóval, amikor meghallotta, mi járatban vagyok!

- Eszem a szentedet, éppen csak a szó hibádzott. Már megyünk is, csak a tarisznyámat hozom ki.

Napba nézett, ahogy a kerítésajtót behúzta maga után, tüsszentett is akkorát, mint az égzengés.

- Éhomra tüsszenteni szerencse, majd meglátod, lelkecském - fogta meg a kezemet, és lekerült velem a vakdülőre.

Itt ugyan hosszabb az út, mint az országúton, de alkalmasabb a célszerű szegény embernek. Mert az országúton jönnek-mennek a kocsik, ki a templomba befelé, ki a templombul kifelé, egymást érik az emberek, s az ilyen helyen nem lehet a szerencséivel találkozni. A szerencse ilyenkor ott kukorékol az embertelen tanyák szemétdombján, ott kapirgál a vetések szélében, vagy gágog a pocsolyában.

Persze szem kell hozzá, hogy az ember a szerencsét meglássa. Olyan csókaszem, mint a Messzi keresztapámé volt, amelyik elől el nem bújhatott a szerencse, akár kakas, akár tyúk, akár liba képében incselkedett vele.

Most is észrevette a szerencsét már a második dülőben. A szerencse egy kan macska képében lépkedte a mezei egereket a száraz gaz közt.

- Megvagy! - ugrott rá a cirmos egy nagy kövér egérre.

- Megvagy! - vetette rá magát Messzi keresztapám a cirmosra.

S ahogy betessékelte a tarisznyába, nekem mondta el az indokolást:

- Tanuld meg, kisfiam, az ember sohase tudhassa, minek veheti hasznát.

Éppen a harmadik dülőbe fordultunk be, mikor nevén szólította valaki Messzi keresztapámat:

- Gyu-ri-i, Gyu-ri-i!

Bodor kis malac szöszmötélt a gyepen, és szimatolva emelte föl rózsás orrocskáját.

- Hallod, gyerek, ez engem hív! Más semmiféle Gyurit nem látok itt a környéken.

Egy korai szitakötőn kívül csakugyan nem járt arra semmiféle lelkes állat, az is úgy csóválta a nagy fejét, mintha azt akarná mondani:

- Nekem semmi közöm a malachoz.

- Vadmalac lesz ez - nézett körül Messzi keresztapám, s kieresztette a cirmost a tarisznyából. - Minek találjak én macskát, ha malacot találhatok? Nem igaz, kisgyerek?

Azzal leguggolt, és megrázogatta a tarisznyát, mint a kukoricás szakajtót szokás.

- Coca, coca, cocikám!

Csudálatos, a vadmalac csöppet se vádaskodott, hanem nagy bizakodva egyenesen besétált a tarisznyába.

- Rőf-rőf-rőf - mondta barátságosan, mintha csak azt akarta volna megmérni, hány rőf hosszú a kvártély.

Nekem az jutott eszembe, hogyha Közel keresztapám ezt hallaná, azt mondaná, a malac csúfolja a tisztas ipart. Messzi keresztapámnak más gondolata támadt.

- Nézd csak, gyerek, mintha ez egyhasi volna az én malackámmal. Mit gondolsz, nem jobb volna vele visszafordulni? Együtt szépen fölnevelkednének, s télire igen lehúznák a mázsát.

Ekkor azonban a malac torka szakadtából elvisította magát:

- Ki-i-i! Ki-i-i! - tuszkolta kifelé az utat a kényelmetlen kvártélyból.

Messzi keresztapám összerezzent, és nagyot rántott rajtam.

- Gyerünk csak, pajtikám, a városba. Ha már szerencsét adott a jó Isten, minek szerencsétlenkednék vele? Jobb lesz ezt eladni. Aztán minek cipelném én ökegyelmét a hátamon. Elmén ez a maga lábán is. Mintha csak a magamét hajtánám. Hova hajtom? Hát az orrom után? Honnan hajtom? Hát a hátam mögül. Nem igaz, gyerekeim?

Azzal kinyitotta a tarisznya száját, a megvadult malac úgy ugrott ki belőle, mintha puskából lőtték volna ki.

- Rőf-rőf-rőf! - kiabálta harsányan, s nekifogott a szántásokat felmérni.

- Hej, te cudar! - rugaszkodott utána Messzi keresztapám, elhajítva a kezéből a tarisznyát. - Kerülj csak elébe, gyerek!

Sok rőföt kellett szaladnunk a malac után, míg le bírtuk fűelni. Most aztán ölbe fogva cipekedtünk vele vissza addig, ahol a tarisznyát elhajítottuk.

No, oda ugyan mehettünk. Azt akkorra megtalálta valaki, s úgy cserélte el, hogy nem hagyott helyette másikat.

Messzi keresztapám sohase láttam ilyen magából kikeltnek. Még a báránybőr sapkát is kivette a fejéből, hogy földhöz huppanthassa.

- A Máriáját neki! Tíz ilyen koszos malacért nem adtam volna azt a tarisznyát.

A malac nyilván érezte a bűnét, mert alázatosan dörgölődött a lábához, és szóval is kérlelte szegényke:

- Gyu-ri-i, Gyu-ri-i!

Még csak ez kellett a nekidühödött embernek. Megrúgta a malacot, és kirántotta a csizmaszárból a metszőkést.

- Még csúfolódsz, te koszos! - csikorította össze a fogát, s úgy vágta fültövön a metszőkés fokával az istenadtát, hogy az egyszerre lefogta a szemét. De legalább nem csúfolkodott többet, hanem kimondta a Szépenlevő Szerencsés Fekete György nevét, ahogy az illendőség kívánja:

- Gyö-örgy! Gyö-örgy! - ez volt az utolsó hördülése.

Most már nem haragudott Messzi keresztapám, hanem letérdelt a malacka mellé, az ölbe vette a fejét, kínálta porcfüvel, papsajttal, de a malacka csak nem nyitotta föl többet a szemét.

- No, fiúcska - kapta fel keresztapám a karjára a szerencsemalac hűlő tetemét -, vissza kell mennünk. Legalább elásom a fontosalmafa alá, majd nagyobbakat terem az őszön.

Most már egészen hűvösen nézte a történeteket, még oda nem értünk a gunyhójához, a Taránok keresztje alá. Ott azzal fogadott bennünket valamelyik szomszéd kanászfia:

- Gyurka bácsi, nem tanálkozott kend valahol a malacával? Rosszul csukta kend be a kerítésajtót, kinyitotta a szél, oszt elcsellengett kend után a malaca. Vagy éppen azt hozza kend az ölében?

- Azt - kókadtt le a Messzi keresztapám feje.

Azóta se láttam olyan halálra vált emberi arcot.

Fölkapott egy nagy göröngyöt, és ráfogta a kiskanászra.

- Nem mégy innen, akasztófára való!

Ahogy az elfutott ész nélkül, Messzi keresztapám egyszerre lecsendesedett. Szelíd medve módjára átölelte a nyakamat.

- Tudod-e a *Miatyánk egy Istent*?

- Tudom.

- Hát az *Üdvözlégy, Máriát*?

- Azt is.

- A *Hiszek egy Istent* is?

- Azt nem olyan jól.

- Nem baj, jó lesz az úgy is. Eredj be, fiam, az udvarra, és térden állva mondd el mind a hármat. Mire készen leszel velük, akkorra kijöhetsz.

Szót fogadtam, és mire kijöttem, Messzi keresztapám felakasztotta magát a feszület karjára. Csak most vettem észre, hogy mikor ölelgetett, lelopta a nyakamról a fekete selyemkendőt huroknak.

VALLATÓ VACSORA

Molnár János híres csendbiztos volt valamikor a mi határunkban. Mikor én összebarátkoztam vele, harminc esztendővel ezelőtt, már akkor megroskadt egy kicsit, de a rabvallató tekintete még akkor is kibírhatatlan volt.

- No, öcsém, ízlik-e a bárányleves? - szögezte rám a rabvallatót azon a tanyai ebéden, amit ő rendelt meg a tiszteletemre Szépenlépő Bogár Pirosnál. (Körülbelül egyidős lehetett a szépenlépése a csendbiztos rabijesztegető tekintetével.)

- Hát ilyennel még nem találkoztam az életben - vallottam ravaszul, ami éppen olyan kötelező a kezdő riporterre, mint öreg perzekutorra a sasteinket. - A maga nemében a legideálisabb leves a világon.

Én nemcsak ravaszul mondtam, hanem szívből is. Máig is azt hiszem, olyan ideális faggyúlevest az utolsó budai basa evett utoljára Magyarországon.

- No még egy tányérral, öcsém. Sose lesz belőled újságíró, ha ilyen szégyenlős maradsz. Szánd mög már, Piros lelköm, a nyavalyást.

Még háromszor szánt meg Piros, s akkor is megszidta a perzekutor, hogy ötödik tányérra való már nem maradt a tálban. Kinézte belőlem a híres rabvallató szem, hogy még annak is megfelelttem volna.

El lehet gondolni, mit produkált ez a szem, mikor Szerencsés Fekete Jóskára szegeződött rá, aki szintén híres ember volt a maga idejében, noha más irányú pályán működött. Jóska a marhalopás terén szerzett magának maradandó érdemeket, és ezen a réven sűrűn érintkezett a csendbiztossal. Elég meghitt viszony volt köztük, s ámbár Jóska sok bosszúságot szerzett a perzekutornak, amit ő nem kevesebb kellemetlenséggel fizetett vissza, azt lehet mondani, hogy kölcsönösen becsülték egymást. Aki diplomáták memoárjait olvasta, az tudja, hogy ilyen esetek nem ritkák a világi életben.

A nagykövetek is vacsorára szokták meghívni, akinek a veséjébe akarnak látni, s így támadt egyszerre a perzekutornak is az a gondolata, hogy vacsorára invitálja meg magához a betyárt. A Tisza-parton jutott az eszébe, ahogy meglátta a kis mokány embert, aki éppen a halászoknak segített bárkát tisztítani. Hivatalon kívül ilyen szolgálatkész ember volt a betyár.

- No, Jóska, gyere velem - nyugasztotta rá a vállára a kezét a biztos.

Jóska megrettent, de csak azért, mert nehezlette a vállán a biztos nagy markát. Amúgy a lelkiismerete most tiszta volt, egy vételt borjú se vetett rá árnyékot.

- Mögyök én, tekintetős uram, hogyne mönnék - mondta készségesen, és egy kicsit följebb tolta homlokán a kajla kalapot. Nagy tisztesség az egy szegény betyárlegénynek, ha úgy mehet végig a perzekutornal az utcán, hogy még csak hátra sincs kötve a keze.

De bizony érte Jóskát egyéb tisztesség is. Ahogy hazaértek, a csendbiztos meggyújtotta a gyertyát, s asztalhoz tessékelte Jóskát.

- No, ülj le, fiam.

A betyárnak kezdett melege lenni. Akármeddig nézett vissza a pályáján, sose történt vele, hogy ülve vallatták volna. Gyanakvó szemmel oldalogta körül a kopott bőrszéket.

- Ne félj, Jóska, nem harap - nevetett a biztos -, hanem nézd, inkább te harapj egy kicsit.

Azzal kivett az almáriomból egy tányér rántott csirkét, és odatolta Jóska elé.

- No, legény, van-e bicskád? Hát persze hogy van, micsoda betyár volnál, ha még bicskád se volna? No, ne kérsd magad, mint éjfélkor a menyasszony, hanem láss hozzá, ha hidegen is vállalod a rántott csirkét.

A betyár azonban csak csóválta a fejét.

- Ejnye-bejnye, tekintetös uram.

- No, mondom, ne uraztasd magad, hanem töltsd meg az oldalközt. Ne félj, nem halsz meg tőle.

- Nem is azért, tekintetös uram - nézett sunyítva a betyár -, hanem hogy mivel érdemöltem én mög ezt az embörséget?

- Ne búsulj, fiam, majd megérdemled mindjárt. Azt mondd el érte neköm, hogy hogyan szoktál te lopni.

A betyár keresztet vetett.

- Isten őrizz, tekintetös uram! Hát mán a tekintetös úr is marhalopásra akarja adni magát?

- Szamar! - nevette el magát a biztos. - Hát már hogy gondolsz olyant? Csak úgy barátilag töszöm föl a kérdést. Hiszön ilyen vén fejjel már csak nem kezdök új mestörséget.

- Nem is való mán az ilyenkor - döfött a tányérba Jóska megvidámodva a halbicskával. - Én is suttyó gyerekek voltam, mikor az első próbát töttem.

- Hogy volt az, édös fiam?

- Úgy, tekintetös uram, hogy marhapásztor voltam, de mint ésszel élő embör, hamarosan rágyöttem arra, hogy többre mén az embör marhalopással, mint marhaörzéssel. Tíz pöngöt se láttam együtt, míg a szömem ki nem nyílt, de aztán csak jóra fordult a sorom. Mingyárt az első ökörhajtással mögkerestem ötven pöngöt. El is danoltam még azon az éccakán a madarászi csárdában.

- Emlékszök én arra, Jóska. Te is emléközhetsz rám, mert jó helybenhagyattalak, mikor először a kezemre kerültél.

- Hát hordtam egy hónapig a kékjét, tekintetös uram - mosolygott a betyár, és kedvtelten turkált a tálban a bicskahegygel.

- Úgy, úgy, gyereköm, csak válogasd a nagyját, mert biz azok apró jércikék voltak. Hát osztán ki szokott neked segíteni, Jóska? Csak úgy barátilag kérdözöm.

- Neköm, tekintetös úr? Nem segít neköm sönki a jó Istenen kívül.

- Te embör, te! Ne káromold az Istent.

- Én? Hogy káromolnám? - tiltakozott a betyár. - Nem vagyok én káromkodós embör. Osztán mög a jó Istennek se igön löhet velem baja, mert mindig mög szokott segíteni. Akiknek egy-két ökre van, azét én sose bántottam, a nagygazdának mög se több, se kevesebb egy ökörral.

- Nono - fújta a biztos a füstöt. - Aztán hány ökröt loptál már össze, gyereköm?

- Tudja a Jézus. Nem nagyon számolgattam én azokat. De nem sok híja löhet a kétszáznak.

- Aztán hányszor vesztöttél rajta?

- Azt már mög tudom mondani, kéröm szépen. Kilencször kerültem a törvény kezire összevissza.

- Ügyes embör vagy te, Jóska - bókolt a biztos.

A betyár azonban szerényen rángatta panyókára a vállát.

- Nem én vagyok ügyes, tekintetös uram, hanem azok a szamarak, akik az ökröket őrzik. Nézze, legutóbb is hogy jártam! Tekintetös úrnak már csak elmondom, barátilag.

- Mondjad, fiam, mondjad! - villant fel a perzekutor szeme. De csak az almáriumra villant. Egy üveg piros bort állított az asztalra. - Ne mondd, Jóska, hogy úgy veszejtelek el, mint az ördög a feleségét.

A betyár húzott egyet az üvegből, és most adta vissza az elismerést:

- Jó kis bora van a tekintetös úrnak.

- Ne arról beszélj, lelköm, gyerököm. Azt mondd el, hogy mi volt az a legutóbbi eset? De azért ne hagyd ám itt ezt a kis körömfaladékot se.

- Az? - tömte magába Jóska az aprócska csülköket. - Jó kis eset volt az, kéröm. Az első kakasszókor ki akarom vezetni az istállóból az ökröt, hát nem fölébred a bérös! Mit akarsz? - kérdezi mérgesen. - Hát mit akarnék, mondok, szögény hajcsár vagyok, eltévölyödtem, itt akarok meghálni, bekötöm éccakára ezt az ökröt a jászolhoz, ha mögengedöd. Dehogy engedöm - pattogott a bérös -, ha a gazda röggel észrevösz, mögpiszkol érte, tisztuljon kend innen vele! - Mögyök mán, édös fiam, mögyök - mondom neki -, csak ne haragudjál! Hát nem is haragudott a külüfejű, mer még az ajtót is ő nyitotta ki.

Nevetett a betyár, nevetett a perzekutor is, de azért utoljára mégiscsak rávetette Jóskára a rab vallató szemét.

- Aztán hova vezetted azt az ökröt, Jóska fiam?

Jóska időváltozást érzett. Egy kicsinység megállt benne az ütő. Aztán összeszedte magát, és vállat vont.

- Vannak a magamfajta embernek többféle helyei.

- Azokat szeretném én tudni, Jóska.

- Azokat nem mondhatom én mög, tekintetös úr. Böcsület dolga az.

- Ötven pengőt kapsz minden orgazdáért.

- Ötven pengőt? - bólított Jóska. - Szép pénz. De nem böcsület.

- Ha pedig nem vallasz, akkor tüstént vásra veretlek.

Már akkor állt a perzekutor. Szúrt a szeme, mint a vasvilla. A betyár lehajtotta a fejét.

- Hát mit tögyek, tekintetös uram?

- Igyál, Jóska, és beszélj.

- No, írja az úr - szegte föl dacosan fejét a betyár. - De maga felel érte az Isten előtt, ha böcstelenségre kényszerít.

- Vállalom, fiam, csak mondjad.

- Tessék. Kesdy Szabó András, Majsa.

- Jó pipa, ösmeröm. Mondd csak tovább.

- Penecilus Tót János, Makó.
 - Tovább!
 - Csábi Mátyás, Vásárhely.
 - Van-e még?
 - Csenki Rafael, Félegyháza.
 - Lősz-e még?
 - Tán ölég is most már ebből ennyi.
 - Hát egyelőre ölég. Köszönöm a szívességöd.
 - Én is a tekintetős úrét - nézett Jóska a tálba, hogy hát azt a három combocskát ki eszi már most meg.
 - Papírba tösszük, fiam, vidd haza - mondta barátságosan a tekintetes úr, és belecsavargatta egy protokollumba a rántott húst.
 - Isten fizesse mög a szívességit - mondta a betyár meghatva.
- Ezen aztán elnevette magát a perzekutor. Ez nem is lett volna baj, ha föl nem fújta volna a két piros képét, és az öklével ráütve ki nem mondta volna:
- Brekeke.
 - Tessék? - sápadt el a betyár, és a gyomrához kapott.
 - Biz ez így van, Jóska - rázta a kacagás a tekintetes urat. - Ne haragudj, de ez egyszer nem igazi csirkét ettél. Azt hittem, te is szereted a békát.
- A betyár nyöszörögve támolgott ki az ajtón. A perzekutor pedig boldogan tette el magát másnapra. Félóra múlva azonban ráverték az ablakot.
- Ki az?
 - Én vagyok. Szöröncsés Fekete Jóska.
 - No mi baj van már megint, Jóska?
 - Mögkérem a tekintetős urat, ne haragudjon, de ez eccör nem igazi nevöket mondtam be. Ugyan van köztük egy igazi is, a majsai, de azt mög már öt esztendeje eltemették.

MÉG EGYSZER A MADARÁSZTÓI CSÁRDÁS

Ősök után kutattam a múzeumi ásóval a határunkban, a néhai madarásztói csárda körül. Ősöket ugyan nemigen találtam, hanem öreg pásztoemberektől összeszededtem a híres csárda történetét, s tárcát írtam belőle. Az annak a rendje, hogy az ilyen nevezetes intézmény ne múljon el nyom nélkül, így legalább az utókor se tehet szemrehányást se a múzeumigazgatónak, se az újságírónak, hogy mire nézte a világot, ha még a madarásztói csárda emlékeztét se adta át az utókornak. Holott olyan nagy emberek is megfordultak benne, mint Rózsa Sándor.

Hát az utókortól nem félek, azt csak kielégíteném én valahogy, hanem a jelenkori kritika máris jelentkezik. K. Szabó Ambrus nyugalmazott uradalmi mérnök úr, akinek a kezébe csak most jutott el a régi tárcsa, szemrehányást tesz nekem miatta egy máskülönben nagyon szeretetre méltó hangú levélben. Hogyha már minden tücsköt-bogarat összeszedtem a lebontott öreg csárdáról, miért nem írtam meg azt is, ami az ő apjával történt ottan. Mikor pedig az a legérdekesebb história.

Beismerem, ez nem volt szép tőlem, de nem egészen én vagyok benne a hibás. Hiszen eddig azt se tudtam, hogy K. Szabó Ambrus úr a világon van, hát arról hogy tudhattam volna, hogy neki olyan apja volt, akivel nevezetes kaland esett meg a madarásztói csárdában! De most már, hogy tudom, megírom vonakodás nélkül.

K. Szabó Ambrus úrnak az apja uradalmi inspektor volt a hatvanas években, azoknak is az elején, mikor Ferenc Jóska volt a császár, és Paplógó József volt a madarásztói csárdás. Valami tátorján idő bekergette az inspektor négylovas hintóját a csárdába, mégpedig éjjeli szállásra, mivel úgy látszott, reggelig se áll el a rengés, csattogás meg a villámmal világító sötétség. Márpedig akkor olyan világ volt, hogy ezen a tájon fényes délben sem volt bátorságos az utazás. (Ezen a tájon tudniillik nem Ferenc Jóska uralkodott, hanem a mi fiunk, a Sándor.)

Paplógó uram igen mogorván fogadta a vendéget, s arra a kérdésre, hogy van-e valami harapnivaló, azt felelte, hogy van ménkü. (Volt is, mert abban a percben hasította kétfelé a csárda előtt álló öreg csomoros nyárfát.)

- Hát egy kis szalonna?

- Van, de avas.

- Palástul vetem én a gyomrom annak is. Hát egy messzöly borocska volna-e?

- Van, de hernyós.

- Annak is megfelelek én.

Biz ez egy kicsit meggondolatlan vállalkozás volt, de azért már csak állta az inspektor úr, amit kimondott. A szalonnának ugyan csak a felét tudta lenyelni, a többi a csizmaszárba rebbentette, hogy meg ne bántsa a mérges csárdást, de a messzöly bort egy hajtásra a gallér mögé eresztette, hogy mentül előbb túlessen rajta. Akkor aztán megrázkódott, s hogy dolga végzetlen ne térjen nyugovóra, megkérdezte a csárdást, hogy mivel tartozik.

- Éppen húsz forint - csinálta a számadást kréta nélkül az érdemes hotelier.

- Tessék? - tátotta el a száját az inspektor.

- Húsz forint. Megmondtam magának - nézett farkasszemet a csapláros a vendéggel. - Vagy nem ért az úr magyarul?

De az inspektor nagyon is értett magyarul. Húsz forintért bizony ő el nem földelteti magát ezzel a haramianézésű vademberrel, akiről szemmel látni, hogy egy tálból cseresznyézik a betyárokkal. Csak egyet füttyent, s a varjú se károg többet az ember után.

Az inspektor előgombolta a húsz forintot, s fogatott abban a percben. Inkább nekivágott a zivatarnak, semhogy a zshiványfészekben töltsé az éjszakát. Persze azt is megfogadta, hogy nem fordul többet a csárda felé ebben az életben.

De hát az inspektornak szándékát csakúgy a boldog Isten bírja, mint a szegény emberét. Nem telt bele egy esztendő, az inspektor kocsiját megint bekergette a rossz idő a madarásztói csárdába. Azazhogy a kocsis a gazdája megkérdezése nélkül kanyarodott be a kocsiállásba, s mire az inspektor kifelé tudakolta volna az utat, akkorára odatoppant Paplógó uram. Mézes volt a szava, nevetett a képe, mint a bazsarózsa.

- Hozta Isten a tekintetes urat, de régön láttuk erre mifelénk!

- No, most se a magam jószántából lát - morgott az inspektor. - Nézze kend, már megyünk is!

- Nem innen, uram, egy tapodtat se! - állt a kocsi elé szétvetett karokkal a kocsmáros. - Csak nem törsi a tekintetes úr csúffá a házamat?

- No, hát akkor itt a színben pihentetünk egy kicsit - fanyalgott az inspektor. - Hoci csak azt az elemőzsiás tarisznyát, Matyi!

Most nőtt csak meg a taraja Paplógó uramnak!

- Azt szeretném én látni, hogy az én csárdámban valaki a magáét fogyassza! Mindjárt leszúrok egy malacot a tekintetes úrnak. Mög a túrós lepényt se veti tán mög?

Mit volt mit tenni, az inspektor úr azt gondolta magában, hogyha már szurkálás lesz, inkább a malacba essen kár, mint őbenne. Kifogatott a Matyival, s megadta magát a sorsnak, amely nem is látszott olyan elviselhetetlennek. Fölséges volt a malacpörkölt, hallatlan tökéletes a túrós lepény, és olyan bor mellé, hogy az nem teremhetett ezen a vidéken. A püspök vállalhatta volna misebornak, bizonyosan valami templomot verhettek fel érte a zshiványok. De micsoda árt kell majd ezért fizetni?

Vacsora után az inspektor fogatni akart, de a csárdás nevetve támaszkodott neki az ajtónak.

- Nincs, akinek parancsoljon az úr. Olyan részeg a kocsis, hogy ágy helyett az itató vályúba feküdt bele, úgy pöcköltem föl a fejét egy káposztáskövel, hogy bele ne fulladjon a jóembör. Muszáj itt éjszakázni a tekintetes úrnak.

- Nagyon nemszeretem hely pedig ez - csavargatta a nyakát a tekintetes úr. - Úgy ver a híre, hogy a betyárok is járatosak erre.

A csapláros édesen elmosolyodott.

- Jó embörök azok, nem bántják a másik jó embört. De mög ha fél a tekintetes úr, fejszével strázsálok a küszöbén.

No, csak ez a biztatás kellett az inspektornak. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét. Ha a betyárokat megfelejtette, a vacsora ára nem hagyta nyugodni. Egy százás tán ki se futja, ha az avas szalonáért meg a bicskanyitogató lőréeért húsz pengő volt a sarc.

De hát azért csak megvirradt baj nélkül. A kocsis is kialudta a krepuláját a vályúban, Paplógó uram is kotyogós butellával jött pálinkás jó reggelt kívánni, mégpedig diópálinkást. Az inspektor összeégette vele egy kicsit a torkát, aztán elővette a bugyellárist.

- Mivel tartozók?

- Kinek? - meresztett nagy szemet a csárdás.

- Kinek? Hát kendnek.

- Neköm ugyan nem - rázta a fejét nagy meggyőződéssel Paplógó uram. - Inkább én adok a tekintetes úrnak tizenkilenc forint nyolevannyolc krajcárt. Ennyi jár vissza a húsz pengőből, akit a múltkor tetszött fizetni. Ehun hoztam is már ebben az acskóban.

- Nem értem.

- Dehogynem. A múlt vacsora tizenkét krajcárt kóstált.

- Hát akkor miért fizettetett velem húsz forintot?

- Azért, mert annyira volt szükségöm. Nem bírtam volna másképp az árendát kifizetni a városnak. De most mögadam, nézze, ami visszajár, a mostani vacsorát mög fogadja el a tekintetes úr kamatba.

Ilyen ember volt a madarásztói csárdás - mondja K. Szabó Ambrus úr. Én meg elhiszem neki, ámbar úgy rémlik, mintha ezzel a históriával már olvasókönyvben találkoztam volna. De hát az mindegy. Nagyobb baj annál, hogy a madarásztói csárdás nem csinált iskolát. Azazhogya ezt se lehet mondani. Első kiadású madarásztói csárdások ma is találhatók falun-városon. Csak olyan nem akad, aki egy esztendő múlva visszaadjon a vacsora árából.

KI CSAPJA MEG A JÁNOST?

Ezernyolcszáztizenhét tavaszán a kassai piacon egy sebesen vágató hintó elütött egy pereceskofát. Nagy sokadalom támadt, összeszaladtak a hetivásárosok, a vásári hajdúk is odaértek éppen akkor, mikor egy részeg csizmadia azt indítványozta, hogy most már a hintót is taszítsák bele a pocsolýába a kofa mellé. Mivel azonban a hintón koronás címer tarkállott, a félhold után kapkodó sasmadár, a városi hajdúk a demokrata polgártársat tenyereltették bele a sárba, és a hintóban ülő úrhölgytől tudakolták meg, hogy nem ment-e a szívére az ijedség.

A hintóban Dessewffy József grófnak a felesége ült, Sztáray Eleonóra grófnő, aki valóban sokkal jobban megijedt, mint az öreg perecesasszony. Az már rég felkecmergett, a sarat is letapogta magáról, ki is káromkodta magát, mire a grófné annyira föleszmélt, hogy kihajolhatott a kocsiból.

- Nem tört semmije, jó asszony?

- Nem tört? - acsargott a jó asszony mérgesen. - Hát az asszonyságnak nem elég az, hogy Összetört a zsoldároscopyvemet? Három garast fizettem én azért a Mencil fazekasnak.

A nagyurak akkoriban kötötték meg a Szent Szövetséget, és a kisemberek már kezdték levonni belőle a konzekvenciákat. Csupa olyan cserébutykosból itták a pálinkát Magyarországon, aminek zsoldároscopyv formája volt.

- Lássá, még a nevem is rápingálta a fazekas - hadonászott be a kofa a kocsiba egy zöld cserépdarabbal, amin csakugyan rajta volt, hogy „Fricska Rózále ezen mindennapi ájtatosság”.

- No, lelkem, csak ennél nagyobb kár sose érje - mosolyodott el a grófné, s ami ezüsthúszast talált a ridikulyében, azt mind behullajtotta a kofa kötőjébe.

Ezzel a perecesipar sérelme tökéletes elintézését nyert. Fricska Rózále annyira megbékült, hogy odaállt a lovak elé, és el nem akart mozdulni addig, míg a János nevezetű kocsis meg nem ígéri neki, hogy ezután minden hetivásáros napon elüti. Utoljára is úgy kellett ostorral elsuhogtatni a lovak elől.

Hátra volt azonban még a publicitáson esett sérelem megorvoslása. Dessewffy József, a literátor, konzervatív politikus volt ugyan, de emberséges gondolkodású ember. Nem is azért járt annyit idegen országokban, hogy meg ne tanulta volna, mivel tartozik az ember a polgártársainak, még ha gróf is.

- Hát megint sebesen hajtottál, fiam, János? - vette elő a kocsist, mikor a felesége beszámolt neki a piactéri kalandról.

- De méltóságos uram, nem nagyon kell a szürkéket hajtani! - villant föl a János szeme. - Mennek azok maguktól is, követem, mint az olajozott istennyila.

- Nem mondta neked az asszonyod, hogy lassíts?

- Mondta az, könyörgöm, de akinek ostor van a kezében, pattogatja az azt, mikor nem akarja is.

- No hát ide hallgass, fiam, János! Most elmegy a városkapitány úrhoz, és megmondod neki, hogy tiszteltetem, küldjön ide délután három hajdút, azokkal csapatlak én meg téged kint a ház előtt, az utcán. Mindenki látta, hogy sebesen hajtottad a szürkéket, hát most azt is hadd lássa mindenki, hogy milyen szépen állod az egy helyet a deresen, míg rád olvassák a huszonötöt. Megértetted, fiam, János?

- Parancsára megértettem, méltóságos gróf úr!

- No hát akkor, Isten hírével! Estefelé majd jelentkezel a hajdúkkal.

„Elhatároztam, hogy ez lesz a legjobb nyilvános elégtétel a pürgereknek, ha az ő hajdúikkal mindenki szeme láttára fogatom le a Jánost” - írta a gróf mindjárt melegében meghitt barátjának, Kazinczy Ferencnek, több nemes vármegyék táblabírájának. (Noha voltak olyan nemes vármegyék is, amelyek feliratban követelték a diétától, hogy a nemzeti nyelvnek ezen veszedelmes megrontóját toloncolják ki az országból.)

A nyilvános szatiszfakciónak²² azonban váratlan akadály merült föl. A kocsis nem volt olyan demokrata érzelmű ember, mint a gazdája, azért ahelyett, hogy a városkapitányhoz ment volna a hajdúkért, emigrált a szomszéd vármegyébe, Imre grófhoz, József grófnak az öccséhez. Gondolta, ott is csak Dessewffy-kenyéren vonja meg magát, míg a gazdája haragja elfüstöl, így esett aztán, hogy a kassai gróf hiába várakozott: hajdúk se jöttek, János is elveszett. Staféta állított be ellenben harmadnapra az Imre gróf levelével, aki jelentette, hogy János hajlandó volna már vállalni a huszonöt pálcákat, de csak házi kezelésben. Az ellen egy szava sincs, ha a gazdájától kapja ki a nyargalót, annak jussa van hozzá, kezet is csókol érte, de már azt a csúfságot mégse tegye vele, hogy tarhonyás hasú városi hajdúkkal húzassa le!

- A nyilvános elégtételből nem engedhetek! - üzenté vissza József gróf. - Vasárnapra a dezentor itthon legyen!

A városkapitányhoz meg most már íródeák küldetett azzal az utasítással, hogy részletesen előadván a cirkumstanciákat²³, értesse meg a spektábilissal²⁴, hogy itt példát kell statuálni.

- Értem én azt - bólintott a spektábilis. - Nem is kell engem erre figyelmeztetni öméltóságának. Helybenhagyták az én hajdúim azt a vén csoroszlyát úgy, hogy az nem kívánczik többet hintó elé feküdni.

- Az isten szerelmére - rökönyödött meg a skriba -, hiszen nem a pereceskofán kell példát statuálni, hanem a Jánoson!

- A méltóságos úr kocsisán?

- Hát persze hogy azon! Hiszen az hajtott sebesen tilalom ellenére!

- De most már csakugyan nem értem a dolgot - csóválta a fejét a városkapitány, és szaladt szót érteni a főbíróhoz.

A főbíró is tanácstalanul vakarta a füle tövét.

- Lehetett azt tudni előre, hogy nem jó vége lesz annak, ha egy gróf mindig a könyveket bújja! Azt hiszem, legjobb lenne megbeszélni a dolgot domine Dulházyval.

Dulházy Mihály a grófnak titkára volt és a felső-magyarországi Minerva felelős szerkesztője. (Tudniillik neki kellett becsukatni magát, ha a gróf nagyon ki találta hegyezni a lúdtollat. Például, ha azt írta, hogy „némelyik kormány olyan, mint az andalúziai kecskék szarva: kemény, tekervényes és üres”. Vagy hogy „micsoda állapot az, amikor az állam elválasztja a maga érdekét a polgárokétól, a maga hitelét kifelé a belföld nyomorára alapítja, s az egész népességet két részre osztja: csalókra és csalatottakra”. Azt is megtette, hogy egy levélben

²² Szatiszfakció: elégtétel

²³ Cirkumstancia: körülmények

²⁴ Spektábilis: tekintetes

fölvetette a kérdést, nem vált volna-e az nekünk hasznunkra, ha „Napóleon Bonaparte Luciánt magyar királlyá tette volna Budán”. Voltak ilyen különös konzervatív mágnások száz évvel ezelőtt.)

A város urai azonban domine Dulházyval se sokra mentek. Azt bizonygatta nekik, hogy a grófnak igaza van. Először azért, mert csakugyan igaza van, másodszer azért, mert gróf.

- Ez is csak olyan megkeveredett, mint a gazdája - állapította meg a városkapitány a főbíróval. De azért a második érv mégiscsak meggyőzte őket. Vasárnap reggelre kirendelték a három hajdút a grófhoz.

A hajdúk meg is jelentek, de a dezentor helyett megint csak az Imre gróf levélhordó kanásza jelentkezett. Isten neki, hozta a hírt, aláveti már magát a János a nyilvános botozásnak is, de egy kis módosítással. Ne városi hajdúkkal hegedültesse el a gróf, hanem katonákkal, mert a fájdalom azzal se nagyobb, de a szégyen mégiscsak kisebb. Imre gróf is igen pártolta a János instanciáját, azzal az indokolással, hogy a család méltóságával is gondolni kell. Mégis más az, ha a császár katonái porolják ki a Dessewffy grófok kocsisának a nadrágját, mikor a kocsis is benne tartózkodik, mintha a pugrisok hajdúi teszik csúffá. Ezt a véleményt támogatta a grófné is, a kis grófok is tapsoltak örömben, hogy mennyivel szebb lesz az, ha a katona bácsik kenegetik meg mogyoróhájjal a János bácsit, mintha a hajdú bácsik húzzák el rajta a frisset. Legalább most az egyszer leteszik a félvékás csákót is a fejükről, s kiderül, hogy fej van-e abban végig.

Mikor aztán a szobalány is a katonákra adta a voksát a háztartási fehérnépek képviselőjében, a gróf is azt mondta, hogy üsse part, hát bánja is ő, csapják meg Jánost a katonák. Utóvégre ez csak olyan, mint mikor a kötél által való halált golyóra változtatják. A fő az, hogy meglegyen a nyilvános elégtétel.

A kanász mindjárt hazabukfencezett az örömhírről, hogy jöhet a János, a gróf pedig kiadtván a hajdúk honoráriumát az ákovitából²⁵, levelet írt a városkapitánynak, megköszönte szépen az emberségét, amivel máskor majd él is, most azonban katonai kézre adja a Jánost, ha már ez az ambíciója a nyavalyásnak. Alázatosan meginstálta azonban a spektábilist, hogy zöldcsüörtökön déli harangszókor a közrendet sértő kocsis nyilvános megcsapására a civitás képviselőjében tanúkat kirendelni ne terheltessek.

A zöldcsüörtök dele el is érkezett, a dezentor is pontosan megtért akkorára a bujdosásból, saját kezével húzta ki a derest az utcára a kapu elé, ahol három baka haptákban várta a parancsot, hogy lekapja Jánost a húsz körméről. Szájátatók is szép számmal képviselték a kassai demokráciát, s mikor a város három hajdúja is megjelent, a gróf odaszólt a kocsisnak:

- No, fiam, János, kezdhetjük! Itt vannak a tanúk.

Abban a percben azonban a városkapitány is befordult a sarkon.

- No ez derék dolog - ment elébe örvendezve a gróf. - Üdvözlöm a tekintetes urat ezen személyes fáradságáért. Fekszel-e már, fiam, János?

Fiam János már akkor nekivetkőzött, csak még egyet szippantott a pipából. Aztán végigvetette magát a deresen, s átölelve a fából való paripa nyakát, igyekezett teste leggömbölyűbb részét a legcélrányosabb helyzetbe hozni, amikor rákiált a városkapitány:

- Kelj föl csak, fiam, János. Előbb volna egy szavam a méltóságos úrhoz.

²⁵ Ákovita: édes pálinka

- Mondja, mondja, domine spektábilis²⁶! - nézett nagyot a gróf.
- Méltóságos uram, kénytelen vagyok protestálni.
- Quo jure, domine?²⁷
- A helytartósági tanács generális végzése szerint csak a városnak van joga a közrendet háborító szolgát megfenyíteni. A katonaságnak itten semmi keresete nincs.
- Szeretném én azt a végzést látni, spektábilis.
- Tessék parancsolni, méltóságos uram - nyújtott át a városkapitány egy pecsétes papirost.
- Tévedés ez, domine - adta vissza a gróf az átfutott írást. - Ez csak azon renitensekre vonatkozik, akik a városi éjjeliőröknek nem engedelmeskednek. A sebes hajtás pedig nem éjszaka történt, hanem délelőtt.
- De bocsánatot kérek, szemtanúk állítása szerint olyan köd volt, hogy az éjszakának számít.
- De én, mint a szent korona tagja, a cselédemmel azt csinálom, amit akarok.
- Méltóságod igen, de a katonaság nem. Az ellen én a törvény nevében tiltakozom.
- Én pedig fellebbezek a helytartótanácsához.
- Tudomásul veszem. Azonban a katonai megcsapatást addig felfüggesztem, s ha kell, karhatalommal is megakadályozom.
- Sose fárasza magát, domine, megvárjuk a helytartótanács döntését. Kelj föl, fiam, János!

János eddig azt a taktikát követte, hogy mikor a városkapitány beszélt, akkor fölkelt, mikor a gróf érvelt, akkor visszafeküdt. De most már végérvényesen függőleges helyzetet vett föl, s csak aziránt voltak a kétségei, hogy testi erejével a hajdúkat támogassa-e vagy a katonákat. A bakák tudniillik úgy gondolták, hogy ha már verekedni rendelték ki őket, és a törvény elvonta előlük a kocsist, akkor a hajdúkon kell kimutatni a virtust. Össze is akaszkodtak velük, János azonban kénytelen volt a semlegesség terére lépni, mert a gróf rászólt:

- Takarodj innen, fiam, János, a lovakhoz. Az alkotmányos tényezők harcához neked semmi közöd. Hanem azt ne felejtsd el, hogy mától fogva adósom vagy huszonöt bot kiállásáig.

Szegény feje akkor se felejthette volna el, ha akarta volna, mert minden fertály esztendőben törvénybe idézték. A városkapitány fölírt, a helytartóság leírt, helyszíni szemlét rendeltek el, ködszakértőket küldtek ki, tanúkat fogtak inkvizíció alá, előállították a perceskofát, kurren-tálták a részeg csizmadiát, új törvényeket hoztak, régieket eltöröltek - s ez csak a polgári közigazgatás volt. Vele párhuzamosan fejlődtek a hadügyi bonyodalmak is, mert a katonaság se hagyja a jussát, s az mindig Bécsben kereste az igazságot.

Telt-múlt az idő, János éppen olyan sebesen hajtotta a lovakat, mint azelőtt, de hogy az esztendők még sebesebben haladtak, egyszer beállított a grófhöz.

- Méltóságos gróf úr, házasodni szeretnék.
- Nem ellenzem, édes gyerekem.
- De a méltóságos gróf urat kérném násznagynak.
- Vállalom, kedves fiam.

²⁶ Tekintetes úr

²⁷ Milyen alapon, uram?

- De szeretném előbb az adósságomat leróni.

- Nem lehet, fiam, meg kell várni, mint mond a törvény. De attól házasodhatsz, fiam, tudom én, hogy becsületes ember vagy, nem viszed el az adósságod a másvilágra.

A részeges csizmadia megkerült, de a pereceskófa meghalt, s János újra meginstálta a grófot.

- Méltóságos gróf úr, keresztelőre készülünk.

- Nem baj az, fiam, csak fiú legyen, megint háborút jövendölnek az újságok.

- De méltóságos gróf urat kérném komának.

- No, még csak az kellene, hogy ne engem kérj!

- Hát az a kis adósság?

- Mindennek eljön az ideje, fiam, János.

Kezdett már deresedni a János üstöke, Dessewffy József gróf pedig miután nemes életét elfogyasztotta az ősi alkotmány védelmében, kezdte a testamentumát szerkeszteni, mikor megint beállított hozzá a János.

- Méltóságos gróf úr, úgy nézem én, hogy hiába várjuk mink az igazságot.

- Micsoda igazságot, lelkem?

- Hát a megcsapatásom irányában.

- Ami késik, nem múlik, fiam. A héten kaptam értesítést, hogy most már a kancelláriánál van a dolog. Majd... ne félj... aki rendes ember...

A többiit elköhögte szegény öreg gróf, mert úgy süvöltött belőle az asztma, hogy rossz volt hallgatni.

- Nem jó lesz ez így, méltóságos gróf úr - csóválta a fejét János. - Szabad velünk az Isten, egyikünket is elveheti, másikat is, aztán kinek számolok én el akkor, ha teszem azt, a méltóságos gróf úr... el találna múlni.

Már akkor csukladozott egy kicsit a János hangja. A gróf eltűnődve veregette a teknősbéka hátából faragott tubákos pikszist, amelyet még legény korában adott neki emlékbe valami francia dáma.

- Igazságod van, fiam, János. Jó az, ha az ember idejekorán rendbe hozza a földi dolgait. Majd kigondolok valamit, hogy a törvény sérelme nélkül eleget tehessünk az erkölcsi világrendnek.

Azt gondolta ki, hogy a megyei hajdúkkal méreti rá Jánosra a huszonötöt, amire a városkapitány is csak helyeslően bólinthatott le a mennyei kancelláriából. Mert a megye az mégiscsak más, mint a katonaság, az édes közanyja mindnyájunknak.

Az öregnek különben nem tört csontja, a vármegye hajdúja kíméletesen kezelte a mogyorófa vonót, s ami kis sajgást érzett volna is János, azt megváltotta a gróf huszonöt arannyal.

- Ecce! - mosolygott az öreg méltóságos fáradt mélabúval, mikor az erkölcsi világrend helyreállított. - Milyen hasznos intézet a vármegye! Hogy ez az izgága Kossuth mégse akar neki békét hagyni!

Ezt a legöregebb fiának mondta, Aurél grófnak, a konzervatív publicisztika XYZ-jének, akit kortársai a magyar Júniusnak nevezték, és a fontolva haladó jelzővel ékesítették.

A GELLÉRTHEGYI TÁVIRGÁNY

A GELLÉRTHEGYI TÁVIRGÁNY

Zsófia napja volt, felhőtlen, nevetős májusi szerda, a palatinusgyerekek háborúsdit játszottak a várkert csenevész bokrai közt, és a legkisebb princ, Sándor Leopold Ferdinánd hadvezéri göggel jelentette az apjának az ablakon keresztül, hogy a bitorló le van győzve.

A bitorló Napóleon volt, azazhogy Anton, a Oskola piaci Bierhuber borbély meztlábás fia, aki hason fekve nyúlt el a fűben, a hátán Hermina főhercegnő ült, nehogy a bitorló újabb kísérletet tegyen a világ rendjének felforgatására, amire különben a jámbor Anton nem is mutatott semmi szándékot, várta türelmesen az érdem jutalmát. Tudniillik, ha engedte magát legyőzetni, akkor a palatinus²⁸ mindig egy ezüsthátost dobott le neki az ablakból, amiből látni való, hogy Anton talán nem volt akkora hős, mint Napóleon, de mindenesetre okosabb ember volt nála.

Ezen a napon azonban a palatinus nem vette tudomásul a Habsburg-ház győzelmét. Komoran ült az esztergályozott lábú íróasztal mellett, amely fölül bátyjaurának, a császárnak hermelines képe nézett rá. Nagy halom felbontott levél hevert előtte, friss posta, amit reggel hozott a bécsi futár, szépen rendbe szedve ábécé szerint, Bartal, Eötvös, Géczy, Jósika, Teleki, a főméltóságú magyar királyi udvari kancellária tagjai Bécsben, csupa aranyfényű, ősi magyar név. (A budai helytartótanács tagjait Stankovitsnak, Privitzernek, Sorsichnak, Eicherlingnek, Gerométának, Stripsichnek, Trifunátnak, Ottilingernek hívták.)

Három levelet külön tett a palatinus. Az mind a három a nyughatatlan Széchenyi gróffal foglalkozott, akit már megint fölforgató szándékon kaptak a konfidensek.

Az első levelet Malonyai báró írta, az alkancellár. Arra figyelmezteti alázatosan a palatinust, hogy megbízható jelentés szerint a nevezett gróf a szilveszteri bálon a sárga mellényhez vörös szélű ingfodort tett föl. Márpedig a sárga mellény vörös inggel a karbonárik viselete. A hírhedt Caracosa, akinek csak most ütötték le a fejét Nápolyban, még a vérpadra is ilyenben ment. Széchenyinek most még csak az ingfodra vörös, de ha a fenséges úr kurtábbra nem fogja a magyarok gyepölőjét, az egész inge megvörösödik.

A második levelet revisznyi gróf Reviczky Ádám írta, a királyi udvari főkancellárius, bizodalmas meghittséggel. Tomala Ferdinánd pesti litográfus *Strauszfedern* cím alatt Straussvalcerokat adott ki, s a füzet címlapján egy struccmadár látható, csőrében a magyar címerrel. Mármint mindenki tudja, hogy a megkeveredett mánás sűrűn megfordul a Tomala boltjában, ennél fogva biztos, hogy ő ajánlotta neki a magyar címeres struccmadarat. Világos célzás a politikai szisztémára.

A harmadik levelet maga Metternich írta. Öfelségének a külső dolgokra ügyelő minisztere. (Ilyen szép magyar titulusa volt akkor a birodalmi kancellárnak.) Egy különös alakú pisztolynak a rajzát küldte meg a kancellár a nádornak, amelyet a bolond gróf a Nemzeti Kaszinóban mutogatott, azzal a megjegyzéssel, hogy ezt csak kancellárok számára találták ki. A kancellár ugyan bármikor szívesen feláldozza életét öfelségéért és az ausztriai státusért, mindazáltal a nádor öfensége érthetőnek fogja találni, ha legkisebb szolgálja felhívja legmagasabb figyelmét erre a veszedelmes hóbortosra, mint egy készülő konspiráció fejére.

- A kék úristenre Bajorországban! - gyűrte össze a levelet a palatinus, aki magyarul érzett, de németül káromkodott, amikor a szolgálattevő secretárius bejelentette Lenhossék Mihályt, az öreg protomedicust.

²⁸ Nádor; a magyar király első helyettese

A protomedicus olyan közegészségügyi miniszterféle volt száz évvel ezelőtt, mert akkor még szükségesnek tartották, hogy ilyen is legyen. Nagy tudományú orvos és szókimondó, nyers, nyakas ember volt Lenhossék, aki a helytartótanácsban is rá mert ütni az asztalra, mikor az ország egyházi és világi bárói nem akartak törvényt hozni a himlő ellen való oltásról.

- Nem vezet az jóra, ha a gyarló ember az Isten dolgába ártja magát - ellenkezett Klobusiczky, a kalocsai érsek.

- Megengedem - hajolt meg az országos főorvos -, mert az Isten szándéka szerint eminenciád se ülne most az ország tanácsában mint kalocsai érsek, hanem káposztát ültetne Klobusiczban mint plébános.

A palatinus tudta a protomedicusról, hogy háziorvosa Széchenyinek, és legmeghittebb baráti körébe tartozik. Hirtelen elébe tartotta a Metternichet rettegtető rajzot.

- Domine professzor, látott-e már ilyent?

- Hát hogyne láttam volna - vont vállat a professzor. - Éppen tegnap kaptam egyet Széchenyi gróftól, hogy vigyem haza a Jóska fiamnak játszani.

- Igazán? Ilyent? - csapta össze a palatinus a kezét. - De hát tudja, domine professzor, hogy micsoda ez?

- Ez? Ez tobáktöltögető pisztoly, fenség. Az ember reggel megtömi tobákkal, belespriccel az orrába, és el van látva egész napra. Angol praktika, a múlt esztendőben benne volt az Ofener Zeitungban is.

- De hát... de hát - hűledezett a palatinus - miért mondta akkor az a Széchenyi, hogy ez csak kancellárnak való?

- Azért, mert csak a kancellároknak van olyan üres fejük, hogy annyi tobák elférjen benne.

A palatinust rázta a kacagás. Szívből nevetett, mint a csiklandozott gyerek, s csak akkor hagyta abba, mikor kétségbeesett visítás hallatszott föl a kertből. Bierhuber-Napóleon ugyanis, elunván a picula-varast, föltámadott a szövetséges hatalmak ellen, és oly erélyesen szétütött a Szent Szövetség közt, hogy a kis princnek eleredt az orra vére.

- Hé! Du Spitzbub!²⁹ - fenyegette meg az ablakból a palatinus a borbélygyereket.

Anton el akart illanni, de a lovaglás ellenfél belekapaszkodott a kitlijébe, s felkiabált az ablakba:

- De papa, Anton azért haragszik, mert nem adtad meg neki a piculáját!

- Habet rectum³⁰ - mosolyodott el a palatinus, és kivett az asztalfiából három ezüsthátot. De aztán meggondolta a dolgot, és egyet visszatett. A másik kettőt ledobta a gyerekek közé, és ezzel megadván az alapot a béketárgyalásokra, kezét összedörzsölve fordult a protomedicus felé. - Mi újság a városban, illustrissime?

- Fenség - hajolt meg az orvos -, nagy a sokadalom az utcákon. Kegyeskedjék kitekinteni, milyen nagy a nyüzsgés a Generál-rétjén.

- Aha, mi van ott? Bolhaszínház? Azt megnézzük.

- Ma van a gellérthegyi távirgány bemutatása. Ha fenségednek tetszenék...

²⁹ Te gazember!

³⁰ Igaza van

- Wie heisst? Tá-vir-gány? - tagolta a palatinus.
 - Telegrafáló masinéria. De a hazai hírlelők távirgánynak írják. Ma tesz vele próbát a generálistáb.
 - Jó, azt mi is megnézzük.
- Csak a henyedolmányt (így magyarosította Döbrentey spectabilis a schlafrokkot) cserélte föl a palatinus fehér kerek köpönyeggel, s leballagott a két úr a Várból. A Parádé piacon Pálffy Fidél csatlakozott hozzájuk, a tárnokmester, az Urak utcájából Merev, a perszonális.
- A tárnokmester pénzügyekhez nem értett ugyan - hiszen azért volt rábízva az ország kasszája -, de szenvedélyes numizmatikus volt. Most is egy ezüstérmet kotort elő a dókája zsebéből.
- Aeginai drachma, fenség - mondotta büszkén a palatinusnak.
 - Hol szerezte méltóságod?
 - Lateráti uram boltjában.
 - Akkor nem aeginai. Ókegyelme falsificator.³¹
 - Esküt tett rá, hogy Sirmiumból való.
 - Akkor nem is drachma.
 - Ő maga találta.
 - Akkor azt sem hiszem el, hogy érem.

A két úr eldisputált Lateráti uram drachmáján, úgyhogy észre sem vették, mikor már fönt voltak a Gellért tetején. Splényi generális meg a budai hadikormányoszek referensei fogták ott körül az ifjú urat, aki egy két öl magas pózna körül mesterkedett. A pózna felső végébe három léckar volt illesztve, amiket az ifjú ember kötelekkel mozgatott jobbra, balra, lefelé, fölfelé, előre, hátra, olyan serénykedéssel, hogy patakzott az arcán a verejték.

Az ifjú embert Andrean Károlynak hívták, és veje volt Nagy Eugénnek, a magyar udvari kamara regisztrátorának, és „jeles tudományos műveltségű úr”-nak mondták a magyar „hírlelők”. Az első optikai telegráfot a francia forradalom ötödik évében állította föl Chappe páter egy hetven kilométeres vonalon Párizs körül, és az első telegram, amit a világon feladtak, üdvözlét volt a forradalmi konventnek. A konvent persze megbukott, a forradalom is megbukott, de a Chappe-telegráf néhány évtized alatt egész Európában elterjedt. Még Oroszországba is eljutott, csak éppen két állam nem vette be - a Habsburg-monarchia és Törökország.

Andrean Németországban ismerkedett meg az optikai telegráffal, amelynek eredeti alakjában negyvenöt ingó léce volt - a léceket éjjel lámpák helyettesítették -, s így a kezelése sok bajjal járt. Andrean azt állította, hogy neki három jelzőléc is elég, mert annyival is kényelmesen lehet adni az ábécé minden betűjét.

- Nem értem én ezt - csóválta a fejét a palatinus -, hát kinek integet ez az ifjú úr azzal a háromágú akasztófával?
- Kegyeskedjék fenséged a Szép Juhászné felé nézni, ott van felállítva a másik stáció, éppen négyezerháromszáz ölnyire ide. Talán ezen az okuláron keresztül!

³¹ Hamisító

Az okuláron keresztül csakugyan jól látszott a Szép Juhászné nyerge fölött a másik háromágú pózna, sőt az is látszott, hogy az éppen úgy kapálódzik, mint a gellérthegyi.

- No, ez derék dolog - bólintott a palatinus. - Most már csak azt szeretném tudni, hogy lehet ezzel beszélgetni.

- Jelentse ön a társának, hogy a nádorispán úr őfensége itt van! - parancsolta Splényi Andreannak.

Andrean hol az egyik kötelet rándította meg, hol a másikat, a lécek fölemelkedtek és lecsapódtak, az egyik jobbra, a másik balra lendült, pár szempillanatig tartott az egész.

- Most jön a válasz. Kegyeskedjék fenséged az okuláron át figyelni, hogy milyen mozdulatokat tesznek a lécen. Én majd ezen itt feljegyzett alfabetum alapján meg fogom fejteni a jegyeket - mutatott a távirgász egy krikszkrakszos papírlapot.

- Vivat értzherceg Josef, vivat Hungária! - ez volt a Szép Juhászné válasza.

- Öt secundum - nézte az óráját a generális.

- Bámulatos találmány! - álmélkodott a palatinus, aztán elnevette magát, és rákacsintott Lenhossékre. - Ez még a tobáktöltögető pisztolynál is külön, ugye, professor?

Andrean felhasználta a palatinus jókedvét, és mindjárt átnyújtotta neki a „bécs-budai távirgány rajzolattya”-t. Kimutatta benne, hogy Budától Bécsig kétféleképpen tizenhármas telegráfállomásra volna szükség. Egyik a másiknak adná tovább a jeleket, s négy minutum alatt megtenné az utat az üzenet Budától Bécsig.

- És vissza? - kérdezte a palatinus.

- Vissza? - jött zavarba a feltaláló. - Természetesen vissza is négy minutum alatt.

- Nem lehet - mosolygott a palatinus. - Bécsnek közelebb van Buda, mint Budának Bécs. Azt én jobban tudom, domine.

Mindazáltal kegyesen átvette a memorandumot, és biztosította gráciájáról a telegráfost.

- Kötelességünknek esmérünk mindent megtenni, hogy hazánk a pallérozott európai tartományok közé emelkedjék.

Udvari fogat várta a palatínust a Gellért tövében, de csak lépve bírt menni a kocsi a tolongó tömegben. (Száz évvel azelőtt majdnem hatvanezer lakosa volt már Pest-Budának.)

Alig ért be a dolgozószobájába a nádor, megint udvari futárt jelentettek. Jákob volt, a császár privát futárja.

„Értesítem fenségedet - írta a császár -, hogy némely nyughatatlan elméjű emberek a telegráfmasina nevű újítással meg akarják zavarni házunk birodalmának nyugalmát is. Bécsben elutasítva, valószínűleg a fenséges testvérünkre bízott tartományban is kísérletet fognak tenni. Mivel ezen jakobinus találmány a népek között csak a köznyugtalanosság előmozdítására szolgáló eszköz lenne, elvárjuk fenségedtől, hogy ezen rebellis újításnak útját állandja.”

A palatinus arcán mosoly vonaglott keresztül.

- Ecce! Nem mondtam, hogy Bécshez közelebb van Buda, mint Budához Bécs!

Azzal széthasította a „bécs-budai távirgány rajzolattya”-t, és az asztal alá vágta.

- Megyek, gyerekek! - kiáltott le az ablakon a várkertbe, magára véve a henyedolmányt.

Mielőtt azonban lement volna, megállt egy percre a hermelines kép előtt, és értzherceg Josef, a palatinus sok keserőséggel megcsóválta a fejét, és egy csöpp pajkossággal ráöltötte a nyelvét őfelségére, I. Ferencre, ausztriai császárra és jeruzsálemi, magyar, cseh, lombardiai, velencei, horvát, tót, dalmát, galíciai, lodomériai és illíriai királyra.

A DUNA A TISZÁN

Innen-onnan száz esztendeje, hogy a Duna először megnyergelte a Tiszát. Tudniillik a *Duna* nevezetű gőzhajó, amelyiken Széchenyi István nevezetes tiszai tanulmányútját megtette.

Ez a tanulmányút - 1830 nyarán - beletartozik a magyar történelembe, s a legnagyobb magyar életírók eléggé méltatták is már. Maradt azonban a történelmi út szegedi stációjáról olyan följegyzés is, amiről eddig nemigen tud a nyilvánosság, pedig nincs minden érdekesség nélkül. Névtelen szerzője valamelyik szegedi piarista lehetett, aki annak idején szemtanúja volt a szegedi látogatásnak, mégpedig jó szemű tanúja. Tisztában volt vele, hogy a halhatatlan vendégnek minden lépését érdemes följegyezni.

A krónikaíró szerint Széchenyi nem annyira váratlan, mint inkább hirtelen érkezett Szegedre. Várni már augusztus elején várták, mert olvasták a Jelenkorban, a Széchenyi lapjában, hogy a gróf a Dunatorkolattól gőzhajón akar feljönni Szegedre. De hát nem jött, akárhogy várták, és így hiába esett az a szép köszöntő beszéd, amit neki szánt Miskolczy spektábilis. (Aljegyzője volt a városnak, máskülönben nagyon rendes viseletű fiatalember, csak hogy nem restelt a pesti újságokba is irkálni, és még a nevét is alája tette a theátrumi levélnek.)

Történt azonban szeptember 3-án délelőtt, hogy főtisztelendő Gruber Nép. János, a kegyes iskola igazgatója kiment egy kicsit szellőzködni a vízpartra. Látja ám, hogy a sörházkaszárnya előtt nagyon sokadoznak a népek, és igen néznek lefelé a Tiszán.

(A szó köztünk maradjon: ez a „nagy sokaság” szöveget ütött a fejembe. Most se nagyon sokadozik a szegedi nemzet a Tisza-parton, hát mi keresnivalója lett volna ott száz esztendővel ezelőtt? Megnéztem az öröknaptárban, milyen napra esett abban az esztendőben a szeptember 3. Hát szerdai napra esett: hetipiac volt.)

Egyszóval csakugyan sokadoztak a magyarok, s Gruber főtisztelendő úr fölkerdezte őket:

- Mit szömlélködnék kendtök, embörök?

Megmutatták neki, hogy valami csoda úszik a víz ellen a Boszorkány-sziget felül. Olyan, mintha hajó volna, de hajó nem löhet, mert nem vontatí senki. Aztán mög kéménye is van, s az úgy pipál, hogy az már nemcsak, hanem ugyancsak. Hát embörök, ilyet még nem látott az embör, mióta kétágú.

Gruber főtisztelendő úr se látott még ilyent, de mint olvasott férfiú, mindjárt tudta, miről van szó, s el is magyarázta a népnek, milyen elmemíves szerkesztés az a gőzhajó, és milyen gépelve van annak. (Nem érdektelen megemlíteni in parenthesis³², hogy a barbár szittyák sokkal nagyobb flegmával fogadták az első gőzhajót, mint a művelt nyugatiak néhány évvel ezelőtt az első vasutat. Például mikor Potsdamba befutott az első gőzmozdony, s a hivatalból jelenlevő rendőrfőnök meglátta a prűszkölő és füstokádó masinát, eszeveszett kiabálással nyargalta be a várost: „Meneküljön, aki tud! Itt a veszedelem!”)

A magyarázatba beledurrantott a gőzhajó tarackja: három üdvölvéssel köszöntötte a várost. El lehet képzelni, mekkora lett erre a csudálkozás, sőt némely részen az ijedelem is. Aki rác volt a szájtatók közt, azt arról lehetett megismerni, hogy mind keresztet vetett ijedtében. A mi fajtánkat nem ilyen ijedős bordában szöttek. Amikor közelebb ért a hajó, ki lehetett venni, hogy a parton versenyt futnak vele az alsóvárosi legények, jókedvű nyihározással, ki gyalog, ki

³² Zárójelben

lőháton. És ki lehetett venni azt a torzonborz férfit is, aki a hajóról a kalapját lengette a part felé: az volt Széchenyi István.

A *Duna* körülbelül ott kötött ki, ahol most építik az egyetemi klinikákat, a grófot Gruber főtitkár üdvözölt az első istenhozattal, s mindjárt meghívta ebédre is a kegyes atyákhoz.

- Már csak egy kis hirtelen-hamar-jóra, mert nem voltunk fölkészülve a méltóságos gróf fogadására.

Széchenyi szívesen fogadta a meghívást maga és hajóskapitánya nevében, s ahogy a nagy sokaságot látta, szokása szerint mindjárt felhasználta az alkalmat a tanításra. Elmondta, mi az a gőzhajó, hogy dolgozik az, mi a haszna, aztán megkérdezte az embereket, mit szólnak hozzá.

Hát mit szóltak volna? Azt szölkák, amit ilyenkor mondani illik. Huncut portéka. Szép kitalálás. Jeles szerzet. Mindössze egyetlen egyéni vélemény hangzott el. Egy palánki magyar azt mondta:

- Úgy kapari a kereke a vizet, mint a kutya.

Azalatt Gruber igazgató szétszalajtott az örömhírről a fiatal piaristákat a városban, s meghívta ebédre a helyi notabilitásokat. Két nagyramenendő fiatalember is volt közöttük, egyik Klauzál Gábor hites ügyvéd, a másik egy fehér dolmányos dzsidáskapitány, Kiss Károly, a főbíró fia, az *Aurora* novellaírója, később első szegedi tagja az Akadémiának. A többi úr csupa magisztrátusbeli volt, „előülők” és „alelölölők”.

A szegedi urak szívből megvívatozták ugyan a grófot, de úgy maguk közt csekélylették egy kicsit. Mert külsőre nem mutatott olyan gigászt, mint Wesselényi Miklós, középtermetű, nem nagyon vállas ember volt, és cigánybarna arca nem különösen magyar jellegű. Maga mesélgette többször, hogy a Tisza mentén csak akkor hitték el neki, hogy mégis magyar ember, ha megduplázta a porciót a marhapaprikából, és leöntött rá egy messzely homoki vinkót. Pedig annak akkor olyan veszett híre volt, hogy ha ökörbe öntenek, úgy meghidegölne tőle a vére, hogy hal gyanánt lehetne megenni a húsát pénteken.

Hát a gróf a piaristáknál is bebizonyította, hogy mégiscsak magyar ember. Kétszer szedett a halpaprikából, és kegyelmet talált színe előtt az atyák szívnyitogató bora. (Azt nem a homok termetté.) „Aztán szivarra gyűjtöttek, és igen nyájas és szellemdús társalgás indult meg az urak közt.”

(Itt megint bele kell köhögnöm egy kicsit a memoárba. Széchenyi nem szivarra gyűjtött, hanem cigarróra, mert még akkor ez volt a becsületes neve a saját bőrébe takart dohánytekercsnek. Helmetzy szerkesztő úr ugyan - ez volt az a híres nyelvújító, „aki a szavakat elmeztzi” - megpróbált magyar nevet adni az indigonának, elnevezvén azt szipának, de ezen nagyon fölbosszankodott Vörösmarty. Miért szipa, mikor az vénasszonyt jelent? Azért szipa, mert szipakolják - fűzte tovább a polémiát Helmetzy. - Az nem igaz, a tubákot, igen, azt szipakolják, de ezt szívják - felelte Vörösmarty -, tehát legyen a neve szivar. Ez megint a finom ízlésű Császár Ferencnek nem tetszett, mert varon végződik, az pedig igen póri dolog, hanem inkább legyen szivola, mert ebben a szóban költészeti van és kék gyönyör. Széchenyi maga is nyelvújító volt ugyan - az ön szót is tőle kaptuk a durva kend és a rideg maga helyett -, azonban a szivart egy darabig ő se tudta bevenni, hanem cigarrónak nevezte.)

Tehát cigarróra gyűjtöttek az urak, és megindult a refektóriumban a nyájas és szellemdús társalgás. A főbíró elmondta, hogy a tavaszon cserkészgetett a Makkos-erdőben, és őzet lőtt, amiről csak közölről derült ki, hogy nem őz volt, hanem a Gacsi cigány purdjéja. A főbíró elítélte magát tizenöt forintba, mert vagy főbíró az ember, vagy nem, s ebből nyaralt ki a cigány

famíliástul. Most havibúcsúkor azonban beállított a főbíróhoz, aki igen dühösen fogadta, mert azt hitte, hogy zsarolni akar az akasztófára való. Pedig dehogy akart, nagyon jó szándék vezette a jámbort: azt jelentette be, hogy van neki másik meglőni való purdjája is, azt is átengedi a nemzeti urnak tizenöt forintért...

Aztán a gróf kezdett el anekdotázni, csak hogy oly különös anekdotái voltak, hogy azoktól az arca nevetett ugyan az embernek, de a szíve könnybe lábadt tőlük.

Például, hogy Fiumében, az egyetlen magyar kikötőben jár az angol kereskedő, Mr. Smith, aki nem tud, csak angolul. Tanácsolják neki, hogy ha itt boldogulni akar, akkor jó lesz megtanulni az ország nyelvét.

- De melyiket? - kérdi az angol. - A latint, a németet vagy a horvátot?

Fogalma se volt róla, hogy Magyarországon magyarul is lehet beszélni.

Minél tovább beszélt Széchenyi, annál mélyebb lett a csend. És mikor ő is elhallgatott, felállt a vicerektor, Karácsonyi Imre, hetvennégy esztendő aggastyán, és könnybe lábadt szemmel megsimogatván a vendég homlokát, így idézte az öreg Simeont:

- Most már elbocsáthatod, Uram, a Te szolgálodat, mert szemeim látták, öreg kezeim megérintették annak homlokát, akit Te küldtél közénk világosságnak.

Ez után a jelenet után nem lehetett többet anekdotázni. Fölkeltek mindnyájan, és elkísérték Széchenyit a hajóra. A sarokról a gróf visszafordult, és gondolkozva nézegette a piaristák házáat.

- Ottfeledett tán méltóságod valamit? Szaladjak érte vissza? - készségeskedett Gruber igazgató úr.

- Nem feledtem én semmit - mosolyodott el a gróf -, csak úgy vagyok, mint a kvártélyos huszár, aki mikor továbbmarsol, megfordul a sarokról, és visszanéz az elhagyott kvártélyra, hogy máskor is odataláljon, ahol olyan jó dolga volt.

Mire a *Duna* fedélzetére értek, ott már egész sereg tisztelgő küldöttség várta Széchenyit. Mindenkihez volt jó szava. Külön is bemutatták neki Ábrahám Jánost, a leghíresebb szegedi supert, aki se rajzolni, se írni nem tudott, mégis olyan hajókat épített, hogy híruk volt az országban.

- Tudna-e ön ilyen hajót építeni? - kérdezte tréfálkozva Széchenyi.

- Akár holnap, méltóságos uram, mert megnéztem töviről hegyire. Csak hogy amit én építenék, az erősebb lenne ennél.

- Az ám - biccentett Széchenyi -, de annyiival nehezebb is lenne, és nem lehetne vele hajókázni a Dunán.

(A super nem szólt semmit, hanem egy esztendő múlva olvashatta Széchenyi a Jelenkorban, hogy a szegedi hajóács a maga készítette hajóval a még akkor meg nem nyitott Vaskapu rettenetes szirtjei közt - lásd *Az aranyembert* - lement a Dunán Galacig, ami olyan bravúros tett volt, hogy még az Augsburgi is megemlékezett róla.)

Amikor kibeszélgette magát a gróf a szegedi polgárokkal, mindnyájukat meghívta másnap reggelre hajókirándulásra Algyőre, mégpedig asszonyostul, lányostul. Este csak néhány kereskedő látogatását fogadta - csupa német és szerb emberét -, akiket arra akart rábeszélni, hogy vásároljanak Duna-gőzhajózási részvényeket. Ennyire azonban már nem ment a lelkesedés, Szegeden egyetlen részvényt sem lehetett elhelyezni, amit később bosszúsan emlegetett Széchenyi.

Másnap reggel fél négykor ágyúdörgés közt indult meg a *Duna* fölfelé vagy kétszázötven szegedivel.

A Tisza két partján föl Tápegig legalább tízezer ember lobogtatta a kendőjét a soha nem ért látványosság örömeire. A gróf szüntelen magyarázott egy ezüstgombos nádpálcával, amit valamelyik szegedi úr támasztott a hajó oldalához.

- Igen csinos - mondta Széchenyi. - Az angol urak is ilyent hordanak, nem olyan vademberes furkóbotokat, mint amilyeneket minálunk látni.

Délre már megint bent volt a hajó a szegedi Tiszán. A kikötőhelyen. Széchenyi magasra emelte az ezüstgombos pálcát.

- Uraim, kellemes utunk véget ért, és ki tudja, jövőnk-e még így össze valaha? Kié ez a pálca? Szeretném tulajdonosának visszaszolgáltatni.

A közönségből előlépett Osztrovszky József választott polgár - így hívták akkor a városatyát -, és meghajolt Széchenyi előtt.

- Méltóságos gróf úr, a bot az enyém, de nagyon boldog volnék, ha azt az első szegedi gőzhajózás emlékére megtartani méltóztatnék.

A gróf vonakodott egy darabig, de végre elfogadta a pálcát, levitte a kabinjába, s felhozott onnan egy karneolköves aranygyűrűt.

- Kedves barátom - mondta Osztrovszkynek -, a keleti népek csak ajándékért fogadják el az ajándékot. Mi is kelet népe vagyunk, viselje ön ezt a gyűrűt e szép nap emlékére.

Ebédén Babarczy alispánéknál volt Széchenyi, ebéd után a városban nézett széjjel, amiben azonban, megmondta őszintén, nem nagy öröme volt. Különösen a poros, szennyes, piszkos piactér keserítette el, amivel Miskolczy spektábilis sohase dicsekedett el a pesti lapokban.

- Látja, kérem - mondta Széchenyi ironikusan a polgármesternek -, mennyivel okosabb volna, ha ezen a huszonhat holdas pusztaságon kolompárt termelnének!

Senki sem álmodta még akkor, hogy ez a pusztaság száz év múlva az ország egyik legszebb kertje lesz, és a Széchenyi nevét viseli, aki márványba öltözve néz rajta végig...

Este a kaszinó vendége volt a gróf, s bár forrásom nem mondja, biztosra vettem, hogy erről a vigadozásról valami nagyszerű tudósítást küldhetett a spektábilis Pestre. Meg is találtam a Honművészen, oly szép, hogy érdemes szóról szóra kiírni:

„Szabadabban fakadozott minden tag vigadozása, midőn a hazai kaszinó-intézet nagymesterének, az ország előmenetelének tollal s értékkel buzgó előmozdítójának hosszas éltetéseért jelentett lelkes kívánságok közt ürültek a pezsgőboros áldomáspoharak.”

Közpolgári nyelven ez annyit tesz, hogy éjfélig tósztoltak a nemzeti urak - szerencsére a tósztok mind elvesztek, s így nem írhatom ide őket közokulásra.

Különben ez alkalommal a nevét is beírta a legnagyobb magyar a kaszinó emlékkönyvébe. Három rovata volt az emlékkönyvnek: a vendég neve, karaktere, bevezetője. A gróf így töltötte ki a rovatokat: Neve: Széchenyi István. Karaktere: Semmi. Bevezetője: Kiss Károly.

Az urak nagyot néztek azon, hogy: karaktere semmi.

- Ne akadjanak ezen fel, uraim - magyarázta ki magát Széchenyi. - Nekem most nincs hivatalom, tisztségem, abszolúte semmi se vagyok, csak egyszerű napszámosa a hazának.

A haza egyszerű napszámosa másnap reggel, szeptember 5-én hagyta el Szegedet. A kerékház fedelén áll, a kezében az Osztrovszky-féle nádbottal, levett kalappal integetett búcsút a kegyes atyáknak, akik meihatottan néztek utána. Aztán bement a kabinjába, s beírta a naplójába úti impresszióit, amit így fejezett be:

„Boldogabb jövő nemzedékek! A ti nagyobb és szélesebb tudástok benneteket türelmesebbekké, erényesebbekké fog tenni, mint mi vagyunk. Fogadjátok egyik ősötöknek üdvözlétét!”

...Úgy hallottam, a Széchenyi karneolos gyűrűjét ma is őrzi féltett ereklyéül az Osztrovszky család. Hogy ezt az írásban hagyott ereklyét őrzi-e a mai nemzedék, arra feleljen meg kinek-kinek a lelkiismerete.

MAGYAR NYELVMESTER BÉCSBEN

A magyar sajtó története Táncsics Mihály néven ismeri, de százegynéhány évvel ezelőtt a rendőrség Stancsics néven tartotta őt nyilván mint gyanús elemet. Úgy féltek tőle, mint a tűztől, mert borzasztó felforgató ember volt. Például egyszer azzal állított be Borároshez, a híres pesti városbíróhoz, akinek impériuma alá tartoztak az időben az elemi iskolák is, hogy ő inasiskolát akar csinálni Pesten. A városbíró nagyot nézett. Hivatalánál fogva mindenféle fantasztával volt már dolga, de ilyen megkeveredett emberrel még nemigen találkozott.

- Kiféle, miféle kend? - vallatta a peregrinus³³ formájú, nem nagyon divatosan öltözött kócos embert, akinek gubancos szakállát már csipkedni kezdte a dér.

Ami a mifélet illeti, a torzonborz embernek volt miben válogatni. Fele úton volt a harminc és negyven közt, s legalább tíz életpályára tekinthetett vissza. Volt béres, favágó, kocsis, kukoricacsósz, harangozó, falusi kosta, takácslegény, nagyúri házak nevelője, jurátusok csizmapucolója és szótár készítő. De ő a tizenegyedik foglalkozást vallotta a magáénak.

- Magyar író vagyok.

A városbíró egy kicsit megenyhült és elmosolyodott. Hja, magyar író! Hát persze hogy annak nem úgy szolgál az esze, mint más rendes embernek.

Stancsics előgombolta az írásait. Tessék, huszonnégy éves korában beiratkozott a gimnáziumba, s azóta nemcsak azt végezte el, hanem a tanítóságot is kitanulta Budán.

- Jó, jó - bólogatott a városbíró -, de hát tud kend magyarul írni?

A kérdés nem volt egészen indokolatlan. Akárhány híres iskolában olyan német vagy tót ember tanította a magyar nyelvet latin könyvből, aki egy szót se tudott magyarul, ha a könyvet letette a kezéből.

Stancsics erre is tudott kádenciát. Most már könyvet gombolt ki a ruhájából. Az volt a címe: *Magyar és német beszélgetések*.

- Ezt én írtam, tessék megnézni az úrnak. A József nádor gyerekei is ebből tanultak meg magyarul. Még akkor nem volt elkobozva a könyv.

- Hát aztán mért kobozták el? - füttyentette el magát a városbíró.

- Azt a palatínus úr offensege tudja. Egyszer kivette a gyerekek kezéből a könyvet, és úgy mondják, valami olyast talált benne, amit veszélyesnek talált a haza nyugalma.

- Hm, hm! - csóválta a fejét Boráros, és felnyitotta a nyelvkönyvet. De mindjárt be is csukta, és visszaadta a szerzőnek. Azon az állító mondaton akadt meg a szem, hogy: minden ember egyenlő. Ez ugyan mondatnak egészen kifogástalan mondat lehet még magyar nyelven is, de veszedelmesnek még németül is veszedelmes.

- Mondja el kend röviden, mit akar.

- Én szobát kérnék az iskolaépületben, hogy én ott összegyűjthessem vasárnaponként a pesti inasgyerekeket, és ingyen taníthassam őket.

- Az inasokat? - húzta fel a szemöldökét a városbíró. - És mire akarná kend a pesti inasokat tanítani?

³³ Idegen, vándor

- Magyar beszédre - vetette szét a két karját a peregrinus. - Mily szép volna az, ha Pesten magyar beszédet is lehetne hallani az utcán!

Boráros nemcsak tanult, művelt férfiú volt, hanem igen értelmes ember is. Hogy a palatinus magyarra taníttatja a gyerekeit, azt még csak megértette valahogy. A nagyuraknak néha különös passzióik vannak, de azoknak nem árt meg semmi. A palatinus gyerekei majd csak megélnék valahogy akkor is, ha magyarul beszélnek. De aki olyanokat képes kigondolni, hogy a pesti utcán magyarul beszéljenek, azzal csakugyan kíméletesen kell bánni, ha máskülönből ártalmatlan ember. S mivel Borárosban sok volt az emberség, nem a hajdúival kényszerítette visszavonulásra a peregrinust, hanem ő maga tologatta ki mosolyogva az ajtón.

A népirót azonban nagyon elkésérítette a kudarc. Nem is ment addig haza - valahol az Orczy-kert körül lakott akkoriban, Rousseau filozófiájával és saját maga által termelt krumplival táplálkozván -, míg egy kis panasszal nem könnyített a lelkén. A Beimel-nyomdába is benézett, Heckenasthoz is, Kiliánhoz is, a két kiadóhoz - mindenüvé, ahol egy kis trécselésre össze szoktak ülni az írók. Talált is részvevő kebelt, Garay János is segített neki búsulni, Kunoss Endre is, a két költő. De a prózaírók már akkor is huncut emberek voltak, különösen a szerkesztők, akik a hetilapokban mélabúrók és színes divatmelléletekről gondoskodtak hazánk szebb lelkű leányai számára. A népiró bejáratos volt minden szerkesztőségbe, sőt néhol szívesen is látták. Különösen ha Bajzát vagy valamelyik akadémikus literátort kellett kikészíteni. A jóhiszemű, naiv népirót neki lehetett ugratni magának Széchenyinek is, csak alkalmas jelszót kellett tüzes taplónak a fülébe dugni. Mikor azonban a szilaj harcos egy pár cipőre való honoráriumot kért, legfeljebb egy cipőre valót kapott.

Most azonban a Rajzolatok szerkesztője jó tanáccsal fizette ki:

- Elhibáztad a dolgot, Miska barátom. Nem Pestet kell megmagyarosítani, hanem Bécsét.

- Bécsét?

- Persze. Pest aztán magától is utánamegy Bécsnek.

- De hát ki akar Bécsben megmagyarosodni?

- Mindenki, barátom. Futár hozta a hírt, hogy a bécsiek mind meg akarnak tanulni magyarul, s egy ezüstforintot fizetnének egy óráért, ha alkalmas magyar nyelvmestert találnának.

A peregrinus másnap már útban volt Bécs felé. A tél korán befogott, november közepén már hó borította az országutakat, majd két hét beletelt, mire Stancsics népiró meglépte az utat. De életének ez volt a legszebb útja. Ezüstforintosok csikorogtak a lába alatt nappal, és ezüstforintosok csillogtak rá a téli égről éjszaka. Minden órára egy ezüstforint! Reggel hatkor már munkába lehet venni a korán kelő bécsieket! Délig hat ezüstforint. Este hétig, egyórás ebédszünettel, megint hat forint. Egy esztendőre csak háromszáz napot számítva, a többi leütve az ünnepekre, háromezerhatszáz forint ezüstben, vagyis nyolcezer váltóforint. De el lehet ennyi rettenetes pénzt költeni? Talán. A népiró először Julcsára gondolt, a húgára, aki Hollner mézeskalácsoséknál szolgált Fehérvárott. Egyszer tíz forintot kért tőle kölcsön, s megesküdött, hogy mindjárt visszafizeti a pénzt, mihelyt megírja a szülővármegye, Veszprém monográfiáját, s Heckenast úr ad érte ötven forintot. Sajnos, Heckenast úr nem akart belemenni ilyen nagy üzletbe, s Julcsa öt év óta hiába várja a tíz forintját. Nos, most majd megkapja kamatostul. Igen, az lesz az első, hogy kiházásítja a húgát. Házat is, földet is vesz neki. Aztán jön az öccse, Jancsi, aki paszomántossegéd Pesten. Eddig csak azzal mutathatta ki iránta való szeretetét, hogy neki olvasta fel először a magyar hon üdvét célzó rajzolatjait. Most műhelyt vagy boltot fog neki venni, válasszon, amelyiket akarja. De mi lesz aztán a többi pénzzel? Talán a szülőfalujában, Ácsteszéren kellene egy ispotályt építtetni? Aztán az izsáki

iskolára is gondolni kellene, ahol segédtanító volt két elemi végzettséggel, tizennyolc éves korában, s egy könyvet talált a kántor gerendáján, amelyből megtudta, hogy van egy Afrika nevű világrész is, s azt olyan emberek lakják, akiknek fekete a bőre. Igen, ezzel az iskolával okvetlen csinálni kell valamit. Az izsáki gyerekeknek nincsen olvasókönyvük, hanem minden tanuló elviszi hazulról az imádságos-könyvet vagy a kalendáriumot, s abból tanulnak meg olvasni egyenként, addig a többi birkózik, vagy pandúrt és zsiványt játszik a szalmásistállóban. No, az nagy öröm lesz Izsákon, ha ő minden gyereknek vesz egyforma olvasókönyvet - ilyen iskola tán még nem is volt az Alföldön. De még akkor is tömérdek pénze marad. Örökáron megveheti a krumpliföldet az Orczy-kert mellett. Aztán... aztán talán azt a mellényt is vissza lehetne váltani, aminek az árából egyszer Vörösmarty Mihályt jóllakatta...

Pesti deák volt akkor, innen-onnan tíz esztendeje lesz már, ötödikes gimnazista, de szakállas, bajszos. Egyszer órák közben egy felsőbb osztályos deák szaladt utána, Szalay László nevezetű.

- Miska bácsi - lobogtatott előtte egy szürke papírtáblás könyvet -, megvan-e már ez magának?

- Mi az, öcsém?

- Ez a *Zalán futása*, Miska bácsi.

- Nem, öcsém, az nincs meg, de már olvastam. Greguska tisztelendő úr ideadta elolvasni az övét.

- Vegye meg, Miska bácsi, az Isten is megáldja. Csak öt váltóforint az ára.

Az öreg deák elnevette magát.

- Hát van ennyi pénz a világon, öcsém?

Szalay László felsőbb osztályos deák nagyon elszomorodott.

- Vörösmarty Mihálynak kellett volna a pénz. Nincs neki miből megebédelni.

- Nincs? - mosolyodott el az öreg deák. Azon mosolygott, hogy ő már két napja nem ebédelt; de ezt nem mondta, csak megrántotta a szép fekete mellénye alját. - No, ha erre a mellényre ad a zálogos egy ebédre meg egy vacsorára valót, akkor megveszem a könyvet, és jóllakhat Vörösmarty Mihály.

Jól is lakott, mert akadt olyan zálogos, aki méltányolta a mellényt. Igaz, hogy olyan is volt a mellény, amilyent még nem szült szabóipar. Egy ácseszéri takácslegény volt annak a gazdája valamikor, Kertész János nevezetű, aki a katonafogdosás alól kiszökött Angliába, s húsz esztendeig ott inaskodott egy nagy úrnál, természetesen frakkban. Húsz esztendő múlva erőt vett rajta a honvágy, visszahozta a falujába, mégpedig frakkostul. Itt Mr. Kertész söprűkötői pályára lépett, s mivel a söprűkötés és a frakkviselés közt összeférhetetlenség esete forog fenn, Mr. Kertész levágta a frakk farkát. A Stancsics gyerek pedig mint élelmes ember - abban az időben takácsnövendék - megvette, és mellényt varratott belőle magának, aminek csodájára járt az egész falu. Mert az sohase lett tarkás, és sohase vörösödött ki, mint amit az ászári görög boltos árult, hanem mindvégig fekete maradt, mint a bogár, még akkor is az volt, mikor a pesti zálogoshoz vándorolt, hogy a *Zalán futása* költője ebédet rendelhessen magának valamelyik csapszékben.

Hát azt szerette volna nagyon a peregrinus, ha a bécsi ezüstforintosokból a maga számára is kiszoríthat annyit, hogy ezt a csodamellényt kiválthassa a rabságból.

Azonban előre nem látott akadályok merültek fel. Bécsben nagyobb volt a rend, mint ahogy a peregrinus gondolta.

Mivel nem kiálthatott be minden kapun, hogy itt a valódi magyar nyelvmester, hirdetni akarta magát egy bécsi újságban. Ott azonban azt mondták neki, hogy a hirdetést meg kell fizetni. De fizetés ellenében is csak úgy veszik fel, ha a rendőrség megadja a nyelvmesterségre a licencet. A rendőrség azt mondta, hogy ő megadni megadja, de először bizonyítsa be a Herr Schriftsteller, hogy tud magyarul. Azt pedig azzal bizonyítja be, ha írást ad neki róla Márton József professzor úr, aki a bécsi egyetemen magyar nyelvet tanított volna, ha lett volna kinek.

Márton professzor úr egy kis dörmögés után ki is adta a testimoniumot³⁴, de a mariahilfi rendőrség húzta-halasztotta a licencet. Valósággal kirabolta a peregrinust. Mindennap tizenkét ezüstforinttól fosztotta meg! Február végére már kilencszáznégy ezüstforint vesztesége volt. Mindig azt számítgatta, ahogy a Kärntnerstrassén hányta a havat, lényegesen kevesebb napidíjért, mint amennyire mint nyelvmester számított. S ezt számítgatta azokon a napokon is, amikor a magyarok istene rosszkedvű volt, és nem adott hányni való havat a bécsieknek. Ilyenkor a peregrinus a könyvkirakatokat meg a virslikirakatokat nézegette, néha magányosan, néha mecénásával, akit Bíró Miklósnak hívtak, s valahonnan Erdélyből peregrinált Bécsbe. Mecénássága abból állt, hogy pipája volt neki, s azt a bécsi kirakatok előtt felváltva szívta Stancsics Mihály magyar népíróval.

Tavaszi felé azonban rámosolygott az ég a peregrinusra. Igaz, hogy a hó elolvadt, de Kleener gombkötő üzent érte, hogy neki nyelvmesterre volna szüksége. Fizetni ugyan nem fizet egy ezüstforintot óránként, hanem mindennap megebédelteti a nyelvmestert.

Stancsicsnak felragyogott a szeme. Mégiscsak sikerülni fog Bécset megmagyarosítani!

- Gut Morgen! - köszönt be a gombkötőnek.

- Adjon isten! - köszönt vissza a gombkötő. - Beszéljen csak velem magyarul, barátom, az isten tüze pusztítsa el azt is, aki a német szót kitalálta!

- Hát nem magyar nyelvmester kell az úrnak? - képedt el a népíró.

- Dehogynem! Olyan magyar nyelvmester, aki engem a német írásra, olvasásra megtanítson, mert nem tudom rendesen kiállítani a számlákat a kuncaftoknak, és ezért mindig becsapnak azok a rözsére való bécsiek.

Így aztán se Julcsa nem kapott házat, se Jancsi műhelyt, s Tancsics Mihály sohse bírta kiváltani a mellényt, amelynek majdnem olyan különös volt a pályafutása, mint a gazdájának.

³⁴ Testimonium: bizonyítvány

EGY RÉGI MAGYAR STAFÉTAFUTÓRÓL

Nem volt tagja se a MAC-nak, se az MTK-nak, se a KAOE-nak, s alighanem a fejéhez vágta volna a csirizestálat annak, aki megkérdezte volna tőle, hogy mint „lábbon levő hosszútávfutó”, részt vesz-e a „szenior bajnoki versenyen”. Aki pedig olyan csúnyaságot kérdezett volna tőle, hogy van-e tréningje, abba egész biztosan belehasított volna a dikiccsel.

Ebből látni való, hogy vargamesterséget űzött ez a régi magyar stafétafutó, akinek se híre, se neve a magyar sport történetében. Igaz, hogy abban az időben, mikor ő élt, a sport, mint ilyen, még nem volt kitalálva, a kengyelfutást még nem tartották művészetnek, legfeljebb a kötél-táncost méltányolták. Nem úgy, hogy megválasztották volna követnek, hanem úgy, hogy telehányták a kalapját krajcárral, és megmondták neki, hogy őszi vásárkor is megint eljöhét, ha addig ki nem töri valahol a nyakát.

Egyszóval nagyon tökéletlen világ volt az, mikor még se Testnevelési Tanács nem volt, se labdarúgás nem volt - ámbár azért akkor is megesett az, hogy a virtuosabb legények hol a fejét verték be, hol a bordáját törték be egymásnak vasárnap délután. Csak éppen hogy az ilyesmi még akkor nem ment közügyszámba, és az újságok nem írtak róla vezércikket. Grófnak kellett annak lenni, s annak is lóháton járni, akinek az volt az ambíciója, hogy a kunsztjai belekerüljenek a Regélőbe vagy a Társalkodóba. Sándor Móric, a Metternich veje is így került bele még a mai elemi iskola olvasókönyve által osztogatott halhatatlanságba is. Valamelyik héten láttam egy ilyen okos könyvet egy falusi iskolában, ebben meg is van rajzolva a nemes gróf, amint Tatár nevezetű lovával a vásáros fazekasok cserepei közé rúgta. Jól van ez, hadd tanuljon nemzeti virtust a nép egyszerű gyermeke, a kiskésit neki!

Hát ennek a legendás magyar úrlovasnak a kortársa volt az én stafétafutóm: Szombati uram. A keresztnévét nem jegyzi fel a régi újság, ahol rátaláltam, de éppen ez mutatja, milyen kiváló ember volt, hogy csak vezetéknéve van, mint Blüchernek vagy Wellingtonnak. Ha közönséges csizmadiamester lett volna, akkor „hallja kend, János”-nak hívták volna.

Így azonban Szombati uramnak becsülték a Veszprém megyei nemesurak a híres szentgyörgyi vargát, akit inkább a lába tett híressé, mint a keze. Mert a kezével csak olyan csizmákat szabott, mint más istenteremtette csizmadia, ellenben a lábával olyan bravúrokat szerkesztett mint gyalogpostás, hogy a mi sportkedvelő korunktól bizonyosan mesterbajnok címet és plakettet kapott volna érte - már az mindegy, hogy bőrből-e vagy bronzból. Még tán azt a szépséghibát is elnéznék neki, hogy nem l'art pour l'art szedte tenyerébe a lábát, hanem gyakorlati célból, ő bonyolítván le két falu közt a hírszolgálatot, egy személyben lévén posta, távíró és telefon.

Beszélték, hogy egyszer valami kőkúti kasznár éppen akkor állított be hozzá csizmát méretni, mikor a mester már a kebelébe készítette az aznapi postát.

- No, Szombati uram - rúgta le a kasznár a lábbelijét -, mérjen nekem hamar valami szép kecsgeorrú báli csizmát.

- Szolgálatjára azonnal, tekintetes uram - övezte föl magát a mester egy bőrcingulussal, amibe a kostól származó dohányzacskót illesztette -, csak átszaladok ezzel a két levéllel a szomszédba.

A kasznár - aki igen istenes beszédű ember volt - nagyot dobbantott a megcsizmátlanított lábával.

- Hű, a kirelájsumát annak a kend szurokkal keresztelt kálomista fejének, hát ha én a harmadik határból kendhez jövök csizmáért, akkor kend itthagya engem féllábon ugrálni a csirizestálban? Majd megtanítom kendet urakkal bánni! Azt a dratvával összebarmolt keserves teremtesit kendnek!

Így kezdett bele a kegyes ember a maga módján való mindenszentek litániájába, de még szent Krispinig se jutott el - aki azért lett a csizmadiák patrónusa, mert bőrt lopott, csak hogy legyen miből csizmát varrni a szegényeknek -, mikor Szombati uram már eléje guggolt, és az ölébe vette a fölmérendő lábát.

- No, ez már más - enyhült meg a kasznár. - Látja kend, azt káromkodás nélkül is megmondhatta volna kend, hogy nem mén el kend addig, míg engem ki nem szolgál kend.

- De hát elmentem - szuszogta csendesen Szombati uram -, már meg is jöttem.

- Honnan a poklból?

- Csak innen a szomszédból, Lepsényből.

Lepsény ma is három kilométernyire van Mezőszentgyörgytől, a táblabíróvilágban lehetett hatra. Ebből azonban nemcsak arra lehetett következtetni, hogy a mezőszentgyörgyi varga jó futó volt, hanem arra is, hogy a kőkúti kasznár jó káromkodó volt, s az egyik csakúgy győzte szusszal, mint a másik.

Van azonban ennél hitelesebb történet is a Szombati uram nagy tehetségéről, s ez már egy kicsit történelem is: belejátszik a szabadságharcba.

1848. október kezdetén volt az ozorai csata. Ugyan nem is csata volt az, hanem csata nélkül való kapituláció. Philipovits tábornok itt adta meg magát Perczel Móricz Zrínyi-csapatának nyolcezer horvátal és tizenkét ágyúval. A két hadvezéren kívül nem érdektelen szereplője volt a történetnek a mezőszentgyörgyi varga se. Azért csak a historikusok szégyellhetik magukat, hogy a nevét nem jegyezték fel. (Pedig hát egy suszterrel több igazán nem tehet kárt a történetírás méltóságában.)

Úgy esett a dolog, hogy az enyingi nagykocsmá kaszinójában nemcsak a kártya szemét ütötték a nemesurak, hanem a horvátokat is. Már csak úgy szóval, mint a kávéházi Conrádok elődei. Hogy így kellene Görgeynek, meg amúgy Perczelnek. Soponyánál sütik a makkot a Jellasics eltévedt horvátjai, ha Perczelnek hírt lehetne róla adni, a tarisznyájába tehetné az egész társaságot.

De hát ki lehetne hírvivő? Toronyiránt, árkon-bokron keresztül, de sőt a horvát táboron keresztül Fehérvárig. Azt még tán Szombati uram se merné vállalni, pedig neki szárnyas bokája van, mint Mercuriusnak.

- Nono, tehetünk egy próbát - nyikorgott ki a mester hangja a söntésből. Ott kenyegette nyakolajjal a kocsmáros barátságából, akinek levelet hozott a kajári jegyzőtől.

Elmagyarázták neki, hogy és mit mondjon Perczelnek, és a lelkére kötötték, hogy most az egyszer igazán szedje ám a tenyerébe a lábát.

- De már ezt a messzelyt itt nem hagyom - simogatta Szombati uram a szakállát -, mert mit tudhassuk, nem vetnek-e pányvát a nyakamba a granicsárok? - Az urak aztán nekiláttak a tarokknak, nagyon belemelegedtek, rájuk is reggellett, s csak akkor vették észre, hogy Szombati uram még most is ott ül a söntésben, s még most is szorongatja a réziccét.

- Hát kend még most se ment el? - förmedtek rája hazafias keserőséggel.

- De bizony már meg is jöttem - mondta nyugodtan a varga staféta.

Persze egyszerre kiment az álom mindenkinek a szeméből.

- Igazán? Beszélt Perczellel? Mit mondott? Hogy ment, mint ment?

- Hát a lábamon - mosolygott Szombati uram, és mutatja is a lábát, amit horzsolt egy horvát golyó, de már csak visszafelé futtában. Különben pedig elvégezte, amit rábíztak, megvitte Perczelnek a hírt.

- Üzent-e valamit?

- Hasznos munkát kívánt az uraknak - kacsintott a varga az asztalra a sok üres üvegre -, engem pedig feltisztelt egy pár csizmával.

Azzal előhúzott a pad alól egy pár vadonatúj kordován csizmát. Finom pesti munka volt, úrnak való, kivarrva a szárán piros-fehér-zöld fonállal a nemzeti címer. (Még akkor rajta volt a korona is, de már csak olyan fityegősen.) Az egyik szolgabíró mindjárt meg is ajánlott érte egy Ferdinánd-aranyat, de a mester nagyon felmérgesedett.

- Nem eladó ez akkora darab aranyért se, mint a tekintetes úr. Hanem ahol én kaptam, ott az úr is kaphat, ha jól szalad.

Halálos-holtáig büszkesége volt a Perczel-csizma. Fel nem húzta, arra meg nagy volt, hogy a gomblyukában viselje, mint polgári hadiérdemrendet, hanem felakasztotta a tisztaszobába, a tükör fölé, s akkor húzta először a lábára, mikor megkapta a behívót, hogy gyalogoljon át a másvilágra. A fiához pedig az volt az utolsó intelme:

- Mezítláb jöttél a világra, igyekezz úgy átlábolni az életet, hogy te is ilyen csizmában ballaghass át az Úr színe elé.

Különben élete végéig megmaradt páratlan távgyaloglónak, s mikor egy tyúkszemes kundschaftja arról vallatta, hogy hogy bírja lábbal azt a sok sebes járást, azt felelte neki:

- Úgy, hogy nem annál a csizmadiánál dolgoztatok, akinél az úr.

A futós csizmadia ugyanis mindig mezítláb járt. Csak olykor húzott papucsot, mikor messze kellett neki szaladni.

Ezt csinálják utána a mai staféták!

A FÉLELMES BASSZISTA

A Széchenyi-gyász 1860-ban Pozsonyban érte Molnár György színtársulatát. Természetesen a trupp is ki akarta venni a részét a közfájdalomból. Úgy tervezték, hogy majd valami hazafias darabot sírdogálnak el a színházban, és abban Pannónia talpig feketébe öltözik.

A rendőrfőnöknek eleinte nem is volt semmi kifogása a terv ellen. Morva ember volt ugyan, de a gyerekeit már magyar szóra fogta. Aztán meg mi van azon, ha magyarok meg akarják gyászolni egy nagy emberük halálát? Utóvégre ez csak annyit jelent, hogy eggyel megint kevesebben vannak. Ezt csak nem vehetik rossz néven Bécsben sem.

A pozsonyi német színingazgató azonban nem politikai szempontok szerint igazodott, hanem a kasszát nézte. Mert a színházban tulajdonképpen ő volt a gazda, a magyarok csak albérletben kaphatták meg a szezon végén a bruttó bevételük feléért. Mármint a direktor bizonyosra vette, hogy ha a magyar komédiások a *Rózsaszínű ördögöt* adják, azt a purgerek is mind megnézik, mert ők is kíváncsiak rá, milyen lehet az ördög, mikor rózsaszínű. De ki kíváncsi arra, hogy milyen Pannónia feketében? Azért nyilván még Báborszky kerületi főnök úr se nyitja ki a bugyellárását, pedig az már csak szintiszta nemes magyar úr.

Ezzel a magyar úrral csinálta ki a német direktor, hogy a policáj visszavonta a maga jószántából készséggel megadott engedélyt. Most már aztán mit csináljanak szegény magyar komédiások, hogy mindenki füle hallatára sirathassák meg a legnagyobb magyart?

Valamelyiküknek az az ötlete támadt, hogy menjenek el a református gyásztentiszteletre a Bél Mátyás utcai templomba. Az istenházából csak nem tilthat ki senkit még a zsandár sem?

- De hát mit csinálunk mink a templomban? - kérdezte kelletlenül V. Kovács József, a társulat basszistája.

- Mit csinálunk, mit csinálunk? - förmedt rá Molnár direktor. - Aki imádkozni tud, az imádkozik, aki pedig imádkozni nem tud, az tátja a száját.

- Szóval száját tátani szabad? - figurázott a basszista, és mindjárt próbát is tartott. Akkorára kítátotta a száját, hogy kiesett volna rajta a feje, ha varjúszárnyforma, vastag fekete bajuszában meg nem akadt volna.

Ezen nevettek egyet, aztán felszedelőzködtek, és megindultak a templomba. Csak ott vették észre, hogy a basszista nincs velük. Ők már el is helyezkedtek a gyülekezetben, mikor V. Kovács József is bekullogott a templomba, egy nagy nyaláb színlappal a hóna alatt. Molnár direktor egyre kérdezősködött tőle a gyászbeszéd alatt a szemöldökével, hogy mi a csudát akar itt azzal a paksamétával, de a basszista se látott, se hallott, úgy nekiadta magát a nagy ájtatosságnak.

Hanem mikor az istentiszteletnek vége volt, és az emberek kezdtek kifelé mozgolódni, akkor V. Kovács József kirántotta a színlap alól a társulat rövid nyelvű nemzeti lobogóját, meglengette a feje felett, és megeresztette a legmélyebb basszust:

„Hazádnak rendületlenül...”

Mindenki hirtelen elszéledt a veszedelmes ember mellől, de a trupp egyszerre körülfogta, s most már harminchat torokból harsogott a rebellis ének:

„Légy híve, ó, magyar!...”

Mire a Líceum utcába értek, már tömeggé dagadtak, s az ijedt purgerek ajtót-ablakot becsukdostak. Egyszerre tele lett a csendes polgárváros a hírrel:

- Megint itt a revolúció. Maga Rózsa Sándor vezeti a rebelliseket!

Rózsa Sándor ugyanakkor már Szamosújvárra vonult vissza a magánakcióktól, és a teret átengedte a hivatalos konkurrenciának, de hát a nagy emberek delejével nem bír a börtön se. Aztán meg V. Kovács József dühösen forgó szemével, dárdás bajuszával megfelelt minden romantikus illúzióknak.

Már majdnem elérték a színházat, mikor fegyveres rendőrkordon állt elejbük egy vörös orrú, mord káplár vezetésével.

- Halt, Kossuth-Hund!³⁵ - fogta rá a hatalmas ember szentjánoskenyér-forma kardját a zászlótartóra.

A basszista szót is fogadott, mert megállt, de csak addig, míg úgy ütötte vakszemen a káplárt a zászló nyelével, hogy az elterült, mint a béka. Hanem akkor aztán a tenyerébe szedte a lábát, mert az utca végéről hallatszott az ulánusok dobogása. De mire odaértek, akkorra véget ért a pozsonyi forradalom, a katonák már csak a káplárt találták ott, akinek hirtelen cipó nőtt a halántékán.

Egy óra múltán a színtársulat minden férfi tagja ott állt glédában a policáj direkción udvarán, s a dagadt fejű káplár dühösen sorra nézte őket. A nagy bajuszú haramiát kereste, de azt nyom nélkül elkapta a markoláb. Már nem a haramiát, hanem a nagy bajuszt. Olyan szép sima volt már akkor V. Kovács József, mint egy gárdián, és olyan megsiratni való képet vágott, hogy felállhatott volna a nagytemplom előtt az oszlopra bánatos szentnek. Még a dühös káplár szíve is megesett rajta, és megkérdezte, mi leli.

- Nix dájcs - mondta alázatosan a basszista, és kézzel-lábbal bizonygatta, mennyire fáj neki, hogy nem tud németül.

A többi se tudott, egy lélek se az egész társaságból. A fogdmegek összeállottak tanakodni, mit csináljanak. Letartóztatni nem merték a truppot, a város anélkül is fel volt izgatva. A rendőrfőnök a maga érdekében is jobbnak látta volna barátságosan elsimítani a dolgot. Bűnbocsánatot ígért az egész hadnak, ha kiadják azt az elvetemedett basszistát, aki a Cozátot énekelte.

A színészek értetlenül csóválták a fejüket. Fogalmuk sincs róla, mi lehet az a Cozát.

Mit volt mit tenni, a rendőrfőnök maga volt kénytelen rázendíteni a *Szózat*ra, felvilágosítás céljából:

„Haszatnak rentulatlanul...”

Gyönyörű tenor hangja volt, de a színészeket nem hatotta meg. Álltak rentulatlanul.

Most fordított egyet a dolgon a policáj. Nem a Cozátot énekelte elő, hanem a skálát. Tessék ezt sorban utána csinálni, így majd megkerül az a petjár basszista.

De hát nem került meg. A basszista olyan irgalmatlan fejhangokat vágott ki, hogy a muzikális nációból való férfiú rögtön elhallgattatta.

Erre aztán valamelyik nagy eszű kopónak az a gondolata támadt, hogy énekeljék el mindnyájan egyszerre a rebellischliedet, akkor bizonyosan elárulja magát a basszista.

³⁵ Állj, Kossuth-kutya!

- Azt így az udvaron nem lehet - aggodalmaskodott a főnök. - Ha így kórusban énekelnek, az kihallatszik az utcára, akkor velük énekel az utca is, s azt meghallják még Bécsben is. Inkább vigyük le őket a vallatókamrába.

A vallatókamra nem éppen dalikázásra teremtett hely volt. Ijesztgetésül ott voltak elhelyezve mindazok a régi jó világból való találmányok, amikben máig is utolérhetetlen remekeket alkotott az emberi fantázia, s amik ma a pozsonyi múzeumban láthatók. A szégyenkövek, a nyakvasak, a nyelvlakatok, a csonttörő tuskók, a „spékelt nyulak”, a „faszamarak”, a vasnyársak, a mozsarak, amikben embermákot törtek, s a pengés kerekék. Némelyiken talán még akkor látni lehetett a régi pozsonyi mártírok vérfoltjait.

Ó, ebben a környezetben egyszerre eszükbe is jutott a vándorkomédiásoknak a *Szózat*, soha olyan érzéssel még nem énekelték, mint itt a kísértetek házában. De V. Kovács József még itt is tudott vigyázni magára. Olyan fülhasogató tenort művelt, hogy arra a kísérteteknek is vissza kellett feküdni.

A tehetetlen policáj kénytelen volt a társaságot elbocsátani, s mást nem lehetett tenni, mint hogy attól kezdve minden előadáson személyesen ott inspiciált. És ott voltak a magyarok is, ott voltak a purgerek is, és soha magyar színésztársaságot Pozsonyban még olyan melegen nem búcsúztattak, mint ezt, mikor a hathetes szezonjuk egy Kazinczy-ünneppel véget ért. Az egész város kiment búcsút venni a vasúthoz. Még a rendőrkáplár is ott volt, akinek persze már rég lelappant a vakszeme. V. Kovács József nem is állhatta meg, hogy a búcsú pillanatában fölragasztott bajusszal oda ne álljon elé, és hozzá ne üsse a sörös-kriglijét az övéhez.

- Prosit, Herr Kopral!³⁶

- Ich habe es doch herausgefunden, dies war der fürchterliche Bassist. Krisztigott, Bruder!³⁷

Megitták a brudert, összecsókolóztak, amint illik, és V. Kovács József felugrott az induló vonatra. Molnár György pedig szép alföldi németiséggel kiáltott le a rendőrfőnökre:

- Uram, ha ebben a komisz hivatalban kitelik a becsülete, szívesen felveszem tenoristának.

Kár, hogy Molnár György nem jegyezte föl a memoárjaiban ennek az emberséges Bach-huszárnak a nevét. Lehet, hogy az unokája most mindenkit ki akar kergetni az országból, akiknek nem Árpád szerzett vízumot.

³⁶ Egészségére, káplár úr!

³⁷ Már kitaláltam, ez volt az a rettenetes basszista. Isten hozott, testvér!

AZ ALEPPÓI BASÁRÓL

Az aleppói basát, aki nem tudott törökül, Murad Tevfiknek hívták. Magyar neve is volt, noha magyarul se tudott: magyarul mai napig is Bem apónak hívják.

Bem apóról mindenki tud annyit - nini, mennyit is tudunk Bem apóról? Hát valamivel többet, mint amennyire az iskola tanított bennünket, az emberélet útjának felén túl csellengő magyarokat. Abban a könyvben, amelyikből az én nemzedékem tanulta a haza történetét, Bem tábornoknak a neve se fordult elő. Nem hát, mert vagy lojális nép vagyunk, vagy nem, a kiskésit neki. És mivel mi mindig lojális emberek voltunk éjfélig, a tantervet pedig rendesen éjfélt előtt szokták készíteni, különös tekintettel a hazafiságra, hát Bem apót egy kicsit kiszabták belőle. No, nem egyedül, hanem többedmagával együtt. A peloponnészoszi háborúnak hetek jutottak, a pun háborúkat hónapszámra mérték, de a szabadságharcot öt perc alatt lenyelte a tanterv, minden dicsőségével együtt. S akkor is majdnem azt a fohászt küldte utána, amit a paraszt akkor szokott mondani, ha forrón nyelte le a gombócot...

Szerencsére Petőfi nevű tanítója is volt az embernek, meg Jókai tanár úrhoz is járt iskolába, s így mégiscsak tud egyet-mást Bem apóról. Osztrolenka véres csillaga ... Piski csata ... Igen, rémlik valami. Csúnya, mogorva kis ember volt, bolondos egy kicsit. Abból is látni való, hogy úgy szerette Petőfit, akit a tábornok urak meg a miniszter urak általában igen kellemetlen skriblernek tartottak. Aztán Tóth Béla sok anekdotát szedett össze az öregről, azokból is emlékszünk egyikre-másikra. Hogy is mondta csak azoknak a szász kamaszoknak, akik Löwenbundnak nevezték magukat, és elnyávozták magukat, mikor a huszárok kezére kerültek?

- Weinye nyicht, Löwe, weinye nyicht, geh zu Haus, és geschieht dir nyix.³⁸

Szóval körülbelül tudunk annyit Bem apóról, amennyit általában tudunk nemzeti hőseinkről. De hogy miért lett belőle Murad Tevfik, és hogy mire végezte mint aleppói basa, arról még anekdotáink sincsenek.

A véletlen kezemre játszott a egy emigráns szabadsághős kézíratos naplóját, egy negyedfélszáz oldalas könyvet, amely nyilván nyomtatva is adna annyit, mert olyan aprók a betűi, hogy szinte nagyító kell az olvasásához. Özvegy Kövessy Gyuláné ajándékozta nekem nagyapjának, Árvay László honvéd századosnak a följegyzéseit, amelyekben, úgy nézem, sok az ismeretlen adalék a bujdosók életéről. Árvay László Sumlán elvált Kossuthéktól, s több magyar emigránssal Bemhez csatlakozott, aki Aleppóban telepedett meg lengyeleivel. Bem halála után azonban elhagyta a kolóniát, és Szíria, Egyiptom bebarangolása után amerikai farmer lett, megtanulta a mérnökséget, a szakácsmesterséget és a táncművészetet, majd Angliában próbált szerencsét, onnan még egy nagy keleti utat tett, s tízévi bujdosás után amnesztiával került haza. Az igazán világlátott ember teljesen visszavonult a közélettől, s tisztas öregséget ért meg mint uradalmi tisztartó.

Memoárjai, úgy látom, egész terjedelmükben megérdemelték a kiadást, most csak egy-két, Bemre vonatkozó följegyzést szedegetek ki belőlük, amelyek, amennyire én meg tudom állapítani, soha nem jelentek meg nyomtatásban.

³⁸ Ne sírj oroszlan, ne sírj, menj haza, nem bánt senki. (Helytelen németiséggel)

A „renegátok”: az emigráns irodalomban állandóan így emlegetik Beméket attól kezdve, hogy áttérnek az iszlám hitre, ami már Viddinben megtörtént, a bujdosás második hónapjában. A „renegátok” elég sokan voltak, Bemen kívül Kmetty, Guyon, Stein tábornok, vagy hetven tiszt, kétszázötven közember és néhány nő a magyarok közül, a lengyelek közül is vagy százan. Az első, aki kitért, Bem apó volt. Őt valószínűleg nem az a rémhír ijesztette meg, ami a többi: a törökök elhitették velük, hogy kénytelenek lesznek őket Ausztriának kiadni, hacsak az áttéréssel meg nem szerzik a török állampolgárságot. Bem, a lengyel vér, még gyerekkorában megesküdött, hogy élete fogytáig nem békül meg faja ellenségeivel, s esküjét megtartotta, mint Hannibál. Megtartotta még hite föláldozásával is. Úgy számított, hogy mint török hadvezér újra kezdheti a harcot a muszkával. Ha IV. Henriknek Párizs megért egy misét, Bemnek is megért ez a kilátás egy piros fezt. Neki tudniillik ennyibe került az egész kitérés, ami pedig az igazhitűeknél, mint Árvay elmeséli, elég körülményes multság.

Mielőtt valakit törökké keresztelnének, bejáratják vele a város főbb utcáit, mégpedig teveháton, hogy jobban kitűnjön a tömegből. Előtte jár a katonabanda őrjítő muzsikával, mögötte pedig fehér lepedős bajadérok táncolnak, akik a zene szüneteiben lilili-t süvöltenek sajátságos trillákban. A szájátók dülcésaszával, dondurmával és egyéb émelyítőkkal kínálgatják a leendő hitsorsost, míg a moschéba nem érnek, ahol a dervis és a szakin - az orvos - várják az áldozatot.

Stein tábornok és Zerliczky ezredes csakugyan teveháton nyargaltak be a mezlemin üdvös-ségbe, a többiek azonban ilyen áron nem voltak hajlandók Mohamedet prófétájuknak vállalni. Erre aztán egyszerűbb ceremóniában egyeztek ki. Fölsorakoztatták őket Zia basa, a viddini mushir előtt. Szelim effendi fölolvastott nekik a Koránból egy strófát, amit utána mormogtak, elmondatták velük az ismert török hiszekegyet, s akkor sorra járta őket egy török ezredes meg egy őrnagy.

- Mi nevet kívánsz? - kérdezte az ezredes.

Aki tudott török nevet, mondott egyet, aki nem tudott, vállat vont, bánja is ő.

- No jó - mondta az ezredes, s levevén a honvédsapkát az új igazhitű fejéről, odaadta azt az őrnagynak, s belebujtatták a magyar fejet egy bojtos piros fezbe. - „Szizin ad Süli elür.” (A te neved Süli lesz.)

A szertartás záradékaul az őrnagy a kezébe adott honvédsapkát az arcához emelte, beleköpött, és illő komolysággal földhözvágta, mondván:

- Szittim gyaurl!

Így lett Bem apóból Murad Tevfik pasa, és hamarosan Aleppo kormányzója, akinek kijárt minden tisztesség és pompa, ami a padisah tábornokait megilleti.

Addig azonban, míg Aleppóba értek, sokat szenvedtek a balkáni téltől. A Bem kétablakos szobáját nyolc mangál melegítette - réz parázstartó -, írás közben mégis megfagyott a tinta a szobában. Naponta kétszáz font finom faszenet tüzelt fel, éjszaka mégis ráfagyott a lehelete a fejealjára.

Egy darabig együtt ebédelt a kaszárnyákban az egész társaság, később azonban Bem, aki Stein tábornokot halálosan gyűlölte, külön tálaltatott magának segédtisztjével, Fialával és a naplóíró őrnaggyal. Ők voltak a kedvencei, és nekik kellett minden reggel megsétáltatni a kaszárnya-udvaron Bem két magyar vadászebét, a Milordot és a Komiszt. Gyakran megesett, hogy a magyar ebek összemarakodtak a török kutyákkal, és a hadi lármára az öregúr mindig

odaugrott az ablakhoz, s onnan nézte a csata lefolyását. Ha Milord és Komisz vitték el a győzelem pálmáját, mindig kijárt nekik egy-egy szelet hideg birkahús.

Aleppóban nagy katonai parádéval és a Rákóczi-indulóval fogadta őket Szaid Musztafa basa. A „hős geldi és szefa geldi” (légy szívből fogadott!) után maga kalauzolta őket a szállásukra. Külön kaszárnyát rendeztetett be számukra a szultán, francia szakácsot küldött nekik Sztambulból, s megkérdezte, hogy van-e valami kívánságuk. A bujdosók olvasnivalót kívántak.

- Jó, meglesz - mondta a basa röviden, s feljegyezte mindenkinek a kívánságát. A legtöbb német-török vagy francia-török szótárt kért, mások Bemartin-ra és Victor Hugóra kíváncsoktak, Bem Napóleon hadjáratait kérte.

Pár hónap múlva egész könyvtárt kaptak Párizsból.

Murad Tevfik basa azonban nem sok hasznát vette a napóleoni taktikának. Milord és Komisz az ősi taktika szerint vívott harcokat az aleppói csifotokkal, s egyébként csend és béke volt Szíria fővárosában. Árvay László naplói megtelnek rodostói hangulatokkal, s Osztrolenka véres csillaga kezd befénytelenedni a polgári élet éjszakájába. Bem apó salétromkutatásokkal foglalkozik, s villát építtet magának saját tervei szerint Aleppo kertnegyedében. Egyszer az angol konzul, White úr mosolygó arccal jelenti, hogy hírt kapott Magyarországról.

- Mondja, mondja! - csillannak fel a fáradt szemek.

- Valami új konstitúció készül...

- Ej, mi közünk nekünk ahhoz! - legyint Bem apó, s elkezd beszélni a bagdadi görögdinnyéről. Hogy micsoda nagyszerű teremtese az az Istennek! Azt mondják, kétszáz-kétszázötven fontosra is megnő, majd kipróbálja a jövő tavaszra, ha megéri...

Ezen elmosolyodnak. Még otthonról ismert rögeszméje az öregúrnak, „hogy őt 1850-ben temetik el”. Fiatalkorában kétszer látta álmában a sírkövét, s mindig 1850 volt rajta.

Az 1850. esztendő pedig már a vége felé járt. A sivatag arabjai már sokat nyargalásznak a városban. Murad Tevfik basa, aki járatlan az új hite szerint való kalendáriumban, azt hiszi, hogy ez valami sátoros ünnepi készülődés. Török tiszték felvilágosították, hogy ha itt ünnep lesz, abban csak a Monkir és Nekir angyaloknak telik öröme, mert ők járnak kaszával az élet vetésében. Úgy hírlik, hogy a puszták fiai lázadásra készülnek a szultán új fermánja miatt, amely az eddiginek kétszeresére emeli az adót meg az újoncot. Jó lesz résen lenni, megerősíteni a várat, és idejében muníciót szerezni Sztambulból.

Osztrolenka város csillagának a sors megadta azt a kegyet, hogy még egyszer ágyúdörgést hallhatott. De a sors kegye nagyon ironikus volt. Aleppo várfokairól nem a szabadság ágyúi dörögtek, hanem a török imperializmusé, s egy szabad nép harcát fojtották vérbe, amely az élethez való jogát követelte.

1850. december 10-én a halálangyal csakugyan lefogta a magyar szabadságharc legzseniálisabb katonájának szemét. Az a hír járta róla, hogy a szíriai klímában kiújultak régi sebei, s ez a hír nem látszott alaptalannak. A vékonydongájú kis ember egész teste csupa sebhely volt már az erdélyi hadjárat idején is. Egyszer valamelyik csata közben az egyik tisztje nyugtalankodni kezdett, hogy elfogy a golyó, mire a másik azzal vigasztalta meg:

- Azért egyet se búsulj, komám, mert ha elfogy a golyó, elővesszük az öreget, van abban kis golyó, nagy golyó annyi, hogy kisegít bennünket.

Árvay memoárjai szerint Bemnek valami vigyázatlan fürdés ártott meg. „Kólikát kapott”, abból gyomorbadaj lett, az orvosokat pedig mindig elkergette magától azzal, hogy nem élt ő soha patikaszerrel.

December 10-én reggel azonban mosolyogva fordult Kálozdy doktorhoz.

- No, ez egyszer kapitulálok. Hozzátok azt a kotyvalékot!

Akkor azonban már nem lehetett rajta segíteni, s miután megmondták neki a konzílium eredményét, nyugodtan várta a halált este 11 óráig. Az utolsó öröme az volt, mikor halála előtt egy negyedórával a francia konzul odahajolt fölé.

- Franciaországban kitört a forradalom!

Ha vakhír volt is, ha kegyes család, nagy jótétemény volt. Az örök forradalmár fölkapta a fejét, de főlegyenesedni már nem bírt, csak a szeme lobogása mutatta, hogy szállni készülő lelke a forradalmat élte. Aztán visszahanyatlott az ágyba, és lecsukódott a szeme. Az utolsó sóhajtása ez volt:

- Szegény lengyel hazám, hát csak nem menthettelek meg!

Ez a halotti kép egy kicsit hasonlít a Székely Bertalan haldokló Petőfijére. De nincs benne semmi. Ha volt valaha gyakorlati fanatikusa a lengyel szabadságnak, az aleppói basa az volt.

Másnap reggel megkezdődtek a temetési szertartások az iszlám rítusa szerint. Végtelen mosdatások forró vízzel és hideg vízzel, aztán letapasztották a testet valami fehér péppel, a szabók golyoslepedőbe varrták, s úgy tették a koporsóba. A temetésnél a magyarok vállukon vitték ki a koporsót az udvarból, aztán átvették tőlük a pasák, a főrangúak, a papok, s úgy adogatták kézzől kézre. Az egész város ott volt a temetésen. Hatvan dervis énekelte a gyászszolozsmákat, „mely alkalommal igen harapni kellett a nyelvünket, hogy illetlenek ne legyünk”, mondja Bem apó Mikese. A halotti beszédek után kivették a testet a koporsóból, úgy tették a sírba, fejfel napkeletnek. A földet nem kellett kapával húzni rá, mert a törökök markukkal hányják be a sírt - a koldusoknak pedig néhány ezer piasztért szórtak szét.

A szultán türbét állíttatott a hős sírja fölé, olyant, hogy „nincs párja az összes temetőben”. A kis kápolna falai aranybetűkkel vannak televesve, egyik oldalán Bem életével, a másikon Korán-idézetekkel.

Bem hagyatékát elárverezték, valószínűleg a bujdosók kasszája javára, kivéve az első osztályú érdemrendjét, egyenruháját és kardját.

Az érdemrend az volt, amit a piski csata után küldött neki a magyar országgyűlés egy hetven felé járó huszár ezredestől, aki megcsókolta a tábornok csonka kezét, és igen szép beszédet intézett hozzá - német nyelven. Mivel azonban az ezredes debreceni szittya volt, egy hétig kellett neki készülni a német beszédre, s akkor oly szépen mondta el, hogy Bem azt válaszolta rá:

- Örökre sajnálom, hogy nem beszélem hazája szép nyelvét. Kérem, fordítsák ezt le nekem németre.

A félreértések tisztáztatván, Bem apó ezt üzente vissza a magyar képviselőháznak:

- Nagyon köszönöm, én továbbra is megteszem a kötelességem, de tegye meg az országgyűlés is, és bármit tesz, a Habsburg-Lotharingiai-házzal ne béküljön ki soha.

Ezt az érdemrendet elküldték Sztambulba, a szultán múzeumába, ma is ott van, a magyar országgyűlés vissza is kérhetné Kemál pasától.

A kardot és az egyenruhát Párizsban akarták eladni, de a franciák nem nagyon törték magukat a szabadsághős relikviái után, úgyhogy ezeket is a szultán kapta meg. Az aztán meg is váltotta őket gavallérosan. Kifizette Bemnek pár százezer franknyi adósságát, amit emigráns pályáján szerzett. Még azt a párizsi susztert is, aki Murát basa korában emlékezett meg a fiatal Bemről, mint pár ezer frankos adósáról. Arra kérte, hogy a régi adósság fejében küldjön neki egy autogramot.

Bem apóról följegyezték a kortársai, hogy hitt a végzetben. A halála évét csakugyan megérezte. Vajon sejtette-e, hogy hazája fölszabadul a halála hetvenhetedik évfordulóján, haza fogja hívni halhatatlan fiát az aleppói sírból.

VÁROSI CSODÁK PUSZTÁN

Dolgom volt a minap az ötömösi pusztán. Mivel sürgős volt az utam, autót fogadtam.

- Nem akadunk el a homokban, vezető úr? - kérdeztem az autókocsist.
- Ne tessék attól félni, jártam én már ott máskor is. Oda se néz az én gépem egy kis homoknak.
- De nem kis homok van ám ott, hanem nagy.
- Nem nagy az, inkább nagyon is apró, hanem sok - tréfálkozott a kocsivezető.

A homokkal nem is volt semmi baj. Csak úgy ette a gép a hosszú utat. Utolértünk, el is hagytunk minden kocsit, amit csak láttunk. Csak akkor lassítottunk egy kicsit, mikor szembejövő kocsival találkoztunk. A tanyai lovaknak szokatlan még egy kicsit a ló nélkül száguldó kocsit, és vigyázni kell, hogy meg ne vadítsa őket a motor berregése.

Nagyobb baj volt ennél az, hogy a puszták közepén meg kellett állnunk, mert nem tudtuk tovább az utat. Ahogy ott álldogáltunk, megszólít bennünket egy harcsabajuszu kis öregember:

- No, tán elfogyott a benzinük?

Meglepett, hogy a puszták közepén is tudják, mi a gépkocsinak az abrakja. Szemügyre vettem a kis öreget, s úgy néztem, valami csőszféle ember. Meg is kérdeztem tőle.

- Az vagyok én, uram, már negyven-egynéhány esztendeje.
- Akkor maga bizonyosan tudja az utat a zöldfás iskolához, s tán meg is mutatná.
- Meg én, nagyon szívesen.
- Üljön fel hát ide mellém, ha nem fél az autótól.
- Hát miért félnék? - sodorta meg a harcsabajuszt az öreg. - Nem olyan rugós az, mint a ló!
- Hátha kifordít bennünket?
- Itt akkor se törik csontunk, mert puhára esünk.

Persze hogy nem fordultunk ki. Szerencsésen megérkeztünk a zöldfás iskolához, ahol ebédre várt a tanító.

Elmondom neki beszélgetés közben, mennyire meglepett, hogy a pusztai emberek ilyen hamar megbarátkoztak az autóval.

- Ó - mosolygott a tanító -, azért, hogy olyan messze vagyunk a várostól, nem vagyunk ám mi elmaradt emberek!

S azzal odamutatott a falon a telefonra.

- Látod, van ám nekünk ilyen is!

Abban a percben csendül a telefon.

- Halló! - ugrik oda a gazdája, s a füléhez emeli a hallgatót. - Igen, itt a zöldfás iskola beszél. No, mi újság, János? Jól van, fiam, majd átüzenek. Isten megáldjon, János!

Aztán elmagyarázta, hogy a fiam, János nem az ő fia, hanem a szomszédjéé, bizonyos nevezetű Sebők Fügedi Pál gazdáé, aki alig egy kis félóránnyira lakik az iskolához. János juhászcodik a kancsalszéli pusztán, ide vagy harminc kilométernyire, s most ő telefonált az odaválási iskola

telefonján. Arra kérte a tanító urat, üzentessen át az atyjának, hogy elfogyott a tarhonyája, vasárnap, mikor ráér a kocsis, küldjenek ki neki egy zacskóval.

- Mennyi idő alatt teszi meg a kocsis azt a harminc kilométert?

- Bizony, itt a homokon kell neki vagy negyedfél óra.

- Na - mondom -, kár egy zacskó tarhonyáért annyira törni a lovakat. Jobbat tudnék én annál. Majd arra kerülünk hazafelé az autóval, és elvisszük.

Úgy is lett. Egy óra múlva már ott dudált az autónk a kancsalszéli birkalegelőn. Mégpedig igen nagyon dudált. A Jánost kerestük vele, mert csak a birkákat láttuk a legelőn, de akármerre tekingettünk, a juhász nem volt sehol.

- Ejnye, ejnye - néztem körül bosszúsan -, mit csinálunk most ezzel a tarhonyával?

Egyszerre csak valami gyönyörű érces hang elkezd énekelni a *Himnusz*t.

- Gramofon - néz rám csodálkozva a kocsivezető.

Akármi volt, nagyon szép volt. Levettük a kalapunkat mind a ketten, és csak mikor a dal elhallgatott, akkor indultunk el a kis akácos felé, ahonnan a hang jött.

János juhász hevert itt a gyepen, mellette a tátozó tölcserű gramofon. Éppen új lemezt akart rátenni, mikor meglátott bennünket. Fölugrott, és tisztelettudóan megbillentette a pörge kalapját.

- Engem tetszenek keresni?

- Magát én, János. Úgyis erre volt utunk, elhoztuk a tarhonyát. De hát micsoda juhász maga, János?

- Miért, kérem szépen? - nézett rám megütődve.

- Hát a juhászlegény furulyázni szokott, nem gramofonálni.

- Hja úgy! - szaladt mosolyra János bodros bajuszkája. - Van nekem furulyám is, kérem, tudok is vele bánni, de a danoló gépet jobban szeretem, mert az többet tud, mint én.

- Danoló gép? A gramofon az, ugye?

- Az, kérem, de szebb az úgy magyarul, hogy danoló gép.

- Aztán hogy jutott maga ehhez?

- A béreimből vettem már vagy három esztendővel ezelőtt. Van ilyen sok a pusztán, hanem azt hallottam a múltkor a városban, hogy van már olyan danoló gép is, amelyikhez se tű, se lemez nem kell, mégis olyan szépen dalol, mint ez a masina.

- Van, János, azt úgy hívják, hogy rádió, annak még nincs magyar neve.

- No, majd lesz, ha ide a pusztára kikerül, mert addig csak nem lesz nekem nyugtom, míg olyat is nem szerzek.

El is hiszem, hogy mire jövő ilyenkorra megint tarhonyát viszek Jánosnak, akkorra már rádió hallgatja a *Himnusz*t. Nem úgy van már, mint régen volt, mikor a magyar nép nem akart megbarátkozni semmi új találmánnyal. Azóta több az iskola, és értelmesebbek az emberek, azóta a művelődés eszközei is gyorsabban raknak fészket még a puszták világában is.

REPÜL AZ EMBER

Ötven-hatvan esztendővel ezelőtt ez még mese volt. Mikor nyolcvan esztendővel ezelőtt a legnagyobb magyar regényíró, Jókai Mór megírta *A jövő század regényét*, amelyben már a háborút is repülőgépen vívják, azt mondták az emberek:

- Milyen szépeket tudnak álmodni ezek a költők!

Pedig a repülőgépről már évezredek óta álmodik az emberiség. Talán már az első ember is azt gondolta magában, mikor madarat látott elsiklani a feje fölött: „Milyen jó volna úgy repülni, mint a madár tud.”

Már nagyon régi időkben megpróbálták az emberek, hogy szárnyat készítsenek maguknak. Csakhogy mi, emberek nehezek vagyunk arra, hogy szárnyal repüljünk. Sok súlyos csont van a testünkben, nem úgy, mint a madáréban, amelynek vékony csontjai levegővel vannak tele.

Később az emberek úgy okoskodtak, hogyha a levegőnél könnyebb gázzal megtöltenek egy nagy selyemgömböt, az a gömbre kötött csónakot a benne ülő emberekkel együtt fölemeli a levegőbe. Ez így is történt. Csakhogy a léggömböt nem lehetett kormányozni, s így a szelek játékvá lett a levegőben. Sok kísérletező pusztult bele ezekbe a próbálkozásokba, és sok idő elmúlt, míg egy nagyeszű német ember, Zeppelin gróf, egész élete munkájával megszerkesztette az első kormányozható léghajót, amit róla neveztek el zeppelinnek.

A zeppelin úgy úszik a levegőben, mint a hajó a vízben.

Ennél azonban sokkal tökéletesebb a repülőgép. A repülőgép feltalálása nem egy ember érdeme, sok jeles és bátor kísérletező beleadta abba az eszét. Az egyik tökéletesítette a másik munkáját, és végre egy francia mérnök, Blériot (ejtsd: Blérió), az emberek eget csapkodó öröme közt átrepült a tenger fölött, amely elválasztja Angolországot Franciaországtól. Neki már teljesen hatalmában volt a gép, könnyen kormányozhatta. Nagy esemény volt ez az emberiség történetében, az egész világon beszéltek róla, és sokan azt hitték, hogy a repülőgép feltalálása testvérekké teszi a föld népeit, és most már háború se lesz többé a világon.

De csakhamar kitört a világháború, és a repülőgép csak tetőzte a háború borzalmait. Megnagyobbították és meggyorsították a gépeket, gépfegyvereket és kis ágyúkat szereltek rájuk, és szörnyű csatákat vívtak a levegőben.

A háború azonban elmúlt, és a repülőgépekből a békés közlekedés nagyszerű eszközei lettek, amelyek ma már egész Európában, sőt Európa és Amerika között is menetrend szerint járnak, s utasokon kívül postát, leveleket és kisebb csomagokat is visznek. Ma még nem egészen tökéletesek a repülőgépek, nagy viharokkal nem tudnak szembeszállni, s váratlan szélrohamoknak is áldozatul eshetnek. De valószínű, hogy néhány évtized múlva a repülőgépek legyőzik a vonatot, és a közlekedés fő eszközei lesznek. Gyorsabbak a legsebebb expresszvasútnál is, és nem kell nekik folyókat, hegyeket kerülgetni, mert átrepülnek minden akadály felett. Ezért teszi meg a vasút huszonnégy órás útját a repülőgép hat-hét óra alatt.

A legtöbb ember ma még idegenkedik a repülőgéptől. Álmélkodva néz ugyan fel rá, ha a gépmadár a feje felett berreg, de nem szívesen ül bele. Mint ahogy a dédapáink, akik a postakocsihoz voltak szokva, nem szívesen ültek vonatra, amikor az emberi elme a gőzt fogta igába.

Mire ti öreg emberek lesztek, akkorra a repülőgép a mindennapos közlekedés megszokott eszköze lesz, s talán a gyerekek is repülőgépen járnak már az iskolába. Igaz, hogy a friss deák akkor is többre viszi gyalog, mint a lusta repülőgépen.

BABONASÁG-BOLONDSÁG

Az én gyermekkoromban sokkal félelmesebb volt a világ, mint most. Mindenféle furcsa szerzet csavargott benne, akik különösen éjszakának idején követtek el sok garázdaságot. A padláson kísértetek zörögtek, a pincéből tüzes emberek kukucskáltak ki, a levegőben boszorkányok röpködtek söprűnyélen, a keresztúton garabonciás deákkal lehetett találkozni, s a temető-árokban lidércek öltögették lángnyelvüket. Ezek a tisztelt uraságok és asszonyságok mind az ördöggel voltak cimboraságban, és sok gonosz gazságot műveltek. Megrontották a tehenet, hogy véres tejet adjon, elverették jégesővel a határt, ráültek az alvó emberek mellére, kicserélték a bölcsőben fekvő gyerekeket, megelevenítették a halottakat, emberi hangon beszéltették a kecskét, elapasztották a kútból a vizet stb. Még az volt a szerencse, hogy hébe-hóba tündérekkel is össze lehetett akadni, akik jókedvükben aranyat tüszentettek, és megajándékozták az embert vasfűvel, amivel minden zárat ki lehetett nyitni.

Hát hol vannak ezek most? Ott, ahol akkor! Sehol! Tanultabbak, okosabbak lettek az emberek, és ma már senki sem hisz sem a boszorkányokban és a kísértetekben, sem a tündérekben. Tudjuk, hogy ilyenek nincsenek, és nem is voltak soha. Csak a tudatlan, babonás emberek találták ki őket, és ijesztgették velük egymást a régi világban. Azzal is tisztában vagyunk, hogy ezek az ördögcimborák, akik csak az együgyű emberek képzeletében éltek, együttvéve sem tudtak olyan csodákat csinálni, mint pl. a mozgókép vagy a telefon, amelyeket mindenki természetes dolognak tart. Ma már a kisgyerek se fél a rossz szellemektől, mert az is tudja, hogy a róluk szóló történetek csak mesék, semmivel sem igazabbak, mint a Hófehérkéről és a hét törpéről szólók.

A rémítő és veszedelmes babonákat ugyan már eloszlatta a népművelődés fejlődése, de ártatlanabb, apróbb babonákkal még most is találkozunk műveltebb emberek között is. „Csörög a szarka, vendég jön”; „Viszket az orrom, bosszúság ér”; „Cseng a jobb fülem, rossz hírt hallok”; „Viszket a bal szemem, valami öröm ér”; „Viszket a tenyerem, pénzt kapok”; „Halottal álmodtam, eső lesz.” Ilyeneket még most is elég gyakran hallani, de inkább csak szólásmondásból, komolyan nemigen hisz bennük senki.

Van azonban sok ember, aki komolyan hiszi, hogy a péntek szerencsétlen nap, és a „13” szerencsétlen szám. Az ilyen ember nem mer semmibe fogni pénteken, és világért se ülne le tizenhárom magával egy asztalhoz, mert azt tartják, hogyha tizenhármán ülnek egy asztalnál, egy év alatt azok közül valaki meghal.

Sokan hisznek a kártyavetésben is, és hitelt adnak annak, hogy a cigányasszony meg tudja mondani a jövőndőt. Józan ember nem engedi elbolondítani magát se kártya által, se furfangos cigányasszonnyal.

Hallottatok a szemverésről? Azt tartják némelyik emberről, hogy „rossz szeme” van, s akire ránéz, azt betegség vagy egyéb baj éri, különösen a pólyás kisgyereket. Micsoda éretlen gondolkodás!

A babonaság a józan ész megtévelyedése. A babonás ember nem gondolkodik, hanem képzelődik. Pedig ha gondolkodnék, akkor a józan eszével sok olyan dolognak a magyarázatára rájönne, amivel ok nélkül rémítgeti magát.

Például az asztal a szobában elkezd pattogni. Erre a babonás ember azzal ijesztgeti magát is meg másokat is, hogy meghal valaki, azért pattog a bútor. Pedig a bútor csak azért pattog, mert szárad.

Babonás emberek közt nagy az ijedés akkor is, ha az asztalon álló palack vagy pohár megreped, noha hozzá se nyúlt senki. Pedig ennek természetes oka van. Mikor az üveget fűjják a gyárban, akkor egy-egy részecskéje nem úgy húlt ki, mint a többi, s ennek az elkésztet lehűlése okozza a látszólag ok nélkül való repedést.

Régi mendemonda az is, különösen falun, hogy amelyik ház körül egyszer megszólal a kuvik, ott meghal valaki. A szegény kuvikot ezért sokfelé halálmadárnak is hívják. Nagyon ártatlan benne, hogy a babona ilyen szomorú szerepet ad neki. A kuvik, mint a többi bagoly is, éjjeli madár, nappal nem szállhat, mert akkor alszik. Éjjel jár az ennivaló után, s ilyenkor megesik, hogy egy-egy házhoz odacsalogatja a lámpafény, s ott elhuhogja magát. Neki ez olyan természetes szava, mint a sárgarigónak a tilliózás vagy a varjúnak a károgás.

Bizonyosan hallottatok már arról is, hogy néha különös eső esik. Beszélnek véresőről, kénköves esőről, sőt még békaesőről is. Hát ez mind csak babonás mese. A felhőkből nem esik más, csak tiszta víz. Néha azonban az eső leveri a virágról a sárga virágport, s akkor a földön úgy látszik, mintha csakugyan kénporos eső esett volna. A „véreső” levert apró kis vörös rovaroktól származik. A békaesőnek pedig az a magyarázata, hogy a földibékák szeretik a nedvességet, s ezért az eső után néha annyi apró béka bújik elő a békalyukból, hogy nem győzi őket kerülgetni az ember. A tudatlan ember, aki nem veszi elő a józan esztét, persze azt hiszi, hogy a békák az égből potyogtak.

A fülszengés hírhallást jelent a babonás emberek hite szerint. Ez is olyan nevetséges babona, amelynek semmi alapja sincs. A fülszengés nem kívülről jön, hanem a fül belső részében idézi elő a vérnyomás.

Éppen ilyen természetes oka van annak is, ha az embernek viszket a tenyere. A babonás ember ilyenkor azt szokta mondani: „Viszket a tenyerem, pénzt kapok.” Ha ez igaz volna, ez volna a legkönnyebb módja a pénzkeresésnek. Az ember a hátára venne egy zsákot, kimenne a mezőre, és addig markolászná a csalánt, míg a zsákja tele nem lenne pénzzel. Aki hisz a babonában, próbálja meg - fogadom, hogy rögtön kigyógyul belőle.

.oOo.